STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00077

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Henry Goldhirsch, M.D.
in memory of
Dovid Zalman Goldhirsch

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

שלום-עליכם פֿאָלקספאַנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1920

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע . . . . יוני 1918
צווייטע אויפלאגע . . . . נאוועמבער 1918
דריטע אויפלאגע . . . . מערץ 1919
פערטע אויפלאגע . . . . מאי 1920

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

אינהאַלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
איין אָנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
ווען איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרייסעלט 211
די גאָלדשפינערס 223
בערעל־אייזיק 245

די שטאָדט פון די
קליינע מענשעלעך

געשריבען אין יאהר 1901.

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די ק ל י י נ ע מ ע נ ש ע ל ע ך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פון׳ם געבענשטען „תחום", וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כ ת ר י ל ע ו ו ק ע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאַן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו׳ס נעמען: פאַרהאַן א געמיינער מאַן, און איין אָרעמאַן, און נעבאך איין אָרעמאַן, און א גרויסער אָרעמאַן, און א געפאַלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איטליכער פון די דאָזיגע אויסגערעבענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פאַרהאַן נאָך א נאָמען: א כ ת ר י א ל, אָדער א כ ת ר י ל י ק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין נאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתריליק!"... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאט אזוי א קבצן, א שלים־מזל; דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אזא מין אָרעמאַן, וואָס פאַלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט; אדרבה,

ס'איז גאר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין ארעמס און א פריילעכס"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־ווייט, אפגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אט די שטאדט עפּיס ווי פערייתומ'ט, פערחלומ'ט, פערכשופ'ט און פערטיעפט אין זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאר ניט אן אט דער גאנצער טאררעראם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפעניש, יאגעניש, העצעניש, פרעסעניש איינס דאס אנדערע מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואס מענשען האבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פראגרעס", „ציוויליזאציע" וכדומה אזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראפ דאס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קליינע, קליינע מענשעלעך!... ניט נאר פון אויטאמאבילען, פון לופטשווימעריי און אוויאטיקא — זיי האבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געוויינליכער אייזענבאהן ניט געוואלט הערען און נישט געוואלט גלויבען אפילו, צי ס'איז גאר פאראן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „ווייס איך וואס, — האבען זיי געזאגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויף'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האט זיך געטראפען א מעשה. איינער א כתרילעווקער בעל־הבית האט בעדארפט האבען קיין מאסקווע, איז ער געפאהרען און געקומען צוריק און געשווארען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאהרען ביז סאמע מאסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האט מען דאך מסתמא געמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאס א איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען ליגען? לאזט זיך אויס א מעשה, אז מע האט איהם נים גוט פערשטאנען: ער איז מאקי מעהר נישט געפאהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאס איבעריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואס מע קאן קענען איהם

גאָרניט זאָגען: אַ איד אַ בעל־הבית שווערט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שׂכל דעם כח פון אייזענבאהן און אויסגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינוועניג אין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט אַרויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק"...

אָט אַזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אַלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, ווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פריילעכע נשמות. אָרעמע, נאָר פריילעכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, איינענטליך, מיט זיי די גדולה? גאָרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואַנען לעבט איהר?" — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואַנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט"... און מערקווירדיג! ווען איהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אַהער, דער אַהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?" — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּיס חאַפּען, פערדיענען אויף שבת"...

פערדיענען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. אַ גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שווייס האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אַבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז אַ כפּרה יעהופּעץ, אַ כפּרה אָדעס, אַ כפּרה

אפילו פאריז! מע זאגט, — און דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתרילעווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א איד זאל דארטען שבת חלילה דארפען הונגערען. וואָרום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הערינג; האט ער ניט קיין הערינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבערהאכטאָג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל און עס דרעהט זיך"... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל און בעוויזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־שעלעך, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אז פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אויס ווי אנעקדאטען. נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתרילעווקער בעל־הבית, וואס ס'איז איהם נמאס געווארען צו הונגערען אין כתרילעווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געווארען איין עמיגראנט, און האט פערבלאנזשעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־שלאגען צו רויטשילד'ען. וואָרום ווי איז דאס א איד אין פאריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?" „א צעריסענע קאפאטע". „חכמים איהר זייט! — מענה'ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, ווערלכע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. א כתרילעווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אן צום שומר, וואס

ביי דער טהיר: „געה זאָג דעם פּריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאַריז פאַר כל הון דעלמא".

דערהערט אזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אריינפיהרען אויף א ציקאווועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז א איד?" „פון כתרילעווקע". וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאַני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש האלב. האָטש א דריטחלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: ד אָ ס א י י ב י ג ע ל ע ב ע ן. האָב איך עס אייך געבראַכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען", מאַכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס וועט דאָס קאָסטען?" „עס וועט אייך קאָסטען, פּאַני, אזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראַכט) — אזוי גרויס ווי דריי הונדערטער". „אפשר ווילען מיר זיך דינגען?" „ניין, פּאַני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גאָרנישט, געזאָגט — איז פאַרפאַלען". אזוי מאַכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אוים דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס אין קעשענע און רופט זיך אָן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקוואַרפען אָט דאָס טומעלדיגע פּאַריז און אריבערפּעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתרילעווקע, וועט

איהר קיינמאָל ניט שטאַרבען, וואָרום זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט, איז ביי אונז נאָך קיין נביר קיינמאָל ניט געשטאָרבען"...

און נאָך אַ מעשה האָט זיך געטראָפען, איינער האָט אָנ־געשפּאָרט אַזש קיין אַמעריקאַ... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דער־צעהלען מעשיות, איינפאַלען און המציאות פון די קליינע מענשע־לעך, וואָלט איך בעדאַרפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אַריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאָדט גופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אַזוי זעהט אויס כתרילעווקע? שען, אַזוי ווי גאָלד. און ווער שמועסט, פון דער ווייטענס! פון דער ווייטענס האָפּט דאָס דעם אָנבליק פון... אַ וואָס זאָל איך אייך, אַשטייגער, זאָגען? פון אַ סאָנישניק, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אָדער פון אַ לאָקשענברעט מיט פאַרפעל אַ סך. ווי אויף אַ טעלער, ליגט פאַר אייך די שטאָדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאַר אַ מייל מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך. וואָרום די שטאָדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף אַ באַרג, דאָס הייסט, אויף דער שטאָדט האָט זיך אָנגערוקט אַ באַרג, און אונטער'ן באַרג שטעהען הייזלעך אַ סך, איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי קברים אויף איין אַלטען בית־עלמין, ווי אַלטע שוואַרצע איינגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער געהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאָסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטאַ; לאָמאי זאָל שטעהן אומזיסט־אומ־נישט אַ לעדיגער פּלאַץ, אַז מע קאָן דערויף אַנידערשטעלען אַ שטוב? סע שטעהט אין פּסוק: „לשבת יצרה" — איז דער פּשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויף ישוב, אויף צו זיצען, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאַר אַ קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פאַרהאַן גאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געסלעך, און שמאָלע געסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אַזוי גלייך, אַ

ביסעל נעדרעהט באָרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף — און פּלוצים נאָט אייך אַ שטוב, אַדער אַ קעלער, אַדער גלאָט אַ גרוב? וועט איהר אַ ברירה האָבען נישט געהן איינער אַליין ביינאַכט אַהן אַ לאַנ־טערנע! פאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען: אַ כתרילעווקער אין כתרילעווקע צווישען כתרילעווקער וועט ניט פערבלאָנזעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפט צו זיך אַהיים, צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי אַ פויגעלע צו זיך אין נעסט אַריין...

און ווייטער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט אַ ברייטער האַלב־קיילעכינער, און אפשר אַ פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קלייטען, די געוועלבען, די יאַטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אוים דער מאַרק אַלע פריהמאָרגען, וואו עס פאָהרען זיך צענויף אַ סך גויים מיט אַ סך גויעם מיט אַלערליי מינים סחורות און עסענוואַרג, פיש מיט ציי־בעלעס, מיט חריין, מיט פּעטרעשקע און מיט שאַר ירקות. דאָס ביסעל שאַר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פרנסה, אפילו ניט אַזוי ברייט, נאָר פאָרט פרנסה. בעסער פון גאָרניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאַקי אויף דעם זעלבינען פּלאַץ, ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אַלע ציעגען פון שטאָדט און וואַרע־מען זיך קעגען דער זון, און דאָרטען טאַקי זענען, להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קלייזלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאַוונען, לייענען און שרייבען; די רבי'ס מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען... און אויך דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש“, וואו אידען שטאַרבען, און אַלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתרילעווקע ווייסט נאָך ניט פון קיין „קאַנאַליזאַציע“, וואַסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָך אַזעלכע לוקסוס־זאַכען; נאָר וואָס מאַכט דאָס אוים? „מע שטאַרבט.

הערט איהר, אומעדום מיט אַלץ איין טוידט, און מע לעגט אַריין, הערט איהר, אומעדום אין אַלץ איין ערד אַריין, און מע קלאַפּט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאָפּעטע!" — אַזוי פלעגט זאָגען אַלע מאָל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף אַ שמחה, דוקא דעמאָלט, ווען ער איז געווען רעכט פריילין, גוט אונטער'ן גלעזעל און שוין פאַרטיג צו פערקאַטשען די קאַפּאָטע און גייען אַ „דייטש", אָדער חאַפּען אַ „קאַזאַק"...

מיט וואָס כתרילעווקע מעג זיך יאָ בערימען — דאָס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאָגט די דאָזיגע געבענשטע שטאָדט: איין אַ ל ט ע ן בית־עולם און אַ נ י י ע ם בית־עולם. דאָס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאָהלט אייך, אויך גענוג אַלט און גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באַלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאָמער חלילה אַ פּאָגראָם, אַ חלירע אָדער אַזוי עפּיס איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפּט, נעמען זיך איבער די כתרילעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אַלטען בית־עולם. דאָס אַלטע בית־עולם זייערס, חאָטש ס'איז שוין פערוואַכסען מיט גראָז און מיט ביימלעך און כמעט אָהן איין גאַנצע מצבה, האַלטען זיי דאָס פון דעסטוועגען פאַר אַ ציערונג, אַ שיינדעלע, אַ רייכטהום, און היטען דאָס אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג. וואָרום אַחוץ וואָס דאָרטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז אַ סברה, אַז דאָרט געפינען זיך אַ היבש ביסעל קדושים נאָך פון דער היידאַמאַטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אָט דאָס „הייליגע אָרט" — דאָס איז זייער איינציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראָצט אַ גרעזעל און עס וואַכסט אַ ביימעל און די לופט איז פריש און עס אָטהעמט זיך פריי...

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „וויינענדיגע טעג" — איי־איי־איי! אידען און ווייבער — דערהויפּט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — א ווערטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער א ביסעל זיך אויסוויינען און אויסניסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איז ערגיץ וויינט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאַק, ווי אין כתרילעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען וויינט זיך אפילו אויך גאַנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אבות" איז א שטיק פרנסה פאַר די כתרילעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאַר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געוועזען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען א כתרילעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געוועזען ביי זיין טאַטען אין וויינגאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געוועזען, טהוט איהם צוליעב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אַלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־איינגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי א שטיק געשיכטע פון א גאַנץ פאָלק... און אויב איהר זענט א מענש פון התפעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אַלטען פסוק: מ ה ־ ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

איין אָנגעלעגטער ברית

געשריבען אין יאהר 1901.

אַיין אָנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! ווען קומט איהר אוים געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט א נחת!

— אז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאך זיין א יונגעל אויך. אט וועט איהר זעהען!

— זי מוז געבוירען משיח׳ן, ניט אנדערש!

אזעלכע וכדומה אזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געוועזן מינוטען אזעלכע, וואָס זי האָט זיך בע־האַלטען אין א ווינקעלע, זיך געקנייפּט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, הארצינער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאך פון גאַנץ פּריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל נים וויסען. אָרום פאַרנאַכט, אַז עס האָבען זי א חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען״, איז זי אריינגעפאַלען אין בעט אריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די ציינער, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

— מאמעניו! געב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואס איז געשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, געזעהען אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנ־געבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעבּיגע שווארצע עלענבויגענס און האט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געוויינערין באדארף שרייען. נאך איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט אצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד און וועסט האַ־בען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, און רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פּריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי ווייסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפּיס טהוט זיך מיט איהר. עפּיס וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל וויל ניט שטארבען. ניין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואס לעבט אייביג, אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועק־געפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעטעל — און ניטא, ווי אין וואסער אריין.

„געוויס איז ער דארט א חתן געווארען, גענומען פריש נד"ן, אויסקרענקען זאל ער דאס דארטען, רבונו של עולם!"

אַזוי האָט מען געשמועסט וועגען איהם אין כתרילעווקע, ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, אַלע — אַ חוץ רייזלען.

רייזעל האָט אַ נ ד ע ר ש געקלערט וועגען איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אַלעמען, חאָטש זי איז געווען מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האָט אַרויסגעקוקט אויף איהם אַלע מינוט, אַלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, וועט ער געווים קומען, אָדער חאָטש שרייבען אַ בריוועל, שרייבען אַ בריוועל און צושיקען איהר זיין „פּאָטרעט“. אוי, ווען גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָס גוטע בריוועל מיט'ן „פּאָטרעט“, ווער איז צו איהר דעמאָלט גלייך?

אַ סך טעג האָט רייזעל אָט אַזוי אַרויסגעקוקט. אַ סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. אַ סך טרערען האָט זי אויסגעגאָסען שטילערהייד, בעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען, לייט זאָלען ניט זעהען, גוטע פריינד זאָלען ניט האָבען קיין יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געווען גענוג גרויס, וואָרום זי האָט דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף ווערען אַ מוטער... וועה און ווינד, וואָס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען און ווענדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, וואָלט זי זיך נאָר אַ מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז אַ סברה, אַז איינמאָל איז זי געווען ביי'ם טייך, נע־וואשען גרעט, האָט זי זיך געוואָלט אַריינוואַרפען אין וואַסער אַריין. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער וועלט, האָט זי נע־חאַפּט דאָס פּעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, לויפען אהיים. אַזוי ווי זי לויפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— וואָס לויפסט דו אַזוי, טאָכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

האט זיך רייזעל צעוויינט, ווי א קליין קינד, און שרה־רחל, וואס האט געהאט א „געניט אויג“, האט באלד פערשטאנען וואס דא איז, און זי האט איהר גענומען אויסרעדען דאס הארץ, ווי ווייט זי האט געקאנט.

— ס'איז א נאטס־זאך, — האט איהר שרה־רחל געזאגט — ס'איז פון גאט. א קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאמען זעטעל, האט זי דערפיהלט, אז דאס גאנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פנים — אוןביידע וייבער האבען זיך אוועקגעזעצט אויף א פרעמדער פריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, געדעכענט אויף די פינגער און צעגאנ־גען זיך.

וויפיעל רייזעל האט געקאנט האט זי דעם סוד געהאלטען טיעף ביי זיך פערבארגען, ביז עס איז איינמאל אין א שענעם פריהמארגען ארויסגעשפרונגען און ס'איז געווארען אוים סוד, און פון דעמאלט אן איז העניך דעם סטאליר'ס שטוב געווארען פאר איהר א גיהנם. עס האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז אלע קוקען אויף איהר, אלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אלץ האט זי נישט געקאנט אריבערטראגען דאס, וואס מע שעלט איהר זעטלען. ווער עס האט נאט אין הארצען באדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אלעמען איז איהר דערגאנגען די יאהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האט אויף איהר שטארק רחמנות געהאט, פלעגט זי איהר אונטערטראגען אפטמאל א פריש שטיקעל בולקע, א ברויטעל, א „וויישקראבעק“ און זאגען בשעת מעשה:

— נא, רייזעל, פארזוך דאס געבעקס. ווארגען זאל ער זיך דארטען אין אמעריקע, דער שארלאטאן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער נאט!

— ער זאל האטש וויסען דארטען, אז אט־אט ווערד ער א טאטע, דער רוח זאל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

— און אַז ער װעט װיסען, װעט ער זיך צעקראַצען דאַרטען, דער שנײדערוק, פאַרחאַפּט זאָל ער װערען! — לעגט־צו אַ קנויטעל אַסנה די קורעלאַפּניטשקע.

די דאָזיגע װײבער — דאָס זענען אַלץ שכנים, װאָס זיצען מיט רײזלען בײ הענטן דעם סטאָליר אין שטוב. איטליכע פון זײ האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקײט, איהר בעט־געװאַנט, איהר מאַן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא בײ זײ, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאַרטען שטענדיג אַ הו־האַ, אַ געשרײ, אַ געפּילדער: די קינדער צװײשען זיך רײסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען און באַקען אַלע בײ אײן אױװען, פיהרען צװישען זיך רכילות, רעדען אײנע אויף דער אַנדערער לשון־הרע, קריעגען זיך און בעטען זיך איבער, לײהען און פערלײהען אײנע דער אַנדערער, אַבי ס'איז נאָר פאַרהאַן װאָס, פרײהען זיך אַלע אינאײנעם אויף אײן שמחה און לעבען כמעט װי אײן משפחה.

רײזעל האָט זיך אױפגעחאַפּט װי פונ'ם שלאָף מיט אַ נײעם מין געשרײ:

— גאָט! גאָט! גאָט!...

— אָט אַזױ, אָט אַזױ, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרײסט. — אַצינדערט געהען ערשט די רעכטע „װעהען". נאָך אײנע צװײ־דרײ גוטע געשרײען װעסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהײד... אָט אַזױ, אָט אַזױ... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט געהאַט אַ יונגעל!

אַז ס'איז געבאָרען געװאָרען בײ רײזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געװען אױסבאָדען דאָס קינד, איבערװיקלען און בעטראַכטען אין װעמען איז דאָס געראָטען — און אַלע דרײ װײבער האָבען אױסגעשריגען אין אײן קול:

— אַ װעהטיג איהם אין פּנים! אינגאַנצען „ער" מיט די בײנער!

נאַכדעם האָט מען אָנגעהויבען שמועסען מכח אַ יכעל פֿאַר דער קימפּעטורין. האָט איינע אויסגעוואָרפען דער אַנדערער, פאו״ וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפּעטורין האָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באָד האָט מען אַרויפגעלעגט, געוויינטליך, אויף אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

— איהר זענט אַ אידינע, וואָס קאַטאָרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קליין געווען פריהער מיט צוויי וואָכען אַוועקזעצען איין עוף פון רייזעל׳ס וועגען! ? פּראָסע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט מאַכען פוטערגעבעקס פאַר דער קימפּעטורין, און פרומע די רביצין איז אַוועקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע׳פּועל׳ט, ער זאָל באַלד אָנשרייבען שיר־המעלות׳ען פאַר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות׳ען, וואָס ביי דער רייכסטער געווינערין האָט מען אזעלכע נישט געזעהן. אין מיטען איז געשטאַנען אויסגעמאָהלט אַ געצאַצקעטע פּיראַמידע;

ביי די זייטען איז געשטאַנען דער געוויסער פּסוק:

מכשפה לא תחיה

לא מכשפה תחיה

תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ ג ל ף

די געוויסע פערבאָרגענע ווערטער, וואָס זענען אַ סגולה צו אַ „גוט־אויג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען געוואָרען אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפּעטורין איז געלעגען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— גאָט זאָל זיי צאָהלען! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וועלכע מעשים טובים?...

אַז די מאַנסבילען האָבען זיך אַביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע ארבייט, האָבען זיי געמאַכט אַ שמועס מכח פראַווען אַ ברית.

העניך דער סטאָליר, האָטש ער איז אַ איד ניט קיין נגיר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשעדנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער געזאָגט, אַז ווי באַלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ע ר די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפונען ווי בעלעדיגט:

— פאַר וואָס קומט איהם איינעם אַליין אַזאַ מצוה? ער האָט זעהר שען נע'דרש'עט? דער ברית איז אַ ל ע מ ע נ ס ברית!

אַז ס'איז געקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז געוואָרען אַ שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאָליר האָט גערעכענט, אַזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געווים אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער געהאַט אַ מיאוס'ען טעות. סנדק, האָבען אַלע געזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז אַ איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּען די קאָרטעמע און זאָגען, אַז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש נים גערעכענט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אוועקגעבען אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, מחמת אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן איז אַ בייזער איד. ער קאָן מאַכען אַ סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזאַ דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אוועק צו איהר איידעם יודעל דעם וויינער, וואָס מאַכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פּיהרען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי“. און אַז דער עולם האָט נאָך די פיש גענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי“, איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא“, רב חיים־חנא דער מלמד, אַ איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט אַ שוואַרצער גלאַנצענדיגער פעטשיילע אויפ'ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו“, העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה“, אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, איין אויסגעדיענטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט מיט גראָבע שוואַרצע

ליפען, האָט אַריינגעהאַקט דריי כוסות מיט אַ מאָל און איז אַוועק מיט זיין ווינשעוואַניע נאָך ווייטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרררינקען אויף ברית'ען, אויף בר־מצוה'ס און אויף חתונות ביי איהם, און ביי זיינע קינדער, און ביי זיינע אייניקלעך, און ביי זיינע אור־אור־אייניקלעך!

און די ווייבער האָבען אויך גענומען צו קאָפּעטשקעלעך, און זענען געוואָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעוודיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאיינעם, ווי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילען אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעוואָרפען, מחילה, די קאַפּאָטעס און האָבען געהאַפּט אַ טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, ווי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאַנגען מיט איין אַלטען צעריסענעם לייליך, אַרומגעשטעקט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רייזעל די קימפּעטורין מיט אַ ברעקעלע קינד אויף די הענד, געוויקעלט אין שמאַטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, וואָס האָבען גע־וואונשען איהר אַזוי פיעל גוטס, זי ווייסט נים פאַר וואָס און פאַר ווען, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרייסט:

— אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער!

און צוויי טרערען האָבען אַראָפּגעקאַפּעט פון איהרע שענע בלויע טיעפע אויגען, געקויקעלט זיך איבער איהר בלאַס אויס־געמוטשעטן פנים און אַראָפּגעפאַלען אויף דער ווייסער יונגער ברוסט.

נחת פון קינדער

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1901.

נחת פון קינדער

(מאָנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון א נגיד. גאַרנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. האַטש וואס האט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאַר נחת פון קינדער, קאָן איך מיך באַריהמען, האב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און איידעמס מיט אלע אייניקלעך — ווער איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואס פאר א טעם, פרעג איך אייך, האט א סעודה, אז מע זעצט זיך צום טיש איינער אליין מיט'ן ווייב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאר, אז איך האב שוין אפגעגעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאס, יענץ — נו וואס? בלאָטע שבבלאָטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאָך אבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האב איך, זאָלען געזונט זיין, אלע אויסגעגעבענע. (געווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אוועקגע־גאַנגען). האלב זענען זיהן, האלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

און פיער שניר; האָט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימאַ־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאָלען זיי!

נישט צו פאַרזינדיגען. וואָרום אַלע טעכטער און אַלע שניר קינדלען, ברוך־השם, אַלע יאָהר; ביי וועמען ס׳איז פאַרהאַן עלף, ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיבען. קיין עקרות, אַזעלכע, הייסט דאָס, וואָס זאָלען חלילה נישט האָבען גאָר נישט, איז ביי מיר נישט פאַרהאַן.

נאָר מיט איין זוהן, מיט׳ן מיטעלסטען, האָב איך געהאַט אַביסעל צו טהון: מיין שנור האָט אַ צייט קיין קינדער נישט געהאַט. נישטאָ און נישטאָ — און געננג!

האָט זיך אָנגעהויבען אַ סדרה: דאָקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאַטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס׳איז געבליבען — גט׳ען זיך.

מילאָ, גט׳ען זיך — גט׳ען זיך. ס׳איז געקומען צום גט׳ען זיך — ווער? וואָס? זי וויל ניט!

וואָס הייסט, זי וויל ניט? זי האָט איהם, זאָגט זי, ליעב. טפש איינער! וואָס הערסט דו זי, זאָג איך, וואָס זי האָט דיך ליעב? זאָגט ער: איך האָב זי אויך ליעב. וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם? איך זאָג איהם „קינדער“ — זאָגט ער „ליעב“!... וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האָבען זיך נ י ש ט געגט׳ט. און גאָט האָט געהאָלפען — שוין אַ יאָהר זעכס, אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, קינדערלט זי וואָס אַ יאָהר, וואָס אַ יאָהר; שיט מיך אָפּ מיט אייניקלעך!

איהר זאָלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אַלע געראָטענע, איינס שענער פונ׳ם אַנדערען, אין זייערע פּנים׳ער נישט אַריינ־צוקוקען! איך זאָג אייך — אַנטיקלעך!

היינט ווי אַזוי לערנען זיי! טאַמער ווילט איהר אַ בלאַט גמרא — איז אַ בלאַט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש״י, מיט

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אַלע איבעריגע היינטיגע שאַלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראַנצויזיש, און און און...

אז איך באַדאַרף אַמאָל אַ בריוועל איבערלייענען, איין אַד־רעס אָנשרייבען, צי וואָס, — ווערד אַ מלחמה: „זיידעניו, אַט וועל איך! זיידעניו, אַט וועל איך!"

אַי וואָס, איהר וועט פרעגען „פּרנסה"? עט, פאַרהאַן אַ גרויסער גאָט! ער פיהרט אויס. אַ מאָל אַזוי, אַ מאָל אַזוי. אַ מאָל בעסער, אַ מאָל ערגער. מאָהלט אייך, מעהר ערגער ווי בע־סער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאָהר, אַבי געזונט, ווי זאָגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאַנגען ניט שלעכט. ער איז גע־זעסען אין אַ דאָרף, אין זלאַדיעווקע איז ער געזעסען, און געהאַט גאַנץ פיין פּרנסה; נאָר אַז ס'איז אַרויס דער אוקאַז פונ'ם דריטען מאַי, האָט מען איהם געבעטען מחילה; האָט ער דאָך מסתמא גע'בריה'ט זיך, געוואָלט אויסווייזען, אַז ער איז ניט קיין „פּאָ־סעליוושייסיאַ", געבראַכט פּאַפּיערען, אַז ער זיצט דאָרטען נאָך פון ששת ימי בראשית, דערלאַנגט אין סענאַט. בקיצור, ס'האָט ניט געהאָלפען קיין שמע־ישראל, מע האָט איהם אַרויסגעטריבען, און ער קאָן נאָך עד היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. אַ ברירה האָט מען?

און דעם אַנדערען זוהן מיינעם נעהט נעבאַך גלאַט נישט. וואָס ער זאָל ניט מהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאָגט איהר, „מיט דער פּוטער אַראָפּ". קויפט ער תבואה, ווערד אַ זול. האַנ־דעלט ער איין אָכסען, פּגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואַלד, איז אַ וואַרעמער ווינטער — אַ בר־מזל! ער זאָל אַ קוק מהון אין טייך, וואָלטען גע'פּגר'ט אַלע פיש... האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג איהם: „ווייסט דו וואָס? פּעקעל זיך אַריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יא געווען נישקשה, איז ער אין דער גרויסער שרפה, נים היינט געדאכט, אפגעברענט געווארען, ארוים ווי די מאמע האט איהם געהאט, און האט נאך געהאט אויף זיך א גוט פעקעל מיט א מסירה'לע, מיט א סלעדאוואטעל, מיט צרות, מיט א פריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער נאַנצער חאליאסטרע. וואס דענן?...

נאר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאנץ נישקשה'דיג. שייך זאגען נישקשה'דיג? קיין געלט האט ער ניט. נאר ער האט א רייכען שווערר. דאס הייסט, ער איז ניט אזוי רייך, ווי א בעל־פרנסה, האט געשעפטען א סך, א גרויסער דרעהער, א „קרוטין", זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אזוי לאנג, ביז ער פארדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאר וואס דענן? ער דרעהט זיך אלע מאל אוים, דער הונט. ער האט שוין ניט איין מאל נע'פטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאג איך צו איהם: „וואס האט איהר געהאט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאגט ער: „איהר האט עפים ארייגעלעגט א סך פוטער?"... זאג איך: מיין זוהן איז מיר דערוייל א קינד". זאגט ער: „און מיין טאכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאג איך: „עט!" זאגט ער: „בע!" זאג איך: „מילא!" זאגט ער: „בקיצור!" א ווארט פאר א ווארט — האב איך אוועקגערופען מיין שמוינער און זאג צו איהם: „מהו א שפיי, זאג איך, אויף דיין שווערר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אוועק ביי מיר — וואס גאט וועט געבען, אבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האב איך נאר קיין גליק נישט. אבער טאקי לחלוטין ניט! דאס הייסט, איך האב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי. ווארום איך האב, מעגט איהר מיר גלויבען, אזעלכע איידעמס, וואס דער גרעסטער גביר פארמאגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פארשוינען, קעפמענטשען!

איינעם האָב איך איין איידעם פון גאָר אַ גרויסען יחוס, אַ צאַצקעלע, אַ זיידען קינד, אַ געראַטענער מיט אַלע מעלות און אַ גרויסער למדן, זיצט און לערענט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, ווארום ווען איהר זאָלט איהם קענען, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז ס'איז גאָר איין עבירה אַרויסצולאָזען אַזעלכם אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אַזאַ יחוס, נאָר דאָס קרן איז אָבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס ניט? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אַז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אַז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים לחם — אַלע קענערס נעהען אָהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפּרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען אַ פּאָסעסער, און אַ קרעמער, און אַ מלמד, און אַ שדכן — עס געהט נישט. האָטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאָכטער אויף דער גאַס ניט אַרויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אַזאַ גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אבי־הוער. דער גוטער קאָפּ מיט דער שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אַז ער רעדט, שיטען זיך פּערעל, אַ חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו איין איידעלער, כמעט אַ רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אפילו אַז איהם וועט אַ קוק טהון אויף איהם אַזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָס דען? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון אַ צייט אַז ער האָט באַקומען אַ פּאַסקודנע הוסט מיט אַ מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו חאַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

און פאָהרען קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. אהין פאָהרען, זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאָרטען, זאָגט מען, איז פאַראַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך דורכפאָהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערוויילע, ביז ער וועט אַמאָל ווערען געזונט, ליגט ער מיט'ן ווייב און קינדער, געוויינטליך, אויף מיינע פּלייצים. עפּיס אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין אײדעם, שוין גאָר אַ פּראָסטען, נאָר אַ האָרעפּאַשנעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעל אויך ניט.

ער איז אַ „פּיליער“ איז ער; ער האַנדעלט מיט פיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פיש, זיין זיידע האָט געהאַנדעלט מיט פיש, די גאַנצע משפּחה זייערע ווייסען — נאָר פיש און נאָר פיש און נאָר פיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אָפּילו גאַנץ עהרליכע אידען, אָרענטליכע, נאָר פּראָסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי קומט צו מיר אַזאַ אײדעם? מסתמא איז דרינען פאַראַן אַ מעשה, ווי זאָגט מען: אין אַ טייך ווארפען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאָכטער'ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ ז אַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גאָרניט; מיין טאָכטער לעבט פאַר איהם דוקא גליקליך. ווארום בטבע איז ער דוקא אַ גוט מענטשעל, אַ דימענט, צוגעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמען ביז גאָר, וויפיעל ער פאַרדיענט גיט ער אָפּ איהר, און העלפט אויס יענע אײדעמס מיינע און די זיהן ווי ווייט מעגליך. וואָס איז שייך זאָגען? — ער האָרעוועט כמעט אינגאַנצען אויף אונז, און האָט פאַר אונז אַלעמען דרך־ארץ, ווארום ער ווייסט

גאַנץ גוט, ער פיהלט, פאַרשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען; ער איז ער און מיר זענען פאַרט מיר! מיט דער האַנד, הערט איהר, קאָן מען דאָס ניט אוועקמאַכען.

וואָרום אז עס מאַכט זיך אַמאָל, מע קומט זיך צענויף צווישען מענטשען, און מיינע קינדער מאַכען אַ שמועס מכח די קליינע אותיות, עפּיס אַ דין אין שלחן־ערוך, צי אַ שאַרף שטיקעל גמרא, צי גלאַט אַ פּסוק, מוז ער נעבאַך זיצען און שטומען, וואָרום ס'איז פאַר איהם, ניט דאָ גערעכט, אַ סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואָס ער האָט אַזוינע שוואָגערס, און מעג האָרעווען פון זייערטוועגען! ווי זאָגט איהר? ניט אַזוי? האַ?

אַצינד, אַז איהר זענט שוין אַביסעל בעקאַנט מיט מיין געזינדעל, פאַרשטעהט איהר שוין וואָס פאַר אַ ש מ ח ה ביי מיר איז און וואָס פאַר אַ נחת איך האָב, אַז עס קומט אַ יום־טוב, למשל, פּורים צו דער סעודה, און אַלע קינדער מיט אַלע איינִיקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים אַרום טיש, און מע מאַכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פּורים־קוילעטש, וואָס מיט זאַפּראַן און מיט ראָזינקעס אַרומגעשטעקט, מיט די גוטע געפּעפּערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאַנגע לאָקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאָפּלעך משקה, אַז גאָט העלפט אַ פלעשעל ווימאַראַזיג, איין אמת'ער אַ „קאָוועשאַנער“, אָדער אַ גלעזעלע גוטען ווישניק, אַבי ס'איז נאָר דאָ, און פאַר נויט — איז אַ פּראָסט ביסעל יי"ש אויך אַ סחורה, און מע טהוט אַ זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאָך אַ מאָל — שושנת יעקב! און ווידער אַ מאָל — שושנת יעקב! טהוען אַ האָפּ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די איינִיקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

און מע געהט נאָך אַ טענצעל אויך, — דעמאָלט ווער איז צו מיר גלייך? וואָס מיר בראָצקי? ווער מיר ראָטשילד? אַ מלך, ווי איהר זעהט מיך אַ אידעו, אַ מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פון׳ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע!

א פערשטעהרטע חתונה

נעשריבען אין יאהר 1902.

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאָל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער גיט אוים דאָס לעצטע קינד, ער מאַכט חתונה די יונגסטע טאָכטער?

פאַר וועמען?

למאַי נפקא־מינה — צי פאַר ברוכ׳ען, צי פאַר זרח׳ען, צי פאַר פייטלען, צי פאַר טרייטלען? — אויסגעגעבען, חתונה געמאַכט — און איין עק!

מיינט איהר דאָך, אז נח צעלניקער איז אַזאַ פאָטער, וואָס פּטר׳ט אראָפּ א טאָכטער, א הארב פון די פּלייצעס, גלאָט אזוי, אבי פּטור געוואָרען? האָט איהר א טעות!

אַזאַ פאָטער, ווי נח, האָט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאָס גאַנצע לעבען זיינעם האָט ער מקריב געווען פון די קינדערם וועגען: געהאָרעוועט, אויסגעריסען געוואָרען, גאַנצע טעג אויף דער היטץ, גאַנצע נעכט אויפ׳ן פראָסט, זיך געשלעפּט אין רעגענס און אין בלאָטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאָל אונטער׳ן וואָגען אויך, אַ פאָר מאָל ווינטער אין א פּאָלאַנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מאָרנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע ווערד פערשוואָרצט? אנו, פּרובט אויסהאַלטען א ווייב מיט קינדער פון א צעלניק־קראָם, א „גאַלאַנטעריי־געשעפט”, אין כתרילעווקע!

אז די קינדער זענען געווען קליינינקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגען מיט זיי קאָפּ אָן וואַנד: וויקלען, האָדעווען, צוואָגען — אַלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז געווען די מאַמע זייערע?

די מאַמע זייערע, זעלדע, איז געווען פערנומען אין געשעפט. מעהר צווישען פּריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאַר וואָס עפּיס זי, ניט ער? זי פערשטעהט די שפּראַך, קאָן רעדען מיט אַ פּריץ, איין בריה אויף אַפּזעצען אַ שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האַנדלען. אַנקוקען קאָן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פּריצים — די זענען גאָר אַנדערע מענשען. אַ פּריץ, אַז מע זאָגט איהם „יאַק באַגאַ קאָהאַם“ — גלויבט ער, און אַ כתרילעווקער איד, איהר זאָלט פאַר איהם, שונאי־ציון, האַפּען די ערד, וועט ער אייך ענטפערען מיט אַ שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַגלויבט אָהן אַ שבועה!...

נדן גיט נח צעלגיקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק“ן, פינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב“...

איז אָבער דער „לכשירחיב“ נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב“ קוקט־אַרוים גאַנץ כתרילעווקע שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אַמאָל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דען ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז אַ היימישע זאַך: די מחותנים

קענען זיך און האבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האבען זיך לי...

איך האב מיך שיער נים ארויסגעחאפט מיט א ווארט! אז איהר וועט מיר צוזאגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפים דערצעהלען.

נאך איידער ס'איז איינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאל רעדען דעם דאזיגען שידוך, האבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך. וואס זיי אליין טאקי האבען זיך איינס דאס אנדערע איבערגענעבען.

ער האט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאנען אין קלייט.

איינמאל געהט ער פארביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רוים סיצען קליידעל, וואס זי אליין טאקי האט דאס אויפגענייהט, מיט א ווייס געשטיקט שאלעכעל אויפ'ן קאפ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האט זיך איהם אויסגעדאכט, אז דאס קוקט זי אויף איהם. די זון האט געשמאלעט, און א ווארעם ווינטעל האט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאן די פאה, און ער האט א מורקע געטהאן: „פריידעל — א היבשע נקבה!"...

האט ער נאכדעם נישט געקאנט דאווענען — זי איז איהם געשטאנען פאר די אויגען.

סאמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאנט ער זיך אן דעם צעלניקער'ס טאכטער און אן איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען, צעשאקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאמער וועט ער פערגעסען.

ער געהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאמער וועט ער דערזעהען פריידלען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פריידלען.

ביינאַכט אין חלום זעהט ער פריידלען — אומעטום פריי־
דעל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאַלען אויף א גלייבער
זאַך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלייט אַריין איהם
פאַרלעגען דעם שדוך פאר זיין יונגסטער טאָכטער מיט ברוך
בן־ציון'ס יונגעל דוד, און האָט אַרויסגענומען דאָס פּושקעלע טאַבעקע
און אָנגעהויבען אויסרעכענען, וואָס פאַר אַיין אַנטיק ער האָט איהם
געבראַכט צו טראָגען פאר זיין טאָכטער. האָט זיך פריידעל געמוזט
אַפּקעהרען אַן אַ זייט, מע זאָל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואָרען.

ביי איהר אויפ'ן ווייסען האַלז, פערשטעהט איהר מיך, איז
געהאַנגען א בענדעל, און אויפ'ן בענדעל איז געהאַנגען א קניפּעל,
און אין דעם קניפּעל האָט זיך געפונען א בריוועל, און אין בריוועל
איז געשטאַנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האַנד־
שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דריידלעך, די
דאָזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידעל.
„געזונד זאָלסט דו זיין! ווען אונזער טייך זאָל זיין
„פון גאָלע טינט, און דער וואַלד זאָל זיין גאָלע פּענעס,
„און די גאַנצע וועלט זאָל זיין פּאַפּיער, און איך זאָל
„שרייבען צו דיר גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָלט
„איך דיר נישט געקאָנט אַרויסשרייבען קיין צעהנטווי־
„זענד־חלק אפילו פון דעם, וואָס מיין הארץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אַן, וואָס איך
„האָב דערזעהען דיין ליכטיג פּנים, וואָס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זיס קול, וואָס איז
„זיסער פונ'ם זיסטען ווייַן..."

און אַזוי ווייטער.

דאָס פּאַרעל האָט לאַנג־לאַנג אַרויסגעקוקט אויף רב שלום
שכנא דעם שדכן, ער זאָל פאַלען אויפ'ן שדוך. און אַז דער שדוך

איז געוואָרען אַ שדוך, האָט דער חתן געשיקט דער כלה אַ פּאָר גיל־דענע אויהרינגלעך פאר פופצעהן קארבען, און די כלה האָט אויס־געניייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאַמעט אַ ניי תפילין־זעקעל, אַ מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט אַ קרוין פון אויבען, וואָס מע האָט דאָס בעדאַרפט אָנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פּאָרעל אויף דער וועלט. שטיל, אָהן ווערטער, האָבען זיי געצעהלט די וואָכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופּה — אויף שבת־נחמו איז אָפּ־געשטעלט געוואָרען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער שעה.

ווער עס האָט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקעריין אינ'ם טאָג פון איהר פריידעל'ס חופּה אַרומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האַלז מיט צוויי שפּיצען, און שרייען מיט אַ הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?" — דער האָט קיין שענם ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואָס הייסט „פערטאָרעראָמט!"

— חתן־כלה פאַסטען, — האָט זי געשריגען מיט אַ קוויטש — און איהם האָט דער גוטער יאָהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואַלד, נח, איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האָבען אָיהר געהאָלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באַזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן" איז געזעסען אין אַ ווינקעלע; ער האָט זיך פערקלויבען אָהין מיט אַ גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער האַרץ, וואָס פאַר אַ פערשטעהרטע חתונה ער האָט.

אַלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאַכט, ווי עס געהער צו זיין; אַלע מאָל אַראָפּגעבראַכט די יעהופּעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטאָ קיין כלי־זמר! אַ חאַפּענדיגע חתונה! אַ פערשטעהרטע חתונה!

משה־יוסי דעם רב'ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נארישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמר. די היגע כלי־זמר זענען דענן קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — א חתונה אָהן יעהופּעצער כלי־זמר!

ווען נח ווייסט דאָס פריהער, אז די יעהופעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער ווידער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתנ'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און גיט איהם א רעכטען פּסק, טהוט א פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר א לויה, נישט קיין חתונה, א פארשטעהרטע חתונה!

— גאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פייער. — כתרילעווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתרילעווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתרילעווקער כלי־זמר באַדאַרפען נישט עסען? אי־פע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האַלז אריין!... רב יהושע־העשיל, א פריילעכס!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט א וואַטאָווער קאַפּאָטע, מיט גראָבע פאות און מיט א לאַנ־גען טלית־קטן, טהוט א קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פיעדעל, און א וואונק צו דער חברה — און כתרילעווקער כלי־זמר בעווייזען, אז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען": זיי שפּיעלען א

פרייליכם, ארבייטען אויף אלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ׳ן באס, בלאזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאפען אין די טאצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפרייט זיך, מאכט די ראד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת׳טעס פוןביידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מע געהט א פרייליכם.

נישט פאַר קיין
אידען געדאַכט

געשריבען אין יאָהר 1902.

נישט פאַר קיין אידען געדאַכט

זיידעל רב שעיה'ס איז אַ יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, זיצט און לערענט, חאַטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז אַ בן יחיד, און רב שעיה איז אַ איד אַ נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געוועזן אַ איד אַ בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געווען צעוואָרפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס'איז נים געווען איין כתרילעווקער, וואָס זאָל נים זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: דער אריין, דער ארויס, דאָרט גענומען, דאָ געגעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, אַ „קאַנטאָר", אַ „באַנק" — אַ באַנק, נאָר אָהן געפאַרבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען אַ סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פּערדרעהטע וואַנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראַטעס, אָהן אייזערנע שאַפעס און אָהן מורא'דיגע קאַנטאָביכער און גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען אַ מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען אַ „טינטורעל" מיט אַ „זעמדערעל", און איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אָנשפייען אין „טינטורעל", ווארום אַנדערש האָט דאָס

ניט געוואָלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טיר־שעל אַ טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט אַ גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבוך" מיט אַלע חשבונות, וואָס רב שעיה אַליין טאַקי האָט זיי געפיהרט על־פּי זיין אייגענער בוכהאַלטעריע. היינו, ווי אַזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאַנען פון צוויי און פופציג בלעטלעך, אויף יעדען בלעטעל איז געשטאַנען די סדרה פון דער וואָך, צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י*, פון דער אַנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אַזוי:

ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פּי קוויטעל פּרשה בראשית ב' רו"כ.	נ ת ת י לר' שמחה לעמעשקע על־פּי קוויטעל פּרשה פקודי י"ג רו"כ.
ק ב ל ת י מר' פייוויל שמוים על־פּי קוויטעל פּרשה פקודי ד' רו"כ.	נ ת ת י עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.
ק ב ל ת י מר' שמחה לעמיש־קע א' רו"כ.	ל א נ ת ת י עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פאַרפאַלען.
ל א ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פּרשה נח, לא קבלתי גם על פּרשה לך־לך.	ה ב ט ח ת י*** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אַזוי איז דאָס רב שעיה אַרויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געווען קיין פּראָ־טעסטען, קיין פּראָצעסען, קיין לאָרדענישען; איטליבער האָט

* געגומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

געוואוסט, אַז טאָמער הערט ער אויף צו צאָהלען, ווערד ער אוים בטוח, — אַ פֿאַרפֿאַלענער אויף אייביג!

און אַזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט אַ צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה׳ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפֿט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אָפּגעזעסען איבער די ביכער אַ וואָך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופֿען די בעלי־חובות און רופֿט זיך אָן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אַז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אַז עס קומט שוין מעהר פֿון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פֿון אונז קיין געלט ניט? וואָס הייסט, מיר זענען ריין?

— אַזוי, וואָרום „על פּי אַלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פּראָצענט און פּראָצענט דפּראָצענט זיעבעצעהן מאָל אַזוי פֿיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפֿיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אָפּ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אַזעלכע דבורים, זענען די כתרילעווקער געוואָרען אַנגעצונדען. זיי האָבען גערעכענט, אַז דאָ מוז ליגען עפּיס אַ המצאה׳לע, אַ שמר־שטיק, ניט אַנדערש; האָבען זיי איהם אַ שמיין געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אריין און האָבען געמאַכט אַ „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אָהן אַ מעסער! רב שעיה, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנדעלט אַזוי פֿיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פֿאַר אונז תמיד

געוועז אַפּען; קומט ער צו געהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראָנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאַר נאַראָנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אז איהר זענט ריין, נישט פון'ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פי אַלגעברע"!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פזמונות — „אַלבענגרע"! לאָמיר זיך פּאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פרעגען א רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אַלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי'ם רב האָט זיך צעגויפּנעקליבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס'איז געוועז א ליאַרם, א געשריי עד לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אַלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אז אַלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אז דער עולם זאָל אויף א ווײַלע ארויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט'ן רב אַליין, ער בעדאַרף איהם עפּיס זאָגען אונטער פיער אויגען.

וואָס ס'איז פאָרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אז זיי האָבען געהאַט צווישען זיך א לאַנגען וויכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, ווארום על־פּי חקירה איז פּראָצענט גזילה; א מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אז אַלע דאַרפען האַרעוועז. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האָט זיך אפילו געפּרובט איהם איבערשפּאַרען מיט „תקון מהר"ם ז"ל", מיט'ן „ישוב־העולם", אָהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום נִיט האָבען, און אזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגעענטפערט, אז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אז דער „קיום" איז גאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם גאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אזוי זי פיהרט זיך.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט, — פרעגט ער ביי רב יוזיפיל דעם רב — אַז אויסחאַפּען אַ בייגעל פאַר אַ גראָשען, בשעת איך בין הונגעריג, הייסט גע׳גזל׳ט, און אָפּראַבעווען אַ שטאָדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאָס „געשטעלט זיך״? פאַר אָפּהאַקען אַ פינגער קומט „קאַטערזשנע סיביר״, און פאַר אויסקוילען אַכציג טויזענד איינגלענדער אין אַפריקע, ווי אַכסען, באַקומט מען אַ גילדענעם „מענדאַל״ זאַ חראַבראָסט?...

— ס׳איז אַ יושר? — מאַכט ער צו רב יוזיפיל דעם רב און נעמט איהם אָן ביי דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע. — ס׳איז אַ יושר? אָט פּאַהרט אַרום דער אַלטער ק ר י ג ע ר נעבאַך. דער מלכות פון די בויערען, קלאַפּט אין אַלע טירען, בעט רחמים, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיין אָרעם לאַנד: ער וויל נישט מעהר נאָר אַ דין־תורה, ער וויל זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען. וואָס מענטשען וועלען פּסק׳ענען. זאָגט דער: ער וויל זיך נים מישען, און דער זאָגט: סע פּאַסט איהם נים פאַר יענעם... דער אַזוי, יענער אַזוי, — דערווייל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאָגט מיר נאָר „ישוב״, „מנהג־העולם״, דער „קיום״ פון דער וועלט! אַ שענער קיום! אַ שענע וועלט!...

און נאָך כדומה אין אַזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אַריין מיט׳ן רב, פערקראַכען, ווי מע זאָגט, אין „אלף־הששי״, העט־העט אין די ווייטע דרכים אַריין, אָנגעהויבען אָפּלייקענען מיינס און דיינס און שותפות׳דיגס, אָנגעהויבען אָפּלאַכען, רעדען, ווי מע זאָגט, על ה׳ ועל משיחו ועל נגתקה...

האָט שוין רב יוזיפיל דער רב מעהר נישט געהאַט מיט איהם וואָס צו רעדען און האָט שוין ווייטער נישט געוואָלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיטביידע הענד און גע־שריגען:

— גענוג! גענוג! גענוג!

אַז זיידעל איז געגאַנגען אַהיים, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט אַ זיפץ:

— נעבאך אַ וואוילער יונגערמאַן און איין איידעלער יונגער־מאַן און אַ ליטווישער יונגערמאַן, נאָר נישט פאַר קיין אידען געדאַכט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

געשריבען אין יאהר 1902.

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האט נאך ערגיץ אנגעמאכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פאריז, זאגט מען, האט דאס אויך געקאכט, ווי אין א קעסעל. נאזעטען האבען געשריבען, גענעראלען האבען זיך געשאסען, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען ארומגעלאפען איבער די גאסען, ווי משוגעים, געווארפען היטלען און געארבייט מעשים. דער האט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האט געשריגען: „וויוו עסטערהאזי!" און אידען האט מען דערוויל געשמירט, גע־מאכט מיט דער בלאטע, ווי געוויינטליך... נאר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האט דערפון געהאט — דאס וועט פאריז ניט האבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואנען איז מען אין כתרילעווקע געוואהר געווארען פון דרייפוס'ען — דאס זאלט איהר ניט פרעגען. ווארום למאי ווייסט מען דארטען פון דער מלחמה, וואס די איינגלענדער האבען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואנען ווייסען זיי וואס אין קיטאיי טהוט זיך? וואס פאר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאיי? די גרויסע מסחרים, וואס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאצקי'ן פון מאסקווע, און דאס געלע זומערשטאף, וואס מען רופט דאס „טשע־שון־טשא", טראגט מען

נישט אין כתריל׳עווקע. דאס איז נישט פאר זייער בייטעל. דאנ־קען גאט, אז מע קאן טראגען זומער א נאקידקע חאטש פון פארוסינע: אניט, האט מען א ברירה געהן גאר אזוי, דאס הייסט, מתּחילה, אין תּחתונים און פון אויבען א ציצענעם ארבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען גאנץ געשמאק, אבי ס׳איז נאר א הייסער זומער.

בלייבט דאך אלץ די אייגענע קשיא: פון וואנען האט פארט כתריל׳עווקע אנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס׳ען ? פון זיידל׳ען.

זיידעל רב שעיה׳ס איז דער איינציגער איז שטאדט, וואס שרייבט־אויס דעם „צפירה״. און אלע נייעסען, וואס טהוען זיך אפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואהר פון איהם, דאס הייסט, ניט פון איהם, נאר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאגט וואס סע שטעהט, און זיי דרינגען אפּט פערקעהרט, ווארום ז י י פ ע ר ש ט ע ה ע ן ב ע ס ע ר.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה׳ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט א מעשה, אז אין פאריז האט מען גע׳משפּט א אידישען קאפּיטאן, איינעם א דרייפוס, דערפאר, וואס ער האט ארויסגעגעבען נויטיגע פּאפּיערען פון דער מלוכה. איז דאס אין איין אויהער אריין, פונ׳ם אנדערען ארויס. איינער האט זיך א זאג געטהאן פארבייגעהענדיג:

— וואס טהוט ניט א איד צוליעב פּרנסה ?

דער אנדערער האט געהאט א נקמה:

— א מצוה! לאז א אידעלע ניט קריכען אויבענאן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט א נייע מעשה, אז די גאנצע געשיכטע איז גאר געווען א בלבול, אז

דער אידישער קאפיטאן, דער דרייפוס, וואס מע האט איהם פערשיקט, איז גאט די נשמה שולדיג, ס'איז גאר א גאנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראלען, וואס האבען זיך עפים צעאמפערט — דעמאלט האט זיך שוין דאס שטעדטעל אביסעל פעראינטערעסירט, און דרייפוס איז געווארען א כתרילעווקער. וואו צוויי איז ער געווען א דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פארשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פאסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— א בלבול!

נאך שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט, אז ס'איז גאר א סברה, אז דער משפט זאל נאך א מאל גע'משפט ווערען, אז עס האבען זיך געפונען גוטע מענשען אזעלכע, וואס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אז ס'איז גאר געווען א טעות די גאנצע מעשה, — האט כתרילעווקע אנגעהויבען זיך וויגען גאר אויף איין אנדער אופן. ערשטענס, איז דאך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאס, אז דארטען אין פאריז זאל פארקומען אזא פאסקודנע מעשה? פע, עפים זעהר ניט שען פאר די „פראנצעהויזענדיגע"!... עס איז אוועקגעגאנגען א שפארעניש און א וועטעניש: דער האט געזאגט, אז דער משפט וועט נאך א מאל גע'משפט ווערען, און דער האט געדרונגען, אז ניין: אין אחר מעשה בית־דין כלום — אפגעמשפט, איז פערפאלען...

וואס ווייטער־ווייטער האט מען אויפגעהערט צו ווארטען ביז זיידעל וועט זיך אמאל אויסקראצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאפיטאן דרייפוס; מע האט אנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האט נישט געהאט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האט אנגעהויבען געהן

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אָפּנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטען טאַקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאַקי איבערקייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאַרען זיך און רעדען אַלע אינאיינעם, ווי געוויינטליך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אדון דער פּאָסטמייסטער געגעבען אָנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אַז אַ פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיווסקאַ שקאָלאַ, זשידי פּאַרכאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַכערמאַכערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גריינגער: ער האָט זיי געזידעלט, און זיי האָבען געלייענט דעם „צפירה“ און גערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס'ען אַליין האָט מען גערעדט אין כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פרישער פּאַרשוין: פריהער „עסטערהאַזי“, נאָכדעם „פּיקאַרט“, נאָכדעם גענעראַל „מערסי“, „פּעלי“, „גאָנזי“, און דערביי איז געזאָגט געוואָרען אַ המצאה, אַז ביי די „פראַנצעהויזענדיגע“, וויבאַלד אַ נאָמען פון אַ גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט אַ „י“. האָט איינער געפרעגט אַ ווידערפראַגע:

— נו, און מיט בורדעפּערען וואָס ועסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאַקי געהאַט אַ מפלה.

— כן יאבדו!

צוויי פּאַרשוינען זענען געווען אין כתרילעווקע, וואָס די גאַנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל“ און „לאַמבאָרי“. פאַר „עמיל זאָלען“ וואָלט זיך יעדער איינציגער מפקיר געווען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל“! אַז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָדט איהם אַרויסגעקומען אַקעגען מיט אַ ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוולעך?

— פערעל! דימענטען! באַרליאַנטען!

אויך פון „לאַמבאַרי'ן" האָט מען געהאַלטען איין עולם ומלואו. דער עולם האָט געקוועלט, נתפעל געוואָרען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאָטש האַרכען האָט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהאַרכט, נאָר מע האָט פערשטאַנען מיט'ן שכל, **אז ער בעדאַרף קאָנען רעדען**.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס'עס משפחה אין פּאַריז האָט־בען אזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאָל קומען פון'ם שענעם אינזעל, ווי עס האָבען ארויסגעקוקט דערויף די כתרי־לעווקער אידען. מע קאָן זאָגען, אז זיי זענען געפאָהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אַזש פון דאָרטען אויפ'ן ים, ממש געפיהלט, ווי זיי שווימען: אַט־אַט הויבט זיך אויף אַ שטורמווינד און צע־שמייסט דעם ים אויף אַלע זייטען, די חוואַליעס פלעסקען און וואַרפען דאָס שיף, ווי אַ שפּענדעל, ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — זאָלסט איהם חאָטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפט בעדאַרף זיין! זאָלסט חאָטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאָר מאַכען זייערע מוחות, זיי זאָלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאַנצע וועלט זאָל ארויסזעהן **אונזער** גערעכטיגקייט, אָמן סלה!...

דעם טאָג, וואָס ס'איז אָנגעקומען די גוטע בשורה, אז דריי־פוס איז שוין דאָ, איז אין כתרילעווקע געווען אַ יום־טוב. זיי זאָלען זיך ניט שעמען, וואָלטען זיי פערשלאָסען די קלייטען.

— געהערט?

— אַ דאַנק השם יתברך!

— כ'וואָלט אַ בעלן געווען זעהען, ווי אזוי איז געווען דאָס ערשטע באַגעגעניש מיט'ן ווייב?

— און איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז גע־קומען.

ווייבער, וואָס זענען בעת מעשה געזעסען, האָבען בעהאַל־טען די פּנים׳ער אין די פאַרטיכער, כלומר׳שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. ווי כתרילעווקע איז איין אָרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פון׳ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפאָהרען אהין, אַ קוק טהון חאָטש פון דערווייטען.

אַז דער משפּט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געוואָרען אַ קאָ־כעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָר־גען מיט׳ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפּילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אדוואָקאַט לאַבאָרי. די כתרילעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאַר וואָס? פאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אָראָפּגענומען. די דאָזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין האַרצען אריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתרילעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — בעוויז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

*

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאָג פונ'ם משפט, האָט דאָס מיט די כתרילעווקער געוואָרפען ווי א קדחת. זיי וואָלטען א בעלן געווען אנשלאָפען ווערען אויף א גאַנץ מעת־לעת און אויפ־חאַפען זיך דעמאָלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאָר, ווי אויף צרלהכעים, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאַכען. מע האָט זיך יענע נאַכט געקאָטשעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, מלחמה געהאַלטען מיט די וואַנצען און אַרויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערען טאָג.

אז ס'איז געוואָרען טאָג, איז מען אוועק אויף דער פּאָסט. די פּאָסט איז געווען פערשלאָסען און דער טויער אויך. ביס־לעכווייז האָט זיך דער עולם אנגעהויבען צענויפקלויבען אַרום דער פּאָסט, און ס'איז געוואָרען פערפלייצט די גאַס. אידען זענען אַרומגעגאַנגען הין און צוריק, גענעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פּאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יאַרעמע דער סטאַראָזש האָט געעפענט דאָס טויער, האָבען אידען א לאָז געטהאָן זיך אַלע מיט א מאָל. איז יאַרעמע געוואָרען אנגעצונדען, בעוויזען, אז דאָ איז ע ר בעל־הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי און, מחילה, זיי אַרויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פּאָסט אין דרויסען אַרויס, און דאָרטען האָבען זיי געוואַרט אויף זיידלען. אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבען זיך פּאַרט דערוואַרט. און אז זיידעל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פסק פון דרייפוס'ען, איז געוואָרען א געשריי, א ליאַרם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואָס האָבען שלעכט גע'פסק'עט, נישט אויף די גענעראַלען, וואָס האָבען געשוואָרען פאַלש, נישט אויף די „פראַנצעהויזענדיגע", וואָס האָבען זיך אַזוי ניט שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתרילעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזאַ משפט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויס, ווי בוימעהל אויפ׳ן וואַסער. וואָס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאך זיידעל מיט אַלע כוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פּנים אַריין. — נאַט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאַט!

— בלאַט־שמאַט! — שרייט כתרילעווקע. — און אַז דו וועסט זיך שטעלען אָט דאָ מיט איין פוס אויפ׳ן הימעל און מיט דער אַנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס׳איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן — ווער איז געווען גערעכט?....

קיין עין־הרע ניט

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

קיין עין־הרע ניט

(מאָנאָלאָג).

— ווי איהר זעהט מיך אַטאָ — מאַכט צו אונז אַ כתריילעווקער בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאָטס'ס בעראָטה — ווי איהר זעהט מיך אַטאָ, בין איך מיר אַ איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאַנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אַכטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ ישוועריפיסיגער, נישט אַזאַ לויפער, נאָר אַ „נעמער“ קיין עין הרע אַ גוטער. און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע אַ יאָדעריג פערדעל. מיט אַזעלכע צוויי פערדלעך, אַז גאָט שיקט צו גוטע פאַרשוינדלעך, און אַ סך, קאָן מען האָבען פרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל. און פרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פאַרהאַן אַ ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאַר האָט זי טאַקי אַ פנים פון אַ רוח. געווען אַזאַ שענע קיין עין־הרע, אַזאַ־נ־איידעלע. אַ צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פאַר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט געווען אַ שמייסער ביי יענעם, אַ בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואָס מיר שניי? ווער מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

אליין גענומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־געהויבען איהם פון דער בלאָטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אט אזא מין פארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאָס, איז געווען א יתומה, און דוקא א בעל־הבת'יש קינד, א מלמד'ס א טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין אָרעמע אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאַכען די טאָכטער. האָט מען איהר גערעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען. און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאַך, זענען מיר געזעסען, רוף איך זיך אָן צו איהר איינמאָל, צו אסתר'ען הייסט דאָס, יום־טוב איז דאָס געווען, אַלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר, זאָג איך, דו וועסט מיך נעמען?“ שווייגט זי. זאָג איך צו איהר נאָך א מאָל: „אסתר, זאָג איך, קוק ניט, זאָג איך, וואָס איך בין א שמייסער, זאָג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגע־שלאָגען, זאָג איך, מיין אייגענס קיין עין־הרע א קערבעל עטליכע און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאָג איך, אזוי קויף איך מיר באַלד א פערדעל און ווער אַליין, אם ירצה־השם, א בעל־עגלה, זאָג איך, און א יונגעל, זאָג איך, בין איך קיין עין־הרע א האָרעפּאָש־נער, האָרעווען קאָן איך, עס וועט דיר, זאָג איך, זיין ביי מיר קיין עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!“ שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאַט. אז מיר האָבען חתונה געהאַט, האָט זי באַלד אָנגעהויבען קינדלעך, קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אַלע יאָהר א קינד; און אז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענ־קען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט, אוועקגעקרענקט א צייט! זאָג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית, וואָס דו קרענקסט?“ לאַכט זי. „אסתר, זאָג איך, דו לאַכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאָ־

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּים א סגולה?"... האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר. האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום ווען האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אַז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער אַרבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך ארויסגעריסען איינמאָל אין אַ שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאַני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער און באַטראַכט זי און הערט זי אוים און רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאַני קאַנסאָליאַרזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אַז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך אַ צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאָפּירען". „קלאָפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פּאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אַליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אפילו. און איהר רעדט גאָר פון קלאָפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּים א רפואה, זאָג איך, א סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען א רפואה, פּראָש־קעס אזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אַוועק נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

און איינס. דאָס עלטערע יונגעל שוין אַלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואָלט מאַכען פאַר א למדן — ווער, וואָס? אז דער קאָפּ איז איהם נאָר ביי די פערדלעך! און אזוי איז דער אַנדערער, און אזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אַהיים און שפּאַן אויס די פערדלעך — אַהאַ! מיין חברה קיין עין־הרע איז דאָ: איינער אויפ'ן וואָגען, דער אַנדערער אונטער'ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אַנדערער אויפ'ן אַנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „ווייסע־חברה'ניקעס, זאָג איך, ניט גע־דאַכט זאָלט איהר ווערען! נעחיי וואָלט איהר בעסער חשק געהאַט צום סדור!"... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט. איך צאָהל שכר־למוד, ווער פאַרשוואַרצט אַ גאַנצע וואָך, פאָהר־אַרום היין און צוריק מיט'ן ביידעל, פאַרדיען טאַקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אַוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האָבער אַלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויך, און אַ שטוב קיין עין־הרע אויסהאַלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אַליין איז מען אויך אַ מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אַליין אַ בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אַמאָל אַביסעל בראַנפען, אַמאָל פאַרבייסען, די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראַך, פאַלט גאָר אַ פערד, איז איין עק, אויס גדולה!

אַ שטיקעל גליק, הערט איהר, פאַר נאַשבראַט, וואָס גאָט האָט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען. קיין עין־הרע גאָר איין אַנדער מענטש! אז איך קום פאַרפאַריה פרייטאָג אַהיים, איז ראשית חכמה פון אַלע ראשית חכמות — אין מרחץ אַריין. דאַרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אויס אויף אַלע זייטען, ווערד אויף מיר אַ נייע פעל. איך קום אַהיים

א פרישער, א צאפעלדינער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשען, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אויווען איבער דער גאנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אלע ווינקעלעך. חאטש שפיגעל זיך, דער טשאלענט איז פארדוקט, דער פריפעטשיק אפגעשמירט, די קאץ ווארעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאל; נאכדעם געה איך מיר אין שוהל ארייון דאווגען און קום אהיים מיט'ן ברייטען גוט שבת, זאג אפ די שלום־עליכם'ס, מאך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט ביי־סעל בראנפען, עס־אפ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די ריינע יוך מיט'ן צימעסדיגען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאף איך אפ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל ארייון, קיין עין־הרע ווי א גראף, און אין דערהיים ווארטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאך מיט די כשר'ע ציבעלים, די געהאקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פעטשא מיט'ן לייטישען קנאבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאלץ ווי פון א ווארעטשיק. אודאי קאן מען נאך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאפען. און אז מע שלאפט זיך אוים נאך אזא ווארעמעס, וויל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאגט איהר, איז עפעלקוואס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און בארלעד־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אוים א קווארט עפעלקוואס קיין עין־הרע און מע פארבייסט מיט בארלעד־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאק איין קאפיטעל נאכ'ן אנדערען: זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאפיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראקט, איינס נאך דאס אנדערע, איינס נאך דאס אנדערע, אהן א פאפאס, ווארום

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, נעהט ביי מיר קיין עין־הרע דער תהלים, ווי א מזמור. הלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפררררו, איינגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתרילעווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם“ מיט׳ן „קאשטאנעוואטען“ וואס האבען א נעם געגעבען דעם וואגען בארג־אראפ און נעגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אזוי׳ן בוינען. און איידער מיר קוקען זיך ארום, ליגען מיר אלע מיט׳ן וואגען אונטער׳ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואס זענען געזעסען „פאריטש“, אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפארשוינען — פון אויבען, אויך זיי. און דער „בולאנער“ מיט׳ן „קאשטאנע־וואטען“, פערוואָרפען די קעפ ארונטער, בארבלען זיך מיט די פיס הארהלען, ווילען נעבאך ארויסקראטשקען זיך — און קאנען נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל נעקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתרילעווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט׳ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא ליגען בארג־אראפ מיט׳ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל דאס דריטע מאל, קיין עין־הרע ניט!...

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאָהר 1902.

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאַט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אָרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעלי־בתים, און האָט פערדיענט אזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאַרבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתרילעווקע און אריינגעקוקט דורך די פענסטער פונ׳ם אַלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנימ׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אז עס לאָזען זיך אוים די כחות, אז עס געהט זיי אוים דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך און ווער מיט „חלש־טראָפּענס“ און ווער מיט א שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאַנגער באָרד, מיט א ברייטען קאָלנער, איז פון גאַנץ פריה אָן געשטאַנען פאר׳ן

עמוד אויף די פּים; ער איז געשטאַנען פאַר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדראַוועטט נעטריי, געשמאַק, ייזויינגט און געבעטען ביי איהם רחמים פאַר די בעלי־בתים, וואָס האָבען איהם געשיקט פאַר אַ שתדלן, אַ חאַדאַטאַיי, מע זאָל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאָל זיי אָנ'חתמ'ענען אַ גוט קוויטעל, אַנצייכענען זיי אַ גוט יאָהר.

אויף אַזאַ אַדוואָקאַט, ווי רב מלך, האָבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אַלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאָנט פערלאָזען.

ערשטענס, די געמבע; אַלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אַז אין דער יוגענד האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אַ שאַרפע שטימע, אַ „שאגת ארי"; האָט ער געעפענט אַ מויל, האָבען געציטערט די ווענד פונ'ם בית־המדרש און עס האָבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען אַ גרויסער בעל־בכי, פלעגט וויינען, גיסען, ווי אַ בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאַנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געוואָרען אַביסעל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאָר דאָס וויינען — נאָר אַזאַ וויינען, וואָס קאָן נעמען אַ וואַנד, אויפוועקען אַ טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה'ט זיך אוים מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האָט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאָט, ער זאָל אָפּמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי אַ גוט יאָהר פאַר זיי און פאַר זייערע נאַקעטע, באָר־וויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאָנען זיי זיך אָן זייערע הונגעריגע, נאַקעטע און באָרוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאַך, ווערד זיי דאָס הארץ צעגאַנגען אַזוי ווי וואַכס, און זיי זענען גרייט צו פאַסטען

נאך דריי טעג מיט נאך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואס לעבט אײביג א גוט יאהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אפגערוהט זיך און איבערגע־חאפט דעם אטעם, טהוט ער זיך א קאטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאזט אויס ווידער מיט א נעבעך און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עס הערט זיך עפּיס א פאל און א קלאפּ און א שטופעריי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! מס... ממ...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאפּט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערוואַרפט דעם קאפּ ארונטער, די אויגען האלב־אפען, דאס פּנים ווייס ווי קאלך, די ליפּען טוידט, און עפּיס א שמייכעלע, א ביטער שמייכעלע שפּיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א ווארף. מע טראגט איהם אונטער חליש־טראפּען צו דער נאז, מע שפּריצט איהם אפּ מיט וואסער. מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטארבען . . . .

. . . .

א וואלף אז עס חאפּט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאף א טומעל, א מהומה אויף א ווײלע; נאכדעם שלאגט מען זיך צענויף אלע אינ־איינעם און מע הויבט אן ציטערען מיט אלע גליעדער.

אזוי איז געווען אינ׳ם אלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטארבען.

עס איז געווארען אויף א ווײלע א טומעל, א גערודער; פון דער ווײבערשער שוהל האט זיך געלאזט הערען א מאדנער קוויטש — דאס האט צביה די חזנ׳טע גע׳חלש׳ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאלען חלשות נאך עטליכע ווײבער.

האט רב יוזיפיל דער רב א װאונק געטהאן צו די גבאים, און די גבאים האבען א פאטש געטהאן אין די סטענדערס, ס׳זאל זײן שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאנגען צום עמוד און האט זיך געשטעלט דאווגען ווײטער. און דער גאנצער עולם האט געדאווענט ווײטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האט נגעגבען דעם לעצטען בלאז.

נאכדעם האט מען געמאכט א ברכו, זיך געשטעלט דאוונען דעם װאכענדיגען מעריב, און אז מע האט אפגעדאווענט דעם װאכענדיגען מעריב, איז מען געגאנגען ארוים מחדש זײן די לבנה, און אז מע האט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאלט נעגאנגען אהײם זיך אפפאסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפרות און מיט א גלעזעל װארעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברוים מיט הערינג און מיט גלאט א טרונק וואסער.

אין א שעה ארום נאכ׳ן אפפאסטען זיך איז דער גאנצער שוהל־הויף שוין געווען פערפלײצט מיט מענשען. ס׳איז נים געווען קײן שפילקע דורכצוווארפען.

אידען און ווײבער, יונגלעך און מײדלעך, קינדער פון די ווייגעלעך — אלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האבען זיך אליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צוגעלאזט די שמשים. א קלײניגקײט — אזא מת!

די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ וואַרעמע. די לבנה האָט אַראָפּגעשיינט אויף כתרילעווקע און האָט אַנגעקוועלט פון די אָרעמע לייט, וואָס זענען געקומען אָפּגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאַר זיין אַוועקגעהן אַהין אין זיין ווייטען וועג אַריין. און אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אַלטען בית־המדרש, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אַוועקגעשטעלט מאַכען אַ הספד, און דער גאַנצער עולם האָט געוויינט.

רב יוזיפיל דער רב האָט אויסגעוויזען מיט פסוקים און מיט מדרשים אַ כך, אַז רב מלך דעם חזנ'ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון אַ געוויינטליכען מענשען, אַז אַזוי שטאַר־בען שטאַרבט נאָר אַ צדיק, און אַ גרויסער צדיק, אַז אַזאַ צדיק געהט פון דאַנען גלייך אין גן־עדן אַריין, אַזאַ צדיק בעדאַרף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדאַרף זיך ווינשען אַזאַ טוידט, וואָרום נישט איטליכער איז זוכה צו שטאַרבען יום־כפּור צו נעילה ביי'ם עמוד, ווען גאָט האָט מוחל געווען אַלע זינד — און אַזאַ צדיק, אַז ער פאַהרט־אָפּ פון שטאָדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאָדט איהם געהן בעגלייטען, און אַזאַ צדיק, אַז ער שטאַרבט־אָפּ אין שטאָדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאָדט וויינען און קלאָגען.

— וויינט זשע, אידען, און קלאָגט אויף דעם צדיק, וואָס מיר האָבען פאַרלאָרען, און בעט איהם, ער זאָל דאָרט זיין אַ מליץ־יושר פאַר'ן כסא־הכבוד צום נייעם יאָהר, טאָמער וועט ער טאַקי אויסבעטען פאַר אונז אַלעמען אַ גוט־יאָהר, — שוין צייט גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף כתרילעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאַנצער עולם האָט געוויינט, געגאָסען מיט טרערען און געגלויבט, אַז זיי האָבען אַוועקגעשיקט פאַר זיך אַ גוטען שליח, אַ רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האָט זיך איטליכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזנ'ס אָרט.

און רב יוזיפיל האט, אפנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האט אויסגעלאזט זיין הספד מיט די דאזיגע ווערטער:

— לך לשלום — געה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאנג־לאנג נאכדעם האט מען נישט אויפגעהערט צו דער־צעהלען אין כתרילעווקע פון רב מלך דעם חזנ'ס טוידט און פון דער לויה, וואס ער האט געהאט, און מע האט געזאגט מיט א זיפץ:

— יא, איהם מעג מען מקנא זיין...

צוויי שלח-מנות'ען

נעשריבען אין יאהר 1902.

צוויי שלח־מנות׳ען

א.

ס׳איז שוין לאנג נישט געווען אין כתרילעווקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה נעלאזט דאס אייז. און פונ׳ם שניי איז געוואָרן א טוואַן ביז׳ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פויל ווינטעל. א נאַריש קעלבעל האט זיך אויסגעוויזען, אז סע שמעקט מיט ווערסנע, האט דאס אָנגעהויבען בלעקען, פערריסען דעם ווידעל, אראפגעלאזט די מארדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!" אויף דער גאס זענען געלאפען שליינגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־באַרג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אָדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאָדט איז נאָך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אַניט, וואָלט מען געקאָנט מיינען, אז ס׳איז נישט פורים, נאָר ערב־פסח.

סאַמע אין מיטען שטאָדט, אין דער רעכטער בלאָטע, האבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואָס בײדע האָבען געהייסען נחמה, — איינע א שוואַרצע, אַ געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאָז, די אַנדערע אַ ווייסע, א קראַנקליכע, מיט רויטע האָר און מיט אַ שפּיצעביג נעזעל; איינע א באָרוויסע, מיט גראָבע שוואַרצע פּולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואָס האלטען אָפּען דאָס מויל און „בעטען עסען"; שענע שיך! אז מע געהט,

קוואטשקען זיי און סע שלעפט זיך נאך א פאדעשווע, וואס גיט אלע מאל א ליאסק מיט א קוויטש, און אז מע טהוט זיי אויס, ווערען זיי א פור. דאס איז געווען אזעלכע שיך, וואס מע זאגט אויף זיי: „איידער אזעלכע שיך, איז שוין גלייכער בארוויס"... ביידע נחמה'ס האבען געטראגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט א ווייס סערוועטעל, און צוגעהאלטען מיט ביידע הענד איין דער הויך. דערזעהען זיך, האבען ביידע מיידלעך זיך אפגעשטעלט.

— א! נחמה?

— א! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאס, נחמה?

— וואס הייסט וואוהין געה איך? איך טראג שלח־מנות.

— צו וועמען טראגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאך, אז איך טראג שלח־מנות.

— צו וועמען טראגסט דו שלח־מנות?

— טאקי צו אייך.

— א היסטאריע בנאמנות!

— א ריינע קאמעדיע!

— אנו, ווייז נאר דיין שלח־מנות, נחמה?

— ווייז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה'ס האבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאן זיך צוזעצען אויף א ווייליע, און גאט האט זיי צוגעשיקט. דערזעהען א קלעצעל נעבען איין איינפאהרהויז, האבען זיי אויפגעהויבען די פיס אין דער לעהמיגער בלאטע און האבען זיך בעזעצט אויף דעם דאזיגען קלעצעל, אנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלעך און בעטראכט די שלח־מנות'ען.

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי׳ס, געגומען פינפטהאַלבען קערבלעך פאַר׳ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס׳איז געווען אַ „קליידען״ מיט אַ „שיכען״! מילא, דאָס קליידעל איז געווען אַ קליידעל, מיט לאַטעס אפילו, נאָר פאַרט אַ קליידעל; די שיך אָבער זענען מאַנסבילשע שיך, פון זעלדע רב יאָסי׳ס בחור מנשה, וואָס האָט אַ פוס, ווי אַ דעיזשקע, און דערצו האָט ער נאָך אַ טבע דרעהען די אָבצאָסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון אַ שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאָהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אַפּענס, מיט האָניגפאַרפעל, און דאָס אַנדערע אַ קיילעכיגס, פוןביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, אַ צוקערלעקאַכעל, מיט אַ ראָזינקע אריינגעשטעקט סאַמע אין מיטען, אַ גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, אַ שען שטיקעל קור־מישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און אַ היבש שטיק קאָרע־נער לעקאַך, וואָס איז ביי זעלדען הייגטיגס יאָהר מעהר געראָטען ווי אַלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר אַ גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען אַ ריינער האָניג, צי דער לעקאַך האָט זיך גלאַט גוט אויסגעבאַקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאַקי נאָר ווי אַ געדיכטע פּעבקע קישען!

בעטראַכט נחמה דער רויטער׳ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט גע־דיענט ביי זלאַטע רב אייזיק׳ס, געגומען זעכס קערבלעך פאַר׳ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאַנג, איז זי דערפאַר געגאַנגען באָרוויס, און זלאַטע האָט זי געשאָלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אַזוי געהט דאָס אַ מויד אַ גאַנצען ווינטער באָרוויס? דו ווילסט, אַפּנים, זיך פאַרקיהלען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער. זי האָט בע־סער געקליבען דאָס געלד אויף פסח; אויף פסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאַכען אַ פּאָר שיך אויף הויכע אָבצאָסען מיט קולקעס

און א סיצען קליידעל מיט אובארקעלעך. קאפעל דער שוסטער. וואס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח מנות, וואס נחמה די שווארצע האט געטראגען, איז בעשטאנען פון א פיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאכער, א היבש האניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואס פון ביידע זייטען איז געווען אויסגעצוויקעלט א פישעלע און אנגעפילט מיט קליינע זיסע פארפעלעך, און צוויי גרויסע מאהענדלעך, שווארצע, גלאנצענדיגע, דורכגעשפיגעוועט מיט יאדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפרעגעלט אין האניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאראנץ, וואס דער ריח איז זיך צעגאנגען אין יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואס איך וועל דיר זאגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האט געזאגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שווארצער מיט א קאמפלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האט איהר נחמה די שווארצע געענטפערט מיט א קאמפלימענט פאר א קאמפלימענט און האט א טאפ געטהאן מיט'ן פינגער דעם המן־טאש.

— אט א המן־טאש!... — האט געזאגט נחמה די שווארצע און האט זיך אזש בעלעקט. — אט דאס הייסט א המן־טאש!... איך וועל דיר זאגען דעם אמת, איך פארגין איהר גארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאש... אזא מכה זאל זיך איהר זעצען אויפ'ן פנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האב נאך היינטיגען טאג אין מיין מויל נישט געהאט, וואלט איך א בעלן געווען פארזוכען פון דעם ראזינען המן־טאש חאטש א שטיקעל...

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּיס געגעסען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאַכט נחמה די רויטע און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — נעם, פאַלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערהאַפּען. וואו שטעהט דאָס, אַז שלח־מנות מוז זיין מיט אַ המן־טאַש? אַט למאי איז ביי דיר שלח־מנות אָהן אַ המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, ווי דו ביזט גערעכט! — זאָגט נחמה די שוואַרצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס'איז דאָך טעם גן־עדן, בנאמנות! אַ חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאָ... פאַר דיין המן־טאַש, נחמה'ניו, קומט דיר אַ שטיק לעקאָך פון מיין שלח־מנות, וואָרום ווערדליג מיר וועלען זיך דאָ אָננעמען פאַר'ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט אַ שטיקעל לעקאָך און מעהר מיט אַ מכה... מאָהל דיר, פון גאַנץ פריה אָן ביז איצטערטאָ — טרעף, וויפיעל האָב איך געמאַכט? קוים־קוים אַ גילען מיט צוויי גראָשען. אי דאָס — זענען די צוויי גראָשען מיט אַ לעבעל... וויפיעל האָסט דו געמאַכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאַכט, אַ מכה זאָל זיך זיי מאַכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאָך און שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי אַ גאַנז. — הלואי איך זאָל פאַר'ן גאַנצען טאָג מאַכען אַ גילען!...

— שענע נגידית'טעם, זיי מעגען זיך, נישקשה, אַלע באַגראָבען! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און בעלעקט זיך נאָכ'ן לעקאָך. — איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט'ן שלח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלח־מנות, קראַצט און קראַצט די קעשעני און הייסט מיר קומען שפּעטער. קומען זאָל אויף איהר אַ מיתה משונה!

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן'ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט'ן שלח־מנות, געהט זי און שענקט מיר א צוקערלעקאכעל פאַר'ן וועג. שענקעו זאָל איהר גאָט א נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען ארויסוואַרפען פאַר די הינט! — לאָזט אויס פאַר איהר נחמה די שוואַרצע און נעמט איינע פון זלאַטע'ס צוויי צוקערלעקאכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נאַ, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית'טע וועט האָבען ווינציגער מיט א צוקערלעקאכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, א מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעכאַפּט פונ'ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאָר, נשמה'ניו, וואָס ס'איז מיר געבליבען פונ'ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאַרישע מויד? — בערוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס'איז ביי זיי היינט א טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרעראַמט, מע וועט זיך ניט ארומקוקען.

און ביידע נחמה'ס דעקען איבער די שלח־מנות'ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אהין, די אַנדערע אהער, גלייך ווי ס'איז גאָר ניט געווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי'ס, א אידינע מיט א קיילעכיגען פּנים און א גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט א רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אַלע שלח־מנות'ען, וואָס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

רב יאָסי לעמעשקע (אַזאַ צונעמעניש האָט ער געהאַט אין כתרילעווקע) איז געלעגן אויף דער קאַנאַפּע און האָט געחראָפּעט, און מנשה, אַ בחור פון אַ יאָהר אַכטצעהן מיט רויטע באַקען און מיט אַ לאַנגער ליוסטרינינער נאַקידקע, האָט אַרומגעפּאַדקעוועט אַרום דער מאַמע, גענאַשט אַלע מאָל אַ שטיקעל האָניגטייגעל, אַ צוויי פאַרפעלעך אָדער אַ מאַהנדעל; ער האָט זיך אַזוי אָנגעשטאָפּט מיט די אַלע גוטע זאַכען, אַז די צייהן מיט די ליפּען זענען איהם געוועזן שוואַרץ און דער בויך האָט אָנגעהויבען „רעדען“.

— מנשה, טאָמער וואָלט שוין אַמאָל געוועזן גענוג, מנשה? — זאָגט איהם זעלדע אַלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאַפּט אַריין אין מויל אַריין אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל, „דאָס לעצטע מאָל“, און ווישט אויס מיט דער צונג די ליפּען.

* * *

— אַ גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האָט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און טראָגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט אַ פריינדליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאַטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאַכט נחמה די שוואַרצע און וואַרט, מע זאָל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאָס בעקעל.

זעלדע נעמט זיך מיט איין האַנד צו דער קעשענע בעצאָהלען דעם מיידעל אַ גראָשען פאַר'ן וועג, און מיט דער אַנדערער האַנד דעקט זי אָפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואָס איז דאָס? מנשה, טהו נאָר אַ קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאַפּט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאַכט אַזאַ געלעכטער, אַז רב יאָסי לעמעשקע פאַלט שיער אַראָפּ פון דער קאַנאַפּע אַ דערשראָקענער.

— האַ? וואָס? וואָס איז? ווער איז דאָרטען?...

— זעה נאָר א שלח־מנות! — מאַכט צו איהם זעלדע און לעגט צענויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאַכען, און רב יאָסי לעמעשקע טהוט א שפּיי, דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער וואַנד און שלאָפט ווייטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאָגט צו איהר:

— זאָלסט זאָגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאָל דער־לעבען איבער א יאָהר און זאָל קיין שענערען שלח־מנות ניט פאַר־מאָגען!

— אָמן גם אתם! — מאַכט נחמה די שוואַרצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — זאָגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איין עזות'ניצע קאָן! וואָס זאָגסט דו אויף איהר, מנשה?...

ד.

זלאַטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואָס האָט אַלע יאָהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאָקטערען זיך, איז שוין געווען אַזוי אויסגעמיעדט פון'ם שלח־מנות אָפּנעמען און ארויסגעבען, אַז זי האָט זיך געמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאָמאַנדעווען מיט'ן מאַן אייזיק בעל־בריתניק (אַזוי האָט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאַר ווייל ער פּראַוועט אַלע יאָהר א ברית).

— אייזיק, נעם אָט א יענעם שטיקעל טאָרט און לעג אַוועק אהער, און דאָס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאַהנדלעך פון דאַנען לעג־צו אַהין, אייזיק, און דערלאַנג מיר יענעם קישעלע וואָס מיט די פאַרפעל, ניין ניט יענעם, אָט א יענעם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאָר, ווי מע בעדאַרף איהם לערנען קמץ־אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענעם לעקאַכעל, דאָס גרעסערע, און

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לעצטע ווערטער זענען געזאגט געווארען אויף א גאנצער האפטע ווייסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הוילע פופקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די ווייסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכעל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעס, — זאגט נחמה די רויטע און וארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע וויסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפים גאר אויף א געלעכטער, א הולטייקע קאן!

— נאַ, גיב דאָס אָפּ דער בעל־הבית׳טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאַטע און טהוט אַ שמייכל נחמה דער רויטער דעם בעקער מיט׳ן סערוועטעל מיט׳ן שלח־מנות צוריק אין פּנים אַריין.

ה.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ידע קרעמער אין כתרילעווקע, אַ קלייטעל נעבען אַ קלייטעל, און האָטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס בייס׳ם אַנדערען קונים, אָבער זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע האַפּט איינער בייס׳ם אַנדערען אַ גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי עס געהער צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאַנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינד־לעך, און ווינטער געהט מען אַריין איינער צום אַנדערען זיך אָנ־וואַרעמען אַביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פריינדליך, רעדען ביידע אָפּ פון דער גאַנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אַז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינ־מאָל ניט, און אפילו אַז עס מאַכט זיך, זיי צעקריעגען זיך אַ מאָל איבער אַ נאַרישקייט, בעטען זיי זיך באַלד איבער... הכלל, ס׳איז אַ לעבען, ווי „אונטער׳ן באָד“.

אויף מאָרגען נאָך פורים, אַז רב אייזיק בעל־בריתניק איז אַרויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאַנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אָנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואַרט, אַז רב אייזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויך געווען גוט אָנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי׳ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אָנידערגעשטעלט ביי דער טיר און געוואַרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

זאגען א גוט מארגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... און אזוי זענען זיי געשטאנען ביידע איינס אקעגען דאס אנדערע, ווי די האהנען, און געווארט, ווער וועט אנהויבען פריהער... זיי וואלטען געקאנט אזוי אוועקשטעהן ביידע א גאנצען טאג, ווען עס זאלען ניט געווען אנקומען זייערע ביידע ווייבער פונ'ם מארק, ביידע מיט פלאמענדיגע פנימ'ער און מיט ברענענדיגע אויגען פאר כעס.

— אייזיק, פאר וואס דאנקסט דו איהם ניט אפ פאר'ן שענעם שלח־מנות, אייזיק, וואס זיין יפהפיה האט מיר געשיקט? — רופט זיך אן זלאטע צו איהר מאן.

— יאסי, פאר וואס דערמאנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלח־מנות? — זאגט זעלדע צו איהר מאן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאך! וואס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואס וועל איך געהן רעדען מיט א „לעמעשקע"? — זאגט רב אייזיק הויך אויף א קול, בכדי רב יאסי זאל דערהערען, אז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האב מורא אנהויבען זיך מיט א „בעל־בריתניק"!...— זאגט רב יאסי הויך אויף א קול, בכדי רב אייזיק זאל הערען אז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאכט זיך, אין פלוג, וואס ליגט אזעלכעס אינ'ם ווארט „בעל־בריתניק"? איטליכער איד, אז זיין ווייב ווערד געלעגען און האט א יונגעל, ווערד ער אויפ'ן אכטען טאג א בעל־בריתניק.

רב אייזיק אבער האט אלסדינג אויף דער וועלט געקאנט איבערטראגען, נאר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאס איז פאר איהם געווען טויזענד מאל ערגער ווי אין טאטען אריין געשאלטען! ער איז דעמאלט קאפאבעל געווען יענעם צרייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע".

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע'האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פלוצים פערפאָהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אַריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאָטע און זעלדע האָבען געריעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אַזוי געפילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!" „שלח־מנות!" — און גענוג. וואָס „שלח־מנות"? ווער „שלח־מנות"? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו ווערסט ניט אייננעבען צום מיראָוואַי אויף דער „לעמעשקע", זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען!—האָט זלאָטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אָנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אָנגערופען „לעמעשקע"! אַט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראָוואַי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק" אַ פאַפיער.

— אידען! — האָט זיך אָנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראָוואַי, אַז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אָנגערופען „בעל־בריתניק"!

אין אַ שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער. ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגע־געבען צום מיראָוואַי.

ו.

דער כתרילעווקער מיראָוואַי, פאָן מיליניעווסקי, אַ גראָבער פריץ מיט אַ לאַנגער באָרד און מיט אַ הויכען שטערן, איז שוין אַזוי לאַנג מיראָוואַי, אַז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטליכען בעזונדער, און איבערהויפּט מיט כתרילעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יע־דענס כאַראַקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי אַ איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאַר אַ אידישער קאָפּ אויף איהם!"...— זאָגט מען אין כתרילעווקע.

קומט אָסיען־צייט, ארום נאָך סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פּאַפּיערען, און אַלץ פון אידען זאָלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאָר פאר פּיינען און פאר פּעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פאָן מיליניעווסקי האָט פיינט מאַכען מיט די כתרילעווקער אידען צערעמאָניעס, אריינלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאָזט ער זיי נישט, וואָרום ס'איז אַ מעשה אָהן אַיין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פאָן מיליניעווסקי איז אַ רודף־שלום'ניק); אַלאַ ניט, טהוט ער אָן די קיים און שניידט: „פּאַ אוקאַזו נאַ אָסנאָוואַניע טאַקאָי־טאָ אי טאַקאָי־טאָ סטאַטי פסק'ע איך אַפּ הערשקען זאַ פּאָסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זאַ פּאָסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פאַרהאַן.

פונקט צוויי וואָכען פאַר פּסח איז געווען דער משפט פון'ם „שלח־מנות". דאָס מיראָוואַי־שטיבעל איז געווען פול אָנגעשטוי־סען מיט אידען און ווייבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו אַ שפּילקע דורכצוואַרפען.

— אייזיק, יאָסקע, זלאַטע, זעלדע! — האָט אויסגערופֿען פֿאַן מיליניעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פֿון דער ערשטער באַנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע ווייבער; און איידער דער מיראַוואַי האָט נאָך אויסגערעדט אַ וואָרט, האָבען זיי אַלע פֿיער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פֿון אַלע און העכער פֿון אַלע, געוועהנליך, די ווייבער.

— נאָספּאָדין מיראַוואַי! — זאָגט זעלדע, שטופּט־אָפּ דעם מאַן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאַטען. — אָנאַ עטאַ הולטייקע דאָ מיניע פּריסלאַיעט היינטיגען פּורים חאַראָשי שלח־מנות נאַ לייטיש געלעכטער! פּאַרשיווי שטרודעל אי אָדין צור־קערלעקאַכעל, פּראָסטאַ חוזק, סטראַם, טפֿו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָס גאַרניט אויסהאַל־טען! — שרייט זלאַטע און שלאָגט זיך אין האַרצען. — דאַי באָזשע מיני טאַקיי שמאַטאָק זאָלאַטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שווייג, דו פּיסקאַטע! דוואַ פּאָדושיטשקי, נאָספּאָדין מיראַוואַי, דאַי באָזשע מיני טאַקיי מזל, אי קומישבראָט, אי צאַר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראַנעק! אי פּרעה'ס מכות! אַ האָטענע אוכע? ווערה איז מיר!

— יאַקאַי האָטענע אוכע? סע הויבט זיך גאַר ניט אָן!

דער מיראַוואַ האָט געפּרובט איינשטילען די ווייבער פּריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אַז ער האָט געזעהען, אַז עס העלפט ניט, ס'איז אונמעגליך זיי צו צור־מאַכען דאָס מויל, האָט ער די ווייבער ארויסגעטריבען מחילה אין דרויסען ארויס, סע זאָל ווערען אַביסעל שטילער, מע זאָל האָטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט, און די מאַנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאָלען געהן צום רב.

— דאַ ראַבינאַ! — האָט ער זיי געזאָגט. — דאַ ראַבינאַ סוואַשים האַמענעאָוכע! — און דער גאַנצער עולם איז אַוועק פון דאָרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, ווערליג ער איז בעקאַנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אַזאַ איד, וואָס קאָן איבערטראָגען אויף זיך אַלס־דינג. ער האָט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז יעדער מענש, וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען, ווארום אַ מענש, זאָגט ער, איז ניט קיין מאַשינע. דער חסרון איז נאָר געוועזן, וואָס איצטיגס מאָל האָבען זיי גערעדט אַלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אַנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האָבען זיך אַלע מאָל אריינגעמישט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען אַ סוף... אַז אַלע האָבען זיך גוט אָנגערעדט, אָנגעשריגען און אָנגעקריגט, און ס'איז געוואָרען שטיל, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו בײדע צדדים פּאַוואָלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט אַ זיפצעל:

— אַך־אַך־אַך! געהט אַזאַ יום־טוב, אַזאַ הייליגער יום־טוב, פסח! אַ קליינינקייט — פסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, אריבערגעגאַנגען דעם ים, אַזאַ ים, אין דער טריקעניש! געבלאָנזעט אין־דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געוועזן אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אַזאַ תורה, וואָס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאָלסט ליעב האָבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אַליין זאָלסט דו ליעב האָבען!"... צום סוף, אוי, צום סוף קריגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואָס? איבער נאַרישקייטען, שטות'ערייען... אַ חלול־השם פאַר גויים, כלעבען, אַ חלול־השם!... מע זאָל בעסער

אין זינען האָבען מעות־חטים, אָרעמע לייט נעבאך האָבען נאָך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאַלץ און פון שאַר־ירקות שמועסט מען נים, — מצות האָטש, גוואלד, מצות אויף פסח! א קליינינקייט — פסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, אַריבערגעגאַנגען דעם ים, אזא גרויסען ים, אין דער טריקעניש, געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ׳ן באַרג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאָלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אַנדערען, ווערד שלום, און נעהמט אהיים געזונטערהייד און האָט בעסער אין זינען, עס געהט אזא יום־טוב, אזא גרויסער, אזא הייליגער יום־טוב!...

איינציגווייז, איינציגווייז, האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען אַרויסרוקען פונ׳ם רב׳ס שטוב, כלומרשט געלאַכט פון רב יוזיפיל׳ס משפט מיט א ווערטעל: „יאַק נע פסק, טאָ פסאַקעץ“, ווי דער שטיינער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאָר אינוועניג ביי זיך אין האַרצען האָט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אז רב יוזיפיל איז גערעכט, און מע האָט זיך געשעמט נאָך א מאָל איבער׳חזר׳ען די מעשה מיט׳ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאָג פסח אין דער פריה, נאָכ׳ן דאַווענען איז רב יאָסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל־בריתניק אויף קידוש, געלויבט דעם פסח׳דיגען וויין, אז ער איז הייעטיגס יאָהר גאָר א חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאַטע׳ס פאַלירמשיקעס; און דעם אַנדערען טאָג פסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאָסי לעמעשקע אויף קידוש, גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך פונ׳ם פסח׳דיגען וויין פון ראָזינקעס און פון זעלדע׳ס פאַלירטשיקעס. און

בייטאָג נאָכ'ן עסען, אַז זעלדע מיט זלאַטען זענען זיך צענויפגע־
קומען און צערעדט פונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוימ־
עהל אויפ'ן וואסער, אוןביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שוואר־
צע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאט זייער עהרליך אויס־
קומעניש: תיכף נאָך פסח האָט מען זיי געגעבען דעם וועג

נישטאָ קיין מתים

געשריבען אין יאהר 1902.

ניטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתרילעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אַלטע־אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות זעהט אוים אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטייבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפּיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי באַרעז־בוימלעך. איהר הערט אַ פּישטשען פון פּויגעלעך, וואָס שפּרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדערען און שמועסען זיך אוים אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער ווארעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראַד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאַי דאָ סאַי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער איילען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אַרום: דאָ רוהען זיי שוין און ווייסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

געטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע ווייבער ליגען אויף די קברים, וויינען און שרייען און טענה'ן זיך אוים אויף אַ קול

איינע וועקט די מאמע, זי זאָל אויפשטעהן און אַ קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאָכטער, וואָס פון איהר איז געוואָרען !...
— זאָלסט אויפשטעהן, מאַמעניו טהייערע מיינע, הארציגע, געטרייהע, און אַ קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטעריגער שרה־פּערעל, וואָס זי איז געווען ביי דיר דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג, ווי אַזוי זי ליגט איצט אין דער ערד, אוי וועה איז מיר, וואַלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס, וואָס געהען נאַקעט, קיין העמדעלע אויפ'ן לייב, וואָרום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האָט זיך צוגעקיהלט דעמאָלט אויפ'ן יריד קרענקט ער און דאָקטערט זיך. מע באַדאַרף איהם געבען מילך, איז ניטאָ! און די קינדערלעך נעבאַך שרייען אויף „מאַני", און ס'איז ניטאָ! און דירה־געלט מאָנט מיך הענזיל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט, און ס'איז ניטאָ! און פאַר הערשלען שכר־למוד, ער ווערד היינטיגס יאָהר בר־מצוה, דאַרף מען צאָהלען נאָך פאַר יענעם זמן, און ס'איז ניטאָ! צו וואָס מע נעמט זיך — איז ניטאָ, ניטאָ און ניטאָ!...
די אַנדערע איז געקומען צום טאַטען אויפ'ן קבר זיך קלאָגען אויף איהר מאַן, וואָס מע האָט איהר געגעבען; מע האָט געמיינט איין אַנטיק, אַ צאַצקעלע האָט מען געזאָגט. אַלע מיידלעך האָבען איהר דענסטמאָל מקנא געווען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ער איז גאָר אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברעננער, פאַרגינט זיך אוועקגעבען היינטיגען יום־טוב פאַר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין". און פאַר'ן ערשטען פסוק פון „אתה הראית" איז ער אַ בעלן געווען אָפּצאָהלען פאַראיאָהרען אַ דרייערעל! און וויפיעל ברענגט ער אוים אויף די ביכלעך, וואָס ער קויפט אַלע מאָל — פאַר די ביכלעך וועט ער אַוועקגעבען דעם טאַטען מיט דער מאַמען, און וואָס איך קרענק און דאַר — דאָס אַהרט איהם ניט!...
די דריטע איז געקומען אָפּגעבען מזל־טוב איהר מאַן אויף יענער וועלט: זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד און האָט נישט מיט וואָס, אפילו דאָס ערשטע האַלב נדן, וואָס זי האָט צוגעזאָגט

איינלעגעו, האָט זי נאָך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סאָרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפאַלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אוים שידוך — וואָס וועט זי טהון?...

און אַזוי אַלע איבעריגע ווייבער וויינען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אוים זייער ביטער הארץ דורך טרערען, רעדען זיך אוים אביסעל מיט זייערע ליעבע און געטרייהע, טאָמער וועט ווערען האָטש אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אַז מע וויינט זיך גוט אוים, ווערד טאָקי גרינגער...

איך דרעה מיך אַרום צווישען די אַלטע האַלב־איינגעפאַלענע קברים, לייען די אַלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאַן מיט דער לאַנגער פלאַכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז שוין אַזוי אַלט, אַז קיינער ווייסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אַליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האַלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפוצט, די באָרד צעקעמט. איטליכם הערעל בעזונדער, און היט זיך אָפּ, ווי אַ ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאַמע, עסט נאָר ווייכע זאַכען און טרינקען טרינקט ער אַלע פריהמאָרגען געקאָכטע קרייטער מיט קאַנדעלצו־קער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!“ — זאָגט מען אויף איהם אין כתרילעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאַכט אַ איד? — רוף איך מיך אָן און געה־צו צו איהם נאָהענט. ס'איז פאַרנאַכט. די זון האַלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האַנד, בעטראַכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז אזוי אלט, אז ער מעג זיך פערגינענ צו זאגען אלעמען „דו“.

איך זאג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דארף, דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אפ שלום־עליכם און שאמקעט מיט די ליפען, רעדט מיט א פייף:

— א? ביזט דו דאס? געקענט דעם טאטען דיינעם און דעם זיידען רב וועוויק נאך, געווען א טייערער איד, און דעם פעטער פיני, אויך געווען א שענער איד, און דער פעטער בערקע ליגט אויך דא ביי מיר, און די מוהמע חנה — אלע געקענט, אלע געשטארבען, אלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטארבען. נישט געבליבען איינער א רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטארבען (ער טהוט א זיפץ און א מאך מיט דער האנד). פריהער די קינדער באגראבען, אלע קינדער באגראבען, נאכדעם איז זי אליין אוועק־געשטארבען, געווען א צדיקית, מיר צו לענגערע יאהר, מיך גע־לאזט אליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאכט ער — נישט גוט, נישטא קיין מתים.

— נישטא קיין מתים? — זאג איך.

— נישטא קיין מתים. — זאגט ער.

— מע האט אויפגעהערט — זאג איך — שטארבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואס איך שייך שטארבען? — זאגט ער. — שטארבען שטארבט מען, נאר וואס? קליינווארג, נפל'עך, אדער קבצנים; וואס האט מען פון זיי, משטיינס געזאגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים א שטיקעל ברויט. וואס זאל מען טהון? א ברירה האט מען? (ער טהוט מיר א ווייז מיט דער אויסגעטריקענטער האנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואס האט מען פון זיי? וויינען זיך אז ווי די פויקען. וואס אהרט דאס זיי? עס קאסט זיי געלט? געה פיהר זיי, ווייז זיי, וואו

ליגט דער טאַטע, וואו ליגט די מאַמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאַטענס משרת! עס מאַכט זיך, איינע ווייִנט אַזוי לאַנג, ביז זי פאַלט גאָר חלשות, באַדאַרף מען זי נאָך מינטערן, געבן אַ טרונק וואַסער, און אַ מאָל — אַ שטי־קעל ברויט אויך. פון וואַנען? פון וואָס? די גרויסע מחיה? אַז קיין מתים איז נישטאָ, און לעבן דאַרף מען, און חתונה מאַכן איין אייניקעל אַ יתומה'לע, שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, דאַרף מען אויך; געווען אַ חתן, שוין כמעט געהאַלטען ביי אַ שידוך טהון, דוקא נישקשה פון אַ יונגענמאַן, אַ פאַקענטרעגער. איין אַלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאָר אַ בעל־פּרנסה, אַ שענער פאַרדינע־נער, דאָס הייסט, אַז ער לייזט, פאַרדינט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אָנגעקוקט אויך; געקומען צו עפּיס, שוין געהאַלטען ביי תנאים שרייבען, זאָגט ער: „נו, און וואָס הערט זיך מכח נדן?" זאָג איך: „וואָסער נדן?" זאָגט ער: „מע האָט דאָך מיר גע־זאָגט, אַז איהר גיט אַ פופציגער נדן". זאָג איך: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! אַ פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערס? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראָבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פאַרקויפען?"...

הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואָרען אויס שדוך. און געה רעד מיט זיי, מיט די כתרילעווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאָך גערעכט; זיי זאָגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האָט, קיין עין־הרע, אַ פּרנסה אין האַנט"... אַ שענע פּרנסה! אַז וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ לייטישער מת, אַ פיינער מענטש, אַ שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאַנג געשטאָרבען, און קיין פרישע קומען נישט צו, נישטאָ קיין מתים! נישטאָ!

פערבענגט אַהיים

געשריבען אין יאָהר 1902.

פערבענגט אַהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט וויסען אין כתרילעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אַז עס קומט אַן אהין, קומט דאָס אַן שוין אַביסעל שפּעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק אַ גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר אַ מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אַשטייגער, די כתרילעווקער אידען צו פערלירען, אַז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפּעטער מיט אַ חודש אָדער מיט צוויי, און אפילו מיט אַ יאָהר שפּעטער? — אַ גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אַביסעל שפּעטליך — אַז ס'איז דאָ אַ וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אַקוראַט וואָס איז די טייטש „ציוניזם“. שפּעטער, אַז מע האָט אָנגעשמעקט אין כתרילעווקע דעם פּשט פון „ציוניזם“, אַז עס נעמט זיך פון „ציון“ וואָס אין סדור, און אַז ציוניסטען איז אַזאַ מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפּעקלען אַלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז גע־

ווארען אין שטאדט, וואס זאל איך אייך זאגען? — חוכא ואטלולא! מע האט זיך געהאלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערען. מיין איך, האט מען בעדארפט הערען פאר א מייל, און די גלייכ־ווערטלעך, וואס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאקטאר, אויף דעם דאקטאר נארדען און אויף אלע איבעריגע דאקטוי־רים, וואלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאל זיי צענויפזאמלען, פערשרייבען און ארויסגעבען בעזונדער אין א ביכעל; איך בין אייך ערב, אז עס געפינט זיך אין זיי א סך מעהר זאלץ און א סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאקריץ־זיסע ווערטער און קלוגע רעד, וואס מע דרוקט זיי אלע יאהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

א מעלה האבען די כתרילעווקער לייט, אז בל־זמן זיי לא־כען — לאכען זיי, נאר אז זיי לאכען זיך גוט אן, הויבען זיי ערשט דעמאלט אן צעקייען די זאך נאך א מאל און נאך א מאל און הויבען אן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פריהער האט מען געלאכט, געמאכט חוזק, געזאגט ווערטלעך; נאכדעם האט מען אנגעהויבען זיך צוהערען, וואס מע רעדט און וואס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבער־קייען „נאך א מאל דאס אייגענע ווידער צוריק". און שפעטער, אז מע האט דערהערט שמועסען עפּיס פון א באנק, א אידישע באנק מיט אידישע אקציעס, און וויבאלד אקציעס, איז דאך, אפנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק, „געשעפט". „לשון געלד", — און מיט געלד וואס קאן מען היינטיגע יאהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, וואס איז אליין אויך א גוטער כתריליק גלייך מיט אלע כתרילעווקער? און פון דעמאלט אן האט מען זיך גע־נומען אין כתרילעווקע צום ציוניזם גאנץ געשמאק. די כתרילעווקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואס איהר פועל'ט ביי זיי וואס איהר ווילט. דאס, וואס נעכטען האט זיך זיי געדאכט קרום ווי א קאטשערע און שווער בקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

גלייך, וואס גלייכער קאן שוין גאר ניט זיין, און גרינג ווי אויפ־עסען א בייגעל, אדער אויסרויכערען א פאפיראס. אפקויפען ביי'ם טערק ארץ־ישראל — וואס קאן נאך זיין גרינגער דערפון? ווארום לאמיר זיך ניט נארען, אין וואס קאן דא זיין די מניעה? געלד איז דאך ניט שייך צו זאגען; וואס פאר א ראלע שפיעלט ביי אונז געלד? איין רויטשילד (ער זאל נאר וועלען) קאן ער דאך אפקויפען גאנץ ארץ־ישראל מיט סטאמבול און מיט'ן טערס אינאיינעם. פאר'ן מקח איז אודאי נישטא וואס צו זארגען זיך. ס'איז דאך עפיס א געשעפט, וועט מען זיך דינגען: ממה־נפשך. א רענדעל ארויף, א רענדעל ארויף. בלייבט איבער נאר איין זאך: באשר וואס? טאמער וויל ער ניט פערקויפען? עט, נארישקייטען! פאר וואס זאל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאך מיט איהם שטיקלעך אייגענע גאר — ניין, טאקי גאנץ נאהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האט געמאכט איין אסיפה און די אנדערע און די דריטע — ס'איז געווארען מיט גאט'ס הילף א „חברה", און מע האט געקליבען „טשלענעם", אויסגעוועהלט א פרעזידענט, א וויצעפרעזידענט, א קאזנאטשיי און א סעקרעטאר און א קארעספאנדענט, גלייך ווי אין אלע לייטישע שטעדט; און איטליכער האט זיך פערשריבען שקל־געלד, ווער א קאפיקע און ווער צוויי קאפיקעס א וואך. יונגע לייט האבען געהאלטען פלאם־פייערדיגע „רעדעס", געזאגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", ציוניסטען" האבען זיך געלאזט הערען העכער און העבער. די נעמען „דאקטאר הערצל", „דאקטאר נארדוי" און די איבעריגע דאקטוירים האבען זיך געלאזט הערען אפטער און אפטער. „טשלענעם" זענען געווארען וואס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האט זיך אויך צענויפגעקליבען אהיבשע פוטיקע, — האט מען געמאכט א גרויסע אסיפה און מע האט זיך אוועקגעזעצט בעקלערען, וואס טהוט

מען מיט'ן געלד: צי מע זאל דאס קאפּיטאל דערווייל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאַכען אַ בעזונדערען „פאָנד" פאַר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאל דאס אַפּשיקען אין צענטער אַריין, צי מע זאל נאָך אַביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלייבען אַ היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אַקציאָנער פון דער אידישער באַנק.

די דאָזיגע אַסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אַסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האָ־בען זיך צעטיילט: אַ סך זענען געשטאַנען פאַר'ן „צענטער", געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאַלטען דעם „צענטער", וואָרום אַז מיר וועלען ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", — פון וואַנען זשע וועט ער ציהען חיונה?... אַנדערע האָבען געדרונגען פער־קעהרט, אַז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אָהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאַר כתרילעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין גענוג"...

איז אויפגעשטאַנען דער פּרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, אַ נגיד'ס איין איידעם און אַ יונגערמאַן אַ משכיל, נאָך גאָר אָהן אַ באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואַרעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אַזוי האָט נח דער פּרעזידענט אָנגעהויבען און האָט גענומען אַביסעל צו אַ הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אַז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאָ־זיגע פּיראַמידען!" מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אַמאָל געווענדעט דער גרויסער נאַפּאָלעאָן צו זיין גוואַרדיע, בשעת ער איז גענאַנגען איינצונעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אָנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאָר אַבי־סעלע אַנדערש: שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אַז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פּיראַמידען, נאָר טיעף, נייען איילען אין דער ערד. שוין באַלד צוויי טויזענד

יאָהר, אַז מיר קוקען אַרויס... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע“, נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אַהיין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אָבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אַז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באָב, זעצען מיר זיך אין די זאָקען אויף דער ערד, וויינען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אַז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל אַ טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, בלעבען, וואָס ס'איז אין כתרילעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל געוועזען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזידענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאָר מיט די עטליכע ווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פי זכרוני, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אזוי האָט נח דער פרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט געראָנען פון איהם טייכענווייז — אצינד, אַז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אַזאַ צייט, אַז דער אַלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעכאַפּט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אוים די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך אַרום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאָגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!“ — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט אַרויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, וואָרום אַז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז אַ סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון אַ דונער, איידער אויסרייסען ביי אַ גביר אַ קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אָנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

לי — יוי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האָבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאָלען גאָר האָבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באַנק! אודאי באַדאַרפען מיר זעהען, אז כתרילעווקע זאָל ניט אָפּשטעהן פון אַנדערע שטעדט און כתרילעווקער אידען זאָלען אויך האָבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באַנק"! איך מוז אייך אָבער זאָגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואָס אונזער קאַזנאַטשיי וועט אונז דאָ באַלד פאַרשטעלען, האָבען מיר נאָך נישט די גאַנצע סומע אויף צו בעצאָהלען אפילו פאַר איין אַקציע. עס פעהלט אונז נאָך כמעט העבער האַלב, דאָס הייסט, א פינף־זעכּס קאַרבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאָלט זיך אָנטהון א כח טאַקי דאָ אויפ'ן אָרט און טאַקי באַלד צע־נויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאָן, און זעהען, סע זאָל ווערען די גאַנצע סומע, צעהן רובעל, גאָר אָהן א שום תירוץ!... און לאָזען אונזערע ברידער אויף דער גאַנצער וועלט וויסען, אז אין כתרילעווקע זענען אויך פאַרהאַן ציוניסטען, וואָס סע ברענט אין זיי דאָס הייליגע פייערעל פון ציון, און לאָז דער דאָקטאָר הערצל זעהען, אז זיין האַרעוואַניע פון אונזערטוועגען איז חאָטש ניט אומזיסט!...

* * *

פּליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ" — דערפון ווייסט מען נאָך נישט אין כתרילעווקע — און דאַנקען גאָט, וואָס מע ווייסט נאָך נישט. דער גערילדער מיט'ן געשריי איז אַזוי אויך געווען גרויס; מע זאָל נאָך דערצו דאַרפען פּאַטשען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ", וואָלט מען גאָר טויב גע־וואָרען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. דאַרטען, אז עס געפעלט עמי־צענס א וואָרט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פּלייצע.

— וואָס זאָגט איהר אויף אונזער פּרעזידענט? האַ?

— א פּיסק — דער רוח זאָל איהם נעמען!

— און א קענער! ער האט דאך אויסגעמישט קאשע מיט בארשט, גמרא און ספרים און אלע ביכער...

— מע באדארף האבען א קאפ פון א קלויסטער, מע זאל דאס אלסדינג געדענקען אויסווענינג!

— בהמה! יענער זיצט טאג ווי נאכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבען, מע זאל אויסשרייבען איין אקציע. נאר ס'איז גרינג צו זאגען „אויסשרייבען איין אקציע". ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער, אז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין א לאך, אין כתרילעווקע, און די אידישע באנק איז ערגיץ ווייס איך וואו, אין לאנדאן? האט זיך אנגעהויבען א חתונה: בריוולעך; בריוולעך אהין, בריוולעך אהער. שמעיה דער סעקרעטאר און דער קארעספאנדענט פון די כתרילעווקער ציוניסטען האט זיך אפגעשריבען, ווי מע זאגט, אלע פינגער, ביז ער האט בעקומען א קלארע ידיעה, וואוהין און ווי אזוי מע בעדארף שיקען דאס געלד. נאכדעם, אז ער האט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אזוי מע בעדארף שיקען דאס געלד, האט ער גענאט אויף זיך א נייעם אומגליק — דעם כתרילעווקער פאסטמייסטער. דער בעקאנטער כתרילעווקער פאסטמייסטער, א גראבער פריץ, און א גרויסער מפונק, קאן נישט איבערטראגען דעם ריח פון קנאבעל (האטש קנאבעל ביי'ם עסען האט ער אליין ליעב דאס חיות!). אז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פאסט, האלט ער זיך ביי דער נאז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאמקא... טשעסנאק...

אז שמעיה האט איהם דערלאנגט דעם פאקעט, האט ער איהם א שמיץ געטהאן צוריק אין פנים אריין: ס'איז ניט אזוי געשריבען דער קאנווערט, ווי מע בעדארף. דאס אנדערע מאל האט ער איהם א שמיץ געטהאן אין פנים אריין: ער זאל געהן ברענגען מריוואכס. דאס דריטע מאל האט ער שוין ניט געהאט צו וואס זיך צו טשעפען, האט ער בעטראכט דעם פאקעט פון אלע

זייטען, נענומען שמעלצען דעם טריעף און לעגען חתימות, און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?“ האט זיך אונזער שמעיה קארעספאנדענט, אפנים, ארויסגעהאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קארעס־פאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן, ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר וויזען וואס הייסט „זשידאווסקא באנק“! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קארעס־פאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונ־דערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס ליגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסט־מייסטער מיט א געלעכטער. — ווענמען דערצעהלסט דו מעשיות?

א איד מוז דיר זיין א מאשעניק! א איד מוז עמיצען אפנארען! ס'זאל זיין איין אנדערער אויף מיין ארט, וואלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פאקעט! דו ווייסט, אז איך האב רעכט ארעס־טירען דיין פאקעט מיט דיר און מיט אייער גאנץ „קהל“ אינאיינעם דערפאר, איהר זאלט נים אריבערשיקען אונזער געלד קיין לאנ־דאן? מיר וועלען הארעווען, אקערען מיט דער נאז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויפ'ן גרייטען, פרעסען און זויפען און נאך נעמען און אריבערפעקלען אונזער גאלד דער שווארץ יאהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאווסקע באנק“!...

שמעיה האט שוין געזעהן, אז ער האט אנגעארבייט א גוטע חתונה, האט ער אנגענומען א פולע מויל און האט אפגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואלט אפגעגעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאל קאנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אבער געווען צו שפעטליך (א סך קארעספאנדענטען וואלטען אפשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קארעספאנדענציעס, וואס זענען פול מיט שקרים וכזבים, נאר בלאטע! צוריק האפט מען נישט!). אונזער כתרילעווקער קארעספאנדענט איז געהרען גע־ווען, אז ער האט אפגענומען דעם „רעצעפים“ און איז אוועק פון דער פאסט, ווי איין אפגעשמיסענער.

אוועקגעשיקט דאס געלד, האבען די כתרילעווקער ציוניסטען אנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער אקציע פון טאג אויף טאג. ס'איז אוועקגעגאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האט מען זיך א נעם געטהאן צום סעקרעטאר, צום קארעספאנ־דענט הייסט דאס, טאמער האט ער ניט אהין געשיקט דאס געלד, וואו מע בעדארף, אדער טאמער האט ער ניט אזוי געשריבען דעם אדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האט נעבאך געהאט צו זינגען און צו זאגען: לא־די ער האט נישט אויפגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאמיטעט, אין צענטער און אין לאנדאן, האט ער נאך בעדארפט אויסשטעהן די טענות פון די כתרילעווקער

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואָס האָבען איהם געשטאָכען אין דער זיעבעטער ריפּ... פאַר די מתנגדים, דאָס הייסט, פאַר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואָס האַלטען נישט מיט׳ן ציוניזם, איז דאָס דערוויייל געווען אַ שטיקעל עסק: — „מיר האָבען דען נישט געוואוסט פריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין? — האָבען זיי געזאָגט און געריינצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האָבען אייך דען ניט געזאָגט, אַז מע וועט נאָר אויסנאַרען די עטליכע גילדען, און געה לאָד מיך צום ונתנה־תוקף?“...

האָט נאָט רחמנות געהאַט אויף אונזער קאָרעספּאָנדענט און ס׳איז איהם אָנגעקומען איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען אַ בריעף פון לאָנדאָן, אַז די אַקציע, וואָס ער האָט אויסגעשריבען, איז שוין דאָ, דאָס הייסט, נישט דאָ, אין כתרילעווקע, נאָר אויף דער גרעניץ; מע בעדאַרף זי נור אָפּשטעמפּלען.

עס איז וויעדער אַוועקגעגאַנגען אַ חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטאָ קיין אַקציע! האָבען חברה גענומען עסען דעם סעקרעטאַר: וואו איז דיין אַקציע? נאָך שטעמפּעלט מען זי?... און האָבען איהם ניט געזשאָלעוועט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאָך איז דאָס שטעמפּלען גוט געלעגען אין האַרצען, נאָך מעהר ווי די אַקציע אַליין; ער האָט פּונ׳ם שטעמפּלען שיער געשפּיגען מיט בלוט. האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך גענומען איבער־אַנייעס שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האָט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאָל אַזוי לאַנג האַל־טען איין אַקציע און שטעמפּלען זי? מע זאָל זי, דאַכט מיר, בעדאַרפען אָפּשטעמפּלען מיט צעהנטויזענד שטעמפּלען, וואָלט זי שוין אויך בעדאַרפט זיין לאַנג אָפּגעשטעמפּעלט!“... און דער חברה ציוניסטען האָט ער געזאָגט אַלע טאָג:

— ממה נפשך, איהר האָט געוואַרט אַזוי פיעל, וועט איהר וואַרטען נאָך אַביסעל; אַזוי לאַנג, ווי עס האָט געדויערט, וועט שוין נעווים ניט גערויערען...

און כך הוה: עס האט נישט געדויערט קיין נייעז חדשים אפילו, איז אנגעקומען א פאקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב'ס נאמען (אונזער קארעספאנדענט האט נישט געוואלט האבען צו טהון מיט'ן פאסטמייסטער). און אז ס'איז אנגעקומען דער פאקעט, האט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אלע טשלענעס טאקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אזוי ווי אלע אידען, און כתרילעווקער אידען אודאי און אודאי, האבען אומעטום און אלע מאל קיין צייט ניט און איטליכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואס מע האט זיך געשטופט און געקוועטשט איינס דאס אנדערע, געקראכען איינער דעם אנדערען אויף די קעפ, געריסען איינער ביי'ם אנדערען פון די הענד און בעטראכט די אידישע אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק".

לאנג־לאנג האבען די כתרילעווקער ציוניסטען זיך געשפיעלט אין דער אידישער אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק", תחילת געזיפצט און נאכדעם געזאגט איטליכער בעזונדער איין אנדער המצאה: ס'איז געווארען עפיס אביסעל פרייליכער, עפיס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואס וואלגערט זיך אין דער פרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארויס אויף א ידיעה, און פלוצים נעמט ער אפ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פריילין, אי עס ציהט דאס האריץ; עס גלוסט זיך געהן טאנצען, און טאקי אביסעל זיך אויסוויינען אין איינוועגס...

שפעטער, אז דער עולם האט זיך גוט אנגעקוקט, האט רב יוזיפיל דער רב, וואס האט פיינט שטופען זיך אויבען־אן, האטש ער איז רב, א זאג געטהאן:

— אנו, ווייזט נאר אהער?

און ער האט זיך אנגעזאטעלט מיט א פאר ברילען, געקוקט, געקוקט, פאוואלינקע בעטראכט פון אלע זייטען די „אידישע אקציע פון אונזער אייגענער באנק", און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האט ער אנגעטהאן דאס שבת'דיגע היטעל, געמאכט א ברכה „שהחיינו", און ווידער א מאל געקוקט

און נעקוקט אין דער אַקציע אריין, און דאָס פּנים האָט איהם אָנ־געהויבען ווערען עפּים ווי מרה־שחורה׳דיג, און מע וואָלט געמעגט שווערען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם אַ פרעג געטהאָן. — מע באַדאַרף זיך פרייהען, טאַנצען באַדאַרף מען געהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפיל דער רב האָט נישט באַלד געענטפערט. ער האָט ארויסבעקומען ערגיץ פון אַ קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאַפּאָ־טע, כמעט ביי די פּאָלעס, אַ משונה־מאָדנע פעטשיילע, האָט אויס־געשנייצט כלומרשט די נאָז, נאָר אין אמת׳ען מיין איך, אַז ער האָט אַ וויש געטהאָן די אויגען, און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ זיפץ און מיט זעהר, זעהר איין אָנגעבראָכען קול:

— כ׳האָ׳ מיך פאַרבענגט אַהיים...

ווען איך בין רויטשילד

א מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד.

געשריבען אין יאהר 1902.

ווען איך בין ראָטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתריאלעווקער מלמד).

— ווען איך בין ראָטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתריע־לעווקער מלמד אײנמאָל אין אַ דאָנערשטאָג, בעת די רבי'צין האָט איהם געמאָנט אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין ראָטשילד! טרעפט, וואָס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען בײ זיך אַ דרייערל, בכדי זי זאָל פארשפּאָרען דולען אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטאָג און ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איך אוים די שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאָז זי אויפהערען פּיקען אין קאָפּ אריין, אַז ס'איז איהר קאַלט! און קויף אוועק די דאָזיגע שטוב איינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פּלע־קעל, — לאָז זי ניט זאָגען, אַז ס'איז איהר ענג; נאַ דיר אוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריי־נעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגות פרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערען, וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האַרב פון די פּלייצעס — וואָס פעהלט מיר? הויב איך מיך אָן אַרומקוקען אַביסעל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאך אויפ'ן אַלטען בית־

המדרש, לאז אויפהערען קאפען אויפ'ן קאפּ, בשעת אידען דאווגען; און, להבדיל, דאס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, ווארום ניט היינט־מארגען — עס וועט דארט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאס אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך. און וויבאלד דאס באד, מוז מען שוין דאס הקדש אודאי צעווארפען און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואס א בקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אלטע אידען לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע. און א חברה „מלביש־ערומים", ארעמע קינדער זאלען ניט ארומ־געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פּופּקעס אין דרויסען. און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד, סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפּארען צאהלען פּראצענט, נישט דארפען פאר'משכונ'ען דאס העמד פונ'ם לייב. און א חברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכען, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתרילעווקע... נאר וואס איז שייך עפּים דוקא נאר ביי אונז אין כתריליעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע אידען, דאס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען אומעטום האבען פּרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע,

א אידישע אַקאַדעמיע. אין דער ווילנא געוויינטליך. וואָס פון דאָרטען זאָלען אַרויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט. און אַלסדינג זאָל זיין אומזיסט. „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשעני. און אַלסדינג זאָל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פּלאַן. עס זאָל נישט זיין קיין „געב־מיר־נאַ־דיר־חאַפּ־לאַפּ". און אַלע זאָלען זינען האָבען נאָר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאָל קאָנען טראָגען אויפ'ן קאָפּ דעם „כלל" — וואָס דאַרף מען? דאַרף מען בעוואָהרענען דעם „פּרט". און מיט וואָס קאָן מען בעוואָהרענען דעם פּרט? געוויינטליך, מיט פּרנסה; וואָרום פּרנסה, הערט איהר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָהן פּרנסה קאָן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אַנדערען יורד לחייו, קאַפּאַל יענעם קוילען, סמ'ען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאַנצער וועלט, מיינט איהר, וואָס האָבען זיי צו אונז? גאָרנישט. נאָר צוליעב פּרנסה. זיי זאָלען האָבען פּרנסה, וואָלטען זיי גאָר אַזוי שלעכט ניט געווען. פּרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט, אַלע אומגליקען, ניט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איהר, גאָר א שחיטה פאַר דער וועלט! ווען איך בין ראָטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקי לחלוטין אויס!

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי אַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבען צו פאַרשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערען זיך איבער א נאַרישקייט דאָרט, א שטיקעל ערד, וואָס איז ווערטה א שמעק טאַבאַקע; „טערי־טאָריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איהר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַ־

שאפען אַט דאָס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן אַ דריטע און זאָגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טער־ריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס“. הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע „טעריטאָריעט“ אַזוי לאַנג, ביז מע הויבט אָן שיסען פון ביקסען און הארמאַטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאָזט אייך דיענען. אין וואָס געהט דאָ ביי אייך, אייגענטליך, דער גאַנצער סכסוך? מע פאַרשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך ביי אייך נאָר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאָך ביי אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלואה? צו מיר, צו רויטשילד׳ען הייסט עס. אַמעהר, ווייסט איהר וואָס? נאַ דיר, איינגלענדער מיט די לאַנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, נאַררישער טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, מוהמע רייזעל, אויך אַ מיליאַרד. ממה־נפשך, נאַט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אָפּצאָהלען מיט פּראָצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פּראָצענט, פיער אָדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען“...

פאַרשטעהט איהר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, הייסט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זיין, מיט׳ן חיל, מיט אַלע זיבעצעהן זאַכען, מיט׳ן גאַנצען טאַרעראַם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאַנצע וועלט

באקומט גאר דעמאלט איין אנדער פנים, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „ו ה י ה, און עס וועט זיין, ב י ו ם ה ה ו א, דאס הייסט, אז משיח וועט קומען!“... (שמעלט זיך אפ).

און אפשר, הא?... ווען איך בין רויטשילד, קאן זיין, אז איך בין גאר מבטל דאס געלט. אוים געלט! ווארום, לאמיר זיך ניט נארען, וואס איז דענן געלט? — געלט איז דאך, אייגענטליך, נאר א הסכם, איין איינגערעדטע זאך. מע האט גענומען א שטיקעל פאפיער, אוועקגעשטעלט א צאצקע און אנגעשריבען: „טרי רובליא סערעבראם“. געלט, זאג איך אייך, איז נישט מעהר ווי א יצר־הרע, א תאוה אזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות. ו ו א ס א ל ע ו ו י ל ע ן ד א ס א ו ן ק י י נ ע ר ה א ט ד א ס נ י ט... אבער אז סע זאל לחלוטין גאר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואלט דאך דער יצר־הרע ניט געהאט וואס צו טהון, און די תאוה וואלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פארשטעהט, צי ניין? איי וואס? איז דאך די קשיא, וואו וואלטען דעמאלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראכט זיך אויף א ווייל). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך א י צ ט ע ר נעמען אויף שבת?...

די יורשים

געשריבען אין יאהר 1902.

די יורשים

א.

„די מאירם מיט די שניאורם"... אייגענטליך, זענען דאס געווען נאר א י י ן מאיר און נאר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אזוי שטארק ענהליך איינס מיט דאס אנדערע, אז עס זענען געווען צייטען, וואס ס'איז כמעט אונ־מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דא מאיר און ווער איז דא שניאור.

קינדוויז, דערצעהלט מען, האט זיך געטראפען מיט זיי א מעשה, מע האט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאן זיין, אז מע האט זיי טאקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דארפט איהר וויסען, א אידינע א קליינינטשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאר זעהר א קינדעלדיגע, דאס הייסט, זי האט אויף איהר לעבען שטארק געקינדעלט; אלע יאהר, אלע יאהר האט זי געהאט א קינד. דאס קינד האט אבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאהר און איז, נישט פאר אייך געדאכט, אוועקגעקומען. אזוי לאנג, ביז זי האט אויפגעהערט צו קינדלען און האט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האט זי גאט בעגליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פארעל! איז איהר אבער שווער געווען אליין אויסזויגעןביידע קינדער, האט זי נעבאך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האט זי געהאט? א כתרילעווקער איד, ער

מעג זיין ווי אָרעם, וועט ער אויף דער נאָס קיין קינד נישט ארויס־וואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אַוועקגעבען, סיידען חלילה אַ יתום...

בעשטעלט אַ צוזוויגעריז, האָט די מוטער גענומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף אַ גוטע האַלבע שעה), און שניאור'ען האָט זי אַוועקגעגעבען דער אַם. נאָר אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ אידינע נישט קיין געזונדע, האָבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאַך אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האָט מען גענומען איינמאָל די קינדער באָדען. געוויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאָן זיי די העמדלעך און אַריינגעלעגט זיי ביידען אין היים וואַסער אַריין, זענען ביידע ברעקלעך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען, ווי פּאַחירלעך: עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאָה געהאַט — אַ איד האָט ליעב אַ באָד... ביידע זויגערינס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פּריש וואַסער, און די קינדער האָבען אָנגעקוואַלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ זשוקעל, האָט איהר געזעהען אַמאָל, אַז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל אַרויף. אָפּגע־באָדען, האָט מען דאָס פּאָרעל אַרויסגענומען, איינגעהילט אין אַ ליילעך (איין ליילעך) און אַריינגעלעגט אין בעט אַריין (אין איין בעט אַריין), זיי זאָלען זיך אָביסעל אָפּטריקענען. און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט גע־קאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אַוועק אַ שפּאַרעניש צווישען דער מאַמע און די זויגערין:

— זעה נאָר, זעה, כ'וואָלט געמעגט שווערען, אַז דאָס איז נאָר מאיר און יענץ איז שניאור!

— ווייס איך וואס איהר רעדט! דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואס ס'האט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאך די אויגעז, אז דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאר צוויי אויגען!

— ס'א גוטער משל! פארשטעהט זיך, צוויי אויגען, נישט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אז מאיר, און די אנדערע — אז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאנסבילען געפאלען אויף איין עצה. כפרט מאנסבילען!

— ווייסט איהר וואס? אט פרובט זיי געבען זויגען, וועלען מיר זעהען: דער וואס וועט אננעמען ביי דער מוטער, איז א סימן, אז ס'איז מאיר, און דער וואס וועט אננעמען ביי דער אם, איז א סימן, אז ס'איז שניאור. א פראסטער שכל!

כך הוה.ביידע ברעקלעך, מע האט זיי נאר צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האבען זיי זיך צוגעחאפט ווי נאך א תענית, געצווינגען ווי פיאווקעס, געסמאקצעט מיט די ליפען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פיסלעך און אונטערגעוואָרטשעט, ווי הונגעריגע הינטלעך.

— גאט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האט באשאפען די וועלט!...

אזוי האבען געזאגט די מאנסבילען מיט טרערען אין די אויגען און זענען א בעלן געווען אויף טשיקאוועס פרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואס דא וועט זיין? און מע האט די קינדערלעך נעבאך אפגעריסען פון דער ברוסט, און מע האט זיי איבערגעלעגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס ארם און מאיר'ען אויף שניאור'ס ארם — וואס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אז זיי האבען נישט געזויגען? נאך א מין זוינען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאוש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, ווען מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פערקעהרט, מע האָט אַריינגעציםבעלט שניאור'ען, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פּאַלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אַקאָרשט אָוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאה, מיך געשמיסען, דיך גע־שמיסען, אַ שענע ריינע כפּרה, צווישען דער משפּחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעחאַפּט אויף די פיס, איז מיט אַ מאָל געוואָרען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאַכט פאַר אַ מייל. נאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־פריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאַרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אַזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואַקסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־שטאַרק גערויכערט ציגאַרען), אַזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויס־געזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דאָ וואָלט געקאָנט ארויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אַזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרילעווקע האָט זיך לעת־עתה אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אַלאַ וואָס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. אַ קשיא, טאָמער איז געמאַהלט, אַז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אַז עס מאַכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען???!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אַהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אַבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זוויגעריו. און האָבען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאָז גאָט היטען! אַזאַ זאָך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטאָ, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אָהן אַ טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז אַ קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט ווימען, ווער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'זאָל אמאָל דורכגעפאַלען ביי אונז אַזאַ מעשה, האָט זיך עס געווים געטראָפען ערגיץ אין אַדעס, אין פאַריז, אָדער אין דעם ווייטען אַמעריקאַ... פאַר כתרילעווקע

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אַזאַ מעשה נישט געטראָפען קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפען, האָט זיך עס געטראָפען ערגיץ ווייס איך מיט וועמען, מיט אַ דיענסטמיידעל, אָדער אַזוי מיט אַ אידישער טאָכטער געבאָך, וואָס איז פערפיהרט געוואָרען! דוו"ך אַ צופאַל, געפאַלען אַ קרבן פאַר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירס מיט די שניאורס האָבען געהאַט אַ טאָ־טען, און נאָך אַ שענעם טאָטען דערצו. און געהייסען האָט ער רב שמשון, אַ איד איין עהרליכער, און געהאַט האָט דער רב שמשון אַ באָרד, אַ גרויסע, אַ רייכע, אַ שענע באָרד, אַ „זקנה"! מע קאָן זאָגען, אַז ביי רב שמשונ'ען איז געווען מעהר באָרד ווי פּנים. איבער דער דאָזיגער באָרד האָט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאָס פּנים, און דערפאַר טאַקי האָט ער אין כתרילעווקע נישט גע־האָט קיין אַנדער נאָמען, ווי רב שמשון באָרד.

און געווען איז דער רב שמשון באָרד... לאָמיך אַזוי וויסען ביין, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען אַ איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפּלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאַלטען מיט'ן דלות; אַ מאָל האָט ער' ביינעקומען דעם דלות, אַ מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פאַר'ן דלות, שטעלען איהם אוים דריי פייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון באָרד אַזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אַז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאַלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגע־גאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון באָרד.

— אוי־וואַ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון באָרד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתרילעווקע און בעדױערט נישט אַזוי רב שמשונ׳ען אַליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד ווינציגער אַלע מאָל מיט א אידען. משונה־מאָדנע ברואים אָט די כתרילעווקער אידען: לאָ־די זיי זענען אַזעלכע אָרעמע לייט, וואָס זענען קיינמאָל נישט זאַט, וואָלטען זיי נאָך אַ בעלן געווען, אַז קיינער זאָל ביי זיי נישט שטאַרבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אַפילו אין פּאַריז, און וואָס אויסקויפען זיך פונ׳ם טוידט קויפט זיך נישט אויס קיי־נער, און אַפילו רויטשילד אַליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ׳ם מלכות, פון דעסטוועגען, אַז עס קומט די צייט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אַצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאַירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באַרד האָט געלעבט, זענען די מאַירס מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אַז רב שמשון באַרד איז געשטאָרבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואַסער, גרייט געווען אַלע מינוט אַרויפ־פאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאָגט איהר, איבער וואָס קריעגען זיך קינדער נאָכ׳ן טאַטענ׳ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאַר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אָדער קאַרגשאַפט, נאָר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאַט. דאָך זאָלט איהר ניט מיינען, אַז רב שמשון האָט חלילה ניט איבערגעלאָזט זיינע קינדער גאָרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ מאַיאָנטעק, אַ מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאַכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אָדער פערקויפען. דאָס איז געווען

איין אייגענע שטאָדט אינ׳ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. אויבען־אָן אין מזרח, סאַמע די צווייטע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אַנדערע, הייסט דאָס, פונ׳ם אָרון־קודש. אמת, די כתרילעווקער חכמים זאָגען אפילו אַ גלייכווערטעל, אַז ס׳איז גלייכער איין אייגען דאַרף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי אַ גלייכווערטעל, און אַז גאָט העלפט, מע האָט זיך טאַקי איין אייגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־וואַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט. און בעסער פון גאָרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטיקעל נחלה, איין אייגענע שטאָדט אין אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען אַ קלייניגקייט — אָנזאָגען, וועמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר׳ען, צי שניאור׳ען?

אפנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט זיך גאָר ניט גערעכנט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פּלייצעס און היט אונז די טריט, אַניט, וואָלט ער זיכער געשריבען אַ צוואה, אָדער אַזוי אָנגעזאָגט פאַר עדות, וועמען פון די צוויי זיהן לאָזט ער איבער זיין מאַיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואָס נאָך שלשים שוין אַרויסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיך, האָט גע׳טענה׳ט, אַז על־פּי דין קומט דעם טאַטענ׳ס שטאָדט א י ה ם, ווארום ער איז דאָך דער עלטערער (אויף אַ גוטע האַלבע שעה!). און שניאור האָט גע׳טענה׳ט צוויי טענות מיט אַ מאָל: ערשטענס, ווייסט מען ניט, ווער איז פון זיי דער עלטערער, ווארום ווערליג די מאַמע דערצעהלט, אַז מע האָט זיי קינדווייז פערביטען, קאָן דאָך געמאָהלט זיין, אַז ער, שניאור הייסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר אַ שוועהר אַ נגיד, וואָס האָט אויך

איין איינענע שטאָדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואנד, און קיין זוהן האָט ער נישט, וועט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צוואנציג יאָהר, אם ירצה השם, אריבערגעהן צו מאיר'ען, וועט אויסקומען, אז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואנד, און שניאור — אפילו א האַלבע נישט! פרעגט זיך א קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אזא טענה, האָט זיך אריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, א איד א נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז ארויס מיט א פייער: „אביסעל איין עזות! איך בין נאָך ניט אַלט קיין פערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך, ערשטענס, בדעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אז איך וועל שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאַקי נישט האָבען, אבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען א יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אביסעל איין עזות פון א שייגעץ!“

האָבען זיך מענשען אריינגעלעגט אין א שלום, געוואָלט מאַכען א שטיקעל פשרה, „יאַק נע פסק טאַ פסאַקעץ“, מע זאָל אפּשאַצען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אנדערען זאָל אויסצאָהלען. דאַכט זיך, א גלייכע פשרה? איאָ? איז דער חסרון, וואָס ביידע ברידער האָבען נישט געוואָלט הערען פון ארויסצאָהלען. ס'איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס'איז געגאַנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעיס: פאַר וואָס זאָל א ברודער זיין אזא איינגעשפּאַרטע זאַך און נישט צולאָזען דעם צווייטען ברודער? און פאַר וואָס זאָלסט דו זיצען אויפ'ן טאַטענס אָרט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט געגאַנגען אַזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אַנדערען, ווי זאָגט מען דאָס: גם לי גם לך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאור'ס האָבען גענומען קריגען זיך און טהון איינער דעם אַנדערען אויף צו־להכעיס. א קליינינקייט — נצחון?

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אביסעל פריהער און האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענ'ס שטאָדט, און שניאור איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענס אָרט, און מאיר איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האָט זיך מיישב געווען מאיר און האָט זיך נעפעדערט גאַנץ פריה, האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דער שטאָדט, איבערגעדעקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ—און טהו מיר עפּיס! האָט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער און זעצט זיך אוועק אויף דער שטאָדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ — און רוף מיך קנאַקניסעל! האָט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער... אזוי לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאָל אין אַ שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהןביידע אין איין צייט, ס'איז נאָך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האָבען זיך אוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאָס בית־המדרש איז נאָך געווען צו), און מע האָט זיך גענומען קוקען אהן ווערטער. נאָר מלא גזלן איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, וואָס זע־נען גרייט אָט־אָט ארייַנשפּרינגען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אזוי, דאַרפען מיר רע־כענען, זענען אמאָל געשטאַנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אליין אין פעלד, אונטער גאָט'ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינס דאָס אַנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האָבען מיר, הייסט דאָס, איבערגעלאָזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אקעגען דאָס אַנדערע אַנגעדרודעלט, ווי די העהנער, און גרייט אדער אַנ־

חאפּען זיך ביי די בערד, אָדער אַריינפּאַהרען איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין. מע דאַרף אָבער נישט פאַרגעסען, אַז די מאירס מיט די שניאורס זענען געווען טאַטענס קינדער, אַנשטענ־דיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואָס זאָלען אַנפאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האָבען אָפּגעוואַרט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערחאַפּען דעם טאַטענ'ס שטאָדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שליסעל. און אַז עזריאל מיט דער קאַלטענוואַסער באָרד איז אָנגעקומען, האָט ער נישט געקאָנט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאָס בשום אופן, ווייל ביידע ברידער האָבען זיך צוגעשפּאַרט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אַנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואָלט אָפּטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואָס־זשע וועט זיין דערפון? — האָט זיי עזריאל אַ זאָג געטהאָן און גענומען בשעת מעשה אַ שמעק טאַבאַק. — מילא, אַז איהר וועט אַזוי שטעהן ביידע אָנגעשפּאַרט, ווי די צאַפּעס, וועל איך נישט קאָנען עפענען די טהיר, און דאָס בית־המדרש וועט שטעהן אַזוי צוגעשלאָסען אַ גאַנצען טאָג. ס'איז עפּיס אַ תכלית? נו, אדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין!

עס ווייזט אויס, אַז די דאָזיגע ווערטער האָבען געהאַט אַ ווירקונג, מחמת די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך ביידע גע־געבען אַ רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אַנדערער לינקס, גע־מאַכט איין אָרט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאָל קאָנען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אַז דער רוקער האָט זיך געגעבען אַ רוק און די טהיר האָט זיך געגעבען איין עפען־אויף, האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געגעבען ביידע אַ לאָז־אַריין.

— פּאוואָלי, אַט וואַלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען געבאָד אַ צע־טראָטענער אונטער זייערע פיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פּאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאַטען פון קינ־דער!...

די מאירס מיט די שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענ׳ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אָן, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערס, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אריין מיט די פּלייצעס אין וואַנד אריין און מיט די פיס אין דער פּאָדלאָגע, און פון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָס אַנדערע און אַנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די ציינער און גע־תאַרהעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערוויל אויסגעגלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירס מיט די שניאורס און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינס דאָס אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— איי־פע, שעמען מענט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליכע ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! איי־פע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז איז דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר גאַנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ׳ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אונ־טערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון איין טאַטע־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שווארצע האר (פון מאיר'ס בארד) און ביי'ם צווייטען אין האנד איז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס בארד), און אויך פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנים'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בוכענציים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, וואס פאסט פאר גויים, נישט פאר אידען. פע, חולשי הלשות!... און עזריאל דער שמש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך גענעבען א לאז־אוועק אין פאליש אריין, געחאפט איין עמער וואסער און גענעבען א גאס־אוים אויף ביידע ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אן, זינט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע־קיהלט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ־געריכטען קאלטען באד, וואס עזריאל האט זיי מכבד געווען, האבען די מאירס מי'ט די שניאורס ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינס דאס אנדערע אין די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת־צו־נאכטס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאנגען מיט נאך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך פערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאס כתרילעווקע זאָל נישט זיין אזא העק און ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאזעטען, צייטונגען און זשורנאלען, וואָלט די וועלט געווים געהאט צו טהון מיט רב יוזיפיל דעם רב. אלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראַפען און צייכנער וואָלטען אראָפּגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפרייט אין אלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם געדולט דעם קאָפּ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אלסדינג. וואס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואָס פאר א מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאַרע־טען, און צי האָלט ער פון פאָהרען אויף א וועלאָסיפּעד, וכדומה? נאָר אזוי ווי כתרילעווקע איז א העק און עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאזעטען, צייטונגען און זשורנאלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפיל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט א מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראַפען און צייכנער נעמען נישט אראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. און רב יוזיפיל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפּילדער, אָהן טאַרעראַם. קיינער ווייסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרילעווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האָלט פון איהם איין עולם ומלואו און גיט איהם אָפּ פיעל־פיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתרילעווקע נישטאָ, אָבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אז ער איז א נסתר, א פער־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט אַ משפּט, זעהט מען ערשט דעמאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירים מיט די שניאורים געקומען צום רב רב יוזיפיל אויף אַ דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין אַ פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פּסק׳ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־און־איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אַביסעל אויס׳טענה׳ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאַר׳ן משפּט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה׳ן, וואָרום נאָכ׳ן משפּט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה׳ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאָט בעלי־בתים האָבען גערעדט. ווער עס האָט געהאַט נאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט. און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפיל איז אַ מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפיל איז אַ שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל אַ מענש זאָל נישט רעדען. מוז ער אַמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפגעהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו די מאירים און שניאורים לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי. ווערליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איך, אַז איהר

זענט נעבאך ביידע זעהר נערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־האט איין טאטען — און א שענעם טאטען, לאז ער האבען א ליכטי־גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך ביי־דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך ביידען טהייער דעם טאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש. מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען? כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט, איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; ווארום אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער, אבער אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף דעם זעלבינען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטייגער, וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן זעלבינען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך נישט. פאר וואס? ווייל דער אויבערשטער האט אזוי באַ־שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא: וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט? איטליבען ווילט זיך — פארט איין אייגענע שטאדט אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש. מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אוים: י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל, וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

א האַלבע שטאָדט און נאָ דיר א האַלבע שטאָדט. איז פאַרהאַן אָבער איין עצה, אז איהר זאָלטביידע זיצען אין מזרח־וואַנט. א שטאָדט נעבען א שטאָדט. דאָס האָב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער טאַטענ'ס שטאָדט און מיין שטאָדט זענען צוויי שטעדט, א שטאָדט נעבען א שטאָדט, זעצט איהר זיך, ברידער־לעך, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען נע־זונטערהייד ביידע, א שטאָדט נעבען א שטאָדט, און וועט זיך פאַרשפאַרען קריגענען. אי וואָס? די קשיא: וואָס וועל איך טהון אהן א שטאָדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאָס געשריי־בען, אז א רב אָדער גלאַט א איד מוז דוקא האָבען איין אייגענע שטאָדט, און דוקא אין מזרח־וואַנט, און דוקא אינ'ם אַלטען בית־המדרש? וואָרום, לאָמיר זיך גוט באַטראַכטען: וואָס איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואָס גערען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מ ל א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו — פול די גאַנצע וועלט! ווי באַלד אזוי, היינט וואָס איז דאָ שייך מזרח, צפון, דרום, גאַנץ אויבען־אַן, אָדער גאָר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאַווענט! מ ש ל ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואָס איז דאָס געגליכען? צו א מלך, וואָס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאַלאַץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האָבען זיך די קנעכט צע־אַמפּערט צווישען זיך און זענען פאַר'ן מלך אין די אויגען אריינ־געפאַהרען איינער דעם אַנדערען אין די בערד אריין און האָבען גאָר פאַרגעסען, צוליעב וואָס זיי זענען געקומען און פאַר וועמען זיי שטעהען; האָט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געוועזען און האָט באַפוילען, מע זאָל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייד אין דרויסען ארויס און רייסט אייך דאַרטען וויפיעל אייער האַרץ געלוסט! וואָס האָט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאַלאַץ אריין.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האַלטען זיך?... דאָס איז דער משל, און דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך אהיים און לעבט אייך אין פריעדען, און לאָז אייער פאָטער זיין דאָרטען א מליץ־יושר פאַר אייך און פאַר אונז און פאַר כלל ישראל.

אזוי האָט גע'פסק'עט רב יוזיפיל דעם משפט, און דער עולם איז זיך צעגאַנגען אהיים.

אויף איבעראַכטאָג שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האָבען זיך אוועקגעשטעלט דאַווענען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האָט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אַנדערער זייט — זיי האָבען נישט געוואָלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז א בעלן אויף איין אייגענער שטאָדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש, די אַנדערע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאָל ער זיך ווענדען קיין כתרילעווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אָדער צו שניאור'ען — ס'איז אַלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, וואָרום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט א לעדיגע שטאָדט — איין עבירה פאַר גאָט!

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

א פאעמע.

נעשריבען אין יאהר 1904.

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתרילעווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, איין איינענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהאן דעמאלט אין כתרילעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתרילעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפים אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

הארצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואס, מיינט איהר? נאר איבער דעם, וואס מענשען קאנען זיך נים אויסגלייכען מיט די דעות; זאגט דער אזוי, זאגט דער: טאמער פארקעהרט? האלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אן זייער קריוודע: סטייטש, וואס האט מען נעבאך צו איין ארעם פאלק, וואס טשע־פעט קיינעם ניט, וואס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערד א שתדלן פאר׳ן ענג־לענדער, בעווייזט־אוים מיט ראיות, אז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואס מיר געבילדעטע, אז מע בראקט מענטשען, אזוי ווי קרויט!“ — „ווער איז אייך ישולדיג, אז איהר זענט א בהמה?“ — „א בהמה זענט איהר גאר אליין בצורת פערד!“... בקיצור — פעטש, עדות, פאפיערען, כיראוואי, אלדי חלשות! דאכט זיך, אין פלוג, וואס קעהר זיך אן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלותים, שלעפערם, א לאנד, וואס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אלדי שווארצע יאהר, אין אפריקא? צי אשטייגער, אייך דארף טאקי דארען דער קאפ פאר סערביע, וואס עטליכע אפיצירען האבען זיך מיישב געווען און האבען איינמאל אין מיטען ביינאכט זיך אויפגעהאפט, אנגעפאלען און גע׳הרג׳עט דעם קיסר אלכסנדר און די קיסרינע דראגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ׳ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאגט איהר, אנפאלען אויף יענעם בשעת ער שלאפט און מאכען איהם די קץ, דאס פאסט, זאגט איהר, פאר פראים, ווילדע מענשענפרעסער, דארטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אבער איין אנדער זאך: וואס נעהט דאס אייך אן מעהר פון אלעמען? איהר האט שוין טאקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאכט און פערזארגט אלע קינ־דער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאלט איהר האבען א טבע ארייינשטעקען אומעטום די נאז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטערטעל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע הארבע ווערטער מיט זיינע כתרילעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אַליין אַ כתרילעווקער. דאָרט בין איך געבאָרען, דאָרט בין איך אויפגעוואכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און ישקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אַוועק־געלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען“ און וואָס די חוואַ־לעס זיינע וואַרפען העבער הייזער, און חאָטש מען איז שטענ־דיג אינ'ם דאָזיגען טומעל פערטאַרעראַמט און פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתרילעווקע זאָל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתרילעווקער אידען, זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּיס איין אויסגאַס, אַ צרה, אַ בראַך, איין אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אַצינד ד א ר ט ע ן, אין מיין פאָטערלאַנד?... כתרילעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פערוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אז מע גיט אַ קלאַפּ אין איין עק, גיט זיך עס אַפּ באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתרילעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאַפּעל און פיהלט אַלסדינגג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פיהלט כתרילעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטיגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתרילעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתרילעווקער? דאָס כתרילעווקע

איז עפּיס אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי איין אומגליק חלילה, ביי אַ חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־אַרום, שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי איין אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט ארומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאָנען פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאָכעניש ס'איז געווען אין כתרילעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פּסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאַט“ און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגע־זעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען, אז

די פּאַנאַרע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, אַ האַנד פון אַ מענטשען און אַ בלייענע פעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאַליקעל און חנה'לע און גנענדיל, אַ חוץ נאָר, וואָס מען איז אָנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האָגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אַליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאַנאַדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בעַ־שרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעוויייזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטענישען.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט אַרוים ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פּישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און אַ שוואַרצער שאָטען, אַ ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פּנימ'ער: צוגענומען גער־

ווערען ביי זיי מיט א מאל די פריוויליבקייט אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האפנונג איז געווען ביי זיי: טאמער איז דאס א דמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, א יונגערמאן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראכען דער רוח ווייסט וואוהין? וויים איך — פזמונות, סע קאן ניט זיין! און בכדי צו שטארקען איינער דעם אנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען, וואס איין אנדערם מאל האט מען זיך בעדארפט האלטען ביי די זייטען לאכענדיג. דער חסרון איז אבער געווען, וואס אצינד האט קיינער ניט געלאכט. עס האט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער. עפים א משונה־מאדנער אומעט האט זיך אויסגעגאסען אויף אלעמען, און דאס הארץ האט איטליכען געזאגט, אז דארט האט בעדארפט פארקומען עפים זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל, דער איינציגער, וואס שרייבט־אוים דאס בלאט, איז נאר־וואס געקומען פון דער פאסט א צעקאכטער, א צעטראגענער, דאס פנים פינסטער ווי די ערד און ווי אנגע'ברוגז'ט אויף דער גאנצער וועלט. און מע האט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאקי איין אמת.

„א גליק, וואס חאטש דא אין כתרילעווקע קאן אזא חתונה ניט פארקומען, וואס דא קאן אזא־נ־אומגליק ניט געשעהן!"

אזוי האבען זיי זיך געטרייסט איינס דאס אנדערע, נאר אין הארצען האבען זיי זיך געטראכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאן פון איין פונק אויך ווערען א שרפה, זיך אויסלאזען מיט א העליש פייער. און די כתרילעווקער אידען האבען זיך אנגעהויבען פאוואלינקע ארומקוקען, וואו האלטען זיי אקארשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אנדערע פעלקער"...

קאפיטעל ג.

רעדט פון הוועדאר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב הוועדאר דער שבת־גוי, וואס פערלעשט די ליכט פרייטאג־צו־נאכטס פאר גאנץ כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, וואס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאנצער שטאדט, וכדומה נאך א סך אזעלכע ערלים קאן מען אנרופען מיט'ן נאמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתרילעווקע האט כלל וכלל נישט געהאט וואס מורא צו האבען, און די דארטיגע אידען וואלטען זיך געקאנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, ווארום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאזיגע „פעלקער" אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין. הוועדאר ווייסט וואויל, אז חאטש דער מיוחס, דער תושב אין כתרילעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעס, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראגען די פאמעניצע וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, וואס ער איז צו זיי געוואהנט געווארען פון כמה וכמה יאהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאן ניט בעשטעהן פון סאמע גענעראלען, עס מוזען זיין אויך פראסטע סאלדאטען. אמת, א סך גענעראלען, דאס הייסט כתרילעווקער אידען, וואלטען זיך אפשר געביטען מיט הוועדאר דעם פראסטען סאלדאט; נאר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האבען גענעראלען אויך, פון סאמע סאלדאטען קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען — אוןביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראלען פון כתרילעווקע, וואס האבען וועמען ס'זאל זיי בעדיענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאלדאט, וואס האט וועמען צו בעדיענען און חאפען ביי וועמען א שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען א טרונק בראנפען.

— אחאדי נאַ סיודי, חוועדאַר סערדצע! נאַ פיי טשאַרקאַ לחיים, אַ סיבה דיר אין פנים! — זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קידוש, און חוועדאַר טהוט אויס דאָס היטעל, האַלט דאָס גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאָהר.

— דאַי באָזשע זדראַווסטוואָוואַט! — און ער קעהרט איבער דאָס גלעזעל מיט'ן קאָפּ אינאיינעם און פערקרימט זיך שטאַרק-שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דוזשע הירקע, נעהיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ!*

— נאַ, זאַקוסי מיט אַ קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאַטאָק שבת'קאָווע בולקע! — זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער אידען שעלטען חוועדאַר'ען מיט טוידטע קללות, קאָנט איהר אפּשר איבערקלערען, אַז מע מיינט דאָס חלילה ערנסט? זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ געדאַנק! זיי וועלען אייך פאַר חוועדאַר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאַק באַרשטש, דערפאַר וואָס ער איז איין ערל איין עהרליכער; גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאַר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, אַרויסגיסען די פּאָמע-ניצע, צוהאַלטען די ציעג ביז האַפּקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ-טראָגען שפּענער, אָנגיסען וואַסער אַ פאַס, איבערשוויינקען דאָס געפעס, ווי אַ רעכטע בעל-הבית'טע, און אונטער אַ נויט — זיך שטעלען צרוויעגען דאָס קינד אויך. קיינער קאָן ניט אַזוי פער-שלעפּערען אַ קינד, ווי חוועדאַר; קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַווען, פערשפּיעלען אַ קינד, ווי חוועדאַר, קנאַקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאַפּען מיט די פינגער, חאָרחלען מיט'ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר וכדומה אַזעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען

---

* שפּאַרק ביסער, האָב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

די כתרילעווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאר'ס שווארצע שטשעטינעדיגע מארדע און דוקא חוועדאר'ס גראבע שטעכעדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראפ פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטא וואס, קאן זיי אונטעררוקען חוועדאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טארבע מיט עפים נאך און אנהאדעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואס... נאר ס'איז א טעות, חוועדאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער ווייסט גאנץ גוט, אז דאס, וואס זיי עסען — מעג ער, חוועדאר, אויך עסען, און דאס וואס ער, חוועדאר, עסט — טארען זיי ניט עסען. פאר וואס? — דאס איז שוין ניט זיין עסק. למאי א בלאז טהון דאס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אדער אנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אדער אפטראגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און איטליכער בעדארף זיך האלטען ביי זיינעם. און טאמער מאכט זיך א מאל, חוועדאר קאן ניט איינהאלטען זיך און טהוט א לאך, למשל, פסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאמו סמא משערטיוו אי אדנא ווידמא!" — האקט מען איהם אפ די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואיא סוויניא, חזיר, לוטשע?" — און חוועדאר בלייבט שטיל.

חוועדאר איז אבער שטיל נאר דעמאלט, ווען ער איז ניכטער, ביז ער פערטרינקט זיך ניט אזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם. דאס טרעפט זיך מיט חוועדאר'ען זעהר זעל־טען. נאר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאלט — חיות ניט זיכער! דעמאלט הויבט ער אן זיך שלאגען מיט די הענד אין הארצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואס האט מען צו איהם? פאר וואס זוינט מען זיין בלוט, פאר וואס עסט מען זיין פלייש? אט געהט ער און מאכט א תל־עולם פון גאנץ כתרילעווקע!...

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!... — ער שרייט אזוי לאנג, ביז ער ווערד אנשלאפּען. און אז ער שלאפט זיך גוט אוים און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און איז ווידער דער אייגענער שטילער, עהרליכער „חוועדאר־סערדצע“, וואס פריהער, גלייך ווי גאר ניט געווען.

— אדע טוואי טשאביטע, א קרענק דיר אין פּנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אן זאגען מוסר און שעל־טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: — „שא טי סובי דומאיעש, דו באסיאק איינער? דו ווערסט דאך פּגר'ען ערגיץ, בורעש זדאכניט אונטער א פּלויט, האב דיר אכציג שווארצע יאהר, די כפרה שאב טי באוו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!“

חוועדאר שטעהט און קראצט זיך אין דער פּאטיליצע און שווייגט; ער ווייסט גאנץ גוט, אז זיי זענען גערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אראפּ צו זיך אויף די בארוויסע פים און טראכט זיך: ווען האט ער געקאנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא?!

אט אזא מין נפש איז חוועדאר.

אויך די אלע איבעריגע נפשות, וואס אין כתרילעווקע, האבען שטענדיג א פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואהל, אז מששת ימי בראשית זענען די אידען בעשאפען געווארען, זיי זאלען זיין קרע־מער, סוחרים און איבערקויפערם; ווארום קיינער קאן אזוי ניט האנדלען, דרעהען מיט'ן קאפּ, ווי א איד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאס אוים: „נא טא וואני זשידי, שאב האנד־ליאוואלי“... און מע בעגעגענט זיך גאנץ אפּט אויפ'ן מארק, און מע קען זיך איינס דאס אנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אפּ כבוד איינס דאס אנדערע: הריצקא זאגט הערשקען „מאשעניק“, און הערשקע זאגט הריצקען „זלאדי“, און דוקא אין גוטען מוטה, און אז מע צעקריעגט זיך שוין גאר שטארק,

נעהט מעןביידע „דא ראבינא“, און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע“ — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשען, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוורל, גוטיאנטע, מאחרייג־וואסער“ און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חווערדאר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק“. האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתרילעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען אריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגס מיט פליישיגס אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרילעווקער פריי־סטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע, ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט. איז געוועזען איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געוועזן פערמישט

א זײַטינער פאַרשוין, דער שרײַבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־זוע, מאָקאָר חאַלאַדנע, א גרויסער שונא־ישראל, איין אמת'ער צורר־היהודים, אײנער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־טען אין כתרילעווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואָלטען די דאָרטיגע אידען דערלעבט אַ נקמה אין דעם המנ'ען, נאָר מחמת מיט מאַקאַר'ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך א נעם געטהאָן צוריק און געזאָגט פאַר'ן סלעדאָוואַטעל, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען גערעדט, האָבען זיי געבילט — און דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון דעמאָלט אָן וואָלט, דאַכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פרײַנד; נאָר ווי עפּים דורך אַ מין קאַפּריז פון דער נאַטור איז ער, אדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פון אידישען פאָלק און געטראָגען אַ שנאה טיעף אין הארצען תחילת אויף די כתרילעווקער אידען אַליין, און נאָכדעם — אויף אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געוועזען נאָר אַ קליינער, געטריבען אַ באַרוויסער דעם טאַטענ'ס גענז אויף דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פונ'ם חדר, און אָנשטאָט אַ „גוט מאָרגען" פלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועס, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט אַ פּאָלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אַזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב'ס אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש"י, האָבען זיך דוקא גע־פונען פאַר אַזאַ זאַך בעלעדיגט און האָבען איהם אָפּגעענטפערט מיט אַ אידיש ליעדעל, וואָס חאָטש מאַקאַר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ'ם נוסח און פון זייער לאַכען האָט ער גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען, אַז דאָס מיינט מען איהם דער־

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט.
אט האט איהר דאס ליעדעל אליין:

קישקעס קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויף א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מא־קארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיצינע קעפ־לעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „הקול קול יעקב והידים ידי עשו"...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודיערט אין „פריחאדסקאיע", האט ער געהאט מיט זיי בעגעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך. און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפיס א מחלוקת צווישעןביידע צדדים. אויף דעם נאמען „זשיד", וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געוויינטליך ווארט, ווי למשל „פארד", האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סוויניא", און אויף זייערע איינגעגעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סוויסטשען:

„אַ טיו — טיו, זשידי, היי ·
טער — טער — טער!...“

קאַפּיטעל ה.

בעוויזט, ווי אַזוי עס ווערד פון אַיין אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאָדסקאַיע“ איז מאַקאַר נישט גע־גאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאַ געדאַכט, אַ יתום, גע׳ירש׳עט פון די עלטערען אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאָרטען, און אַ יורע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהאָן צו דער „סלוזשבע“, זיך גענומען צו דער פּען, בעקומען איין אויס־געשריבען הענטעל און געוואָרען אין דער כתרילעווקער מעשטשאַנ־סקע אופּראַווע שרייבער, און נאָכדעם סעקרעטאַר, און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע בעגעגעננישען מיט זיין רעכט בעקאַנט־ווערען מיט די כתרילעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בע־נוגענט נאָר מיט שאַרפע אָנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאַ, בערקאַ, אַי וועה, שבת, קוגעל!“ און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי“ מיט אַ שנעל איבער׳ן קאָלנער און מיט איין אָנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אָנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אַריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש. און אויף ווערטער זענען דאָך די כתרילעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פּאָר אַ גלייכוואָרט וועט אייך

א כתרילעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתרילעווקער עני, א מקבל, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לאז־זען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אלץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־ווערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתרילעווקער. און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען. און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתרילעווקער אידען גע־קויפט א מסוכנ'עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: הזהר בגוי קטן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט אייביג זיין א שרייבערעל אין דער מעשטשאנסקע אופראווע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט געדיכטע שווארצע וואנסעס, מיט א רויטען אקאלעשעק און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעט! און. קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געווארען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר ברייטע אכסלען מיט א מאדנעם שפאן — גאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, און איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט גע־שעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאָהן“. וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך, דער פּאָסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאַזעט, אַ פּריצ׳על פון זלאַ־דיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע, וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסטן שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאַי ווי סאַי טאָג ווי נאַכט אין סטור־קעלקע און בענעמט די שכנים אַלע אָרום און אָרום וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָסט־מייסטער אַליין. און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאָהן“, ווי ס׳איז בע־וואוסט, איז דאָך אַ אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ׳ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אַרום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פּערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר׳ען שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען אָרום און אָרום פון אַלע זיי־טען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט׳ס הילף אַ חריף אַ געזונדער אין אידישע ענינים, אַ גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכת פּראָצענט נעמען, מכת אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכת בענוצען כריסטליך בלוט אויף פסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פּעראינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט דער־גערהן טאַקי פונ׳ם מקור, פונ׳ם שורש, טאַקי ביי די כתרילעווקער אידען אַליין, וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָך עד היום גאָר קיין מעשה נים.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־ביילה זיין „פרוי“.

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאקאר'ס אין כתרי־לעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געוויינטליך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם ווארט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרילעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געוואַ־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין איינענע.

— נו?

— מיט א הויף איין אייגענעם.

— נו?

— מיט ציעגען עטליכע.

— נו?

— היינט די קלייט? א שארפע קלייט!

— נו?

— היינט די טאקפע?

— נו?

— ווידער א מאל נו און אבער א מאל נו, וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט גאלד? פאה־רען אין קארעטעס?

און דער כתרילעווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. ווארום וואס קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? ווער איז גבאי אין חברה־קדישא? ווער איז ראש וראשון? ווער איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. ווער מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. ווער איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צרגאכט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתרילעווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, ווען ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייגענעם נוסח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית׳טע איז דער קאָמפּלימענט, אַפּנים, שטאַרק געפעלן, מחמת זיי קוועלן ביידע, ווערן ברייטער ווי לענגער, שוויצן אַזש פאַר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרעדן דעם גאַסט, אַז ס׳איז פאַראַן ביי אידען נאָך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאַסט וויל ניט גלויבן:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפּיס אַזעלכעס ביי אידען, וואָס זאָל זיין נאָך בעסער פון פיש מיט חריין, און האָט מורא אַרויסזאָגן. צימעס? טאָמער בלייבט ער וואַרטען ביז׳ן צימעס — וואָס דאַרף ער איהם? קוגעל? טאָמער הייסט ער עפענען דעם מיטאַלענט אין מיטען פרייטאָג־צו־נאַכטס? אַ קשיא אויף אַ מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען מיט אַ אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אָפּ מיט אַ קליין געלעכטערעל: „חע־חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאַסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריעדען, וואָס יענער לאַכט, העלפט ער איהם לאַכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאַנגט דער גאַסט דעם בעל־הבית מיט׳ן עלענבויגען אין זייט אַריין און אַ שמייכעל צו דער בעל־הבית׳טע, און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע ווערען צעשמאָלצען פאַר תענוג.

פּלוצים הויבט זיך אויף דער גאַסט, ווישט זיך אויס די הענד און דאָס מויל מיט׳ן קלאָר ווייסען טישטוך פון׳ם טיש, פאַרשפּילעט זיך אויף אַלע קנעפּ און טהוט אַ זאָג שוין ערנסט, אָהן אַ שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוזשבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־ביילה׳ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאַסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פּנים אַריין מיט אַזעלכע אויגען, ווי אַ הונד קוקט אויפ׳ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואָס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאָל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראַכטאָג שבת...

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאָכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאָן, וואָס טאָג ווי נאַכט, און אפילו שבת, האָט ער צו טהון מיט נאַטשאַלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האָט אנגענומען אַ פולע מויל מיט וואַסער און שווייגט. אַ מאָ־נער מענש אַט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאָן זיך נישט איינהאַלטען און חאַפּט אַראָפּ דעם פּאָרטרעט פונ'ם דאָזיגען פּאַרעל, בכדי בעקאַנט צו מאַכען מיט זיי די גאַנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז אַ איד אַ הויכער מיט לאַנגע הענד, אַליין איז ער דאַר און טרוקען, און מחמת די באַקען סטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פּיערעקעכיג, ווי ביי אַ חינעזער, און קוים־קוים בע־וואַכסען מיט אַ שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאָס מויל אַביסעל אויף אַ זייט, זעהט אויס, ווי ער האַלט אַ סוד ביי זיך שטענדיג פערבאָרגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיינ־מאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט. נאָר דעמאָלט, ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאַטשאַלסטווע, איז דאָס גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צעגעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאָס פּנים הויבט אַן צו שיינען און די ליפּען ווע־רען אָפּגעשלאָסען, און דאָס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אָן צו רעדען — שוין גאָר ניט דער, גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן. מאָמער ווייסט איהר, צוליעב וואָס קאָכעט ער זיך אַזוי אין נאַ־טשאַלסטווע? נאָר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אמאָל אַ כתרילעווקער עפּיס דאַרפען האָבען, וועט ער קומען צו נעהן מיט אַ געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, ווער נאָך איז אַזאַ חשוב ביי נאַטשאַלסטווע, ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב“ איז ביי איהם כדאַי, סע זאָל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי געלד — אַ מאָדנער מענש אַט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא אַ אידינע אַ נידעריגע און אַ גראָבע, זעהט אויס ווי אַ מעשען שטוי־

סעל, אָדער ווי אַ בייכיג סאַמאָווארעל מיט אַ קליין שפּיציג טשייניקעל אויף דער קאָנפאָרקע. ווי גראָב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפּיציג איז דאָס קעפּעל, און שטענ־דיג זידט דאָס, דאָס בייכיגע סאַמאָווארעל, זידט און זשומעט, און כעס אויפ'ן מאַן, און כעס אויף דער דינסט, און כעס אויף די כתרילעווקער ציגען, און כעס אויף די כתרילעווקער ווייבער, און כעס אויף דער גאַנצער וועלט! דאָס גאַנצע גליק איז, וואָס סאַי דער מאַן, סאַי די דינסט, סאַי די כתרילעווקער ציגען און ווייבער, סאַי די גאַנצע וועלט הערען זי, ווי פּסח דעם קאַטער, אָדער ווי המן דעם גראַגער. דער מאַן האָט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאַטשאַלסטווע; די דינסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאַשע, פער'שרפה'ט די קאָר־טאָפלים, זידט־איבער די מילך און אזוי ווייטער; די כתרילעווקער ציגען טהוען איהר צום טוידט, שפּרינגען אויפ'ן דאַך און צופּען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרילעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאָהרען אין מאַרק ביי די פיש, און יאַטקע ביי'ם פלייש, און שוהל ביי די תחינות, און להבדיל און באָד אפילו... ניין, די וועלט האָלט ניט פון טעמע־ביילה'ן! און מסתמא איז דאָ פאַר וואָס. אַ וועלט איז ניט משוגע...

אצינד, אַז מיר האָבען זיך אָביסעל בעקענט מיט'ן דאָזיגען פּאָרעל, קאָנען מיר שוין, דאַכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך אָרום זיי אזוי שטאַרק.

ק א פּ י ט ע ל ז.

דער „אָרון־בפקדך" ביי'ם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אַנדערער גאַסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט — אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפּט אין

קלייט אריין, אין דער שניט־קראַם. מרדכי־נתנ׳ס שניט־קראַם. דאַרפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטע געוועגטשניט אין כתריליעווקע, וואָס דאַרטען קריגט איהר אַ חוץ דעמיקיטאַן, ריפּס, ליוסטרינע, פּאַרוסינע, ציץ און זאַנע און מאַדעפּאַלאַן, אויך דראַפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאַמעט און אַטלעס און סאַטין און מוסלין און אַלסדינג, וואָס אַ האַרץ גלוסט — „נאָר די לעצטע מוסטערען, וואָס מע קריגט דאָס ניט אפילו אין יעהופּעץ“. אזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אזוי זאָגט מרדכי־נתנ׳ס ווייב, טעמע־ביילה, און אזוי זאָגען מרדכי־נתנ׳ס קלייט־משרתים, און געהט זאָגט זיי, אז ניין! אַלע פּריצים פון כתריליעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ׳ס קונים, און דאָס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאָגט זיי נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאמנות“, דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס אַרויסגעוואָרפען, און מרדכי־נתנ׳ס איין וואָרט „בנאמנות“ איז קודש קדשים. אַט אזוי איז דאָס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאַקאַר איז איינער פון מרדכי־נתנ׳ס קונים. וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאַקאַר איז זיינער אַ קונה שוין פון לאַנג, נאָך פון יענער צייט, אז ער איז נאָך ניט געווען מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף באָרג קיין פאָדעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען גאַנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואשי הראשי, נאַשי טאָוואַר.

שפּעטער, אז מאַקאַר איז געוואָרען אַ שטיקעל מאַכער אין דער אופּראַווע, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט אַ קרעדיט. געוויינטליך, אויף אַ קוויטעלע, אַ וועכסעלע, געזאָגט איהם בשעת מעשה שוין מיט אַ שמייכעלע, האַלב אויף גוייש, האַלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאַטשייטע, פּאַניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאָך שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט אָנגעטהאָן אַ קנעפּעל און אַ הענג־קאַלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפענט אַ שענעם קרעדיט, און מאַקאַר פּאוולאָוויטש, אַז ער קומט אַריין אין שניט־קראָם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אַקעגען דאָס בענקעל און בענשט איהם מיט אַ טיטול „וואַשע וויסאָקאָבלאָהאָראַדיע“. און מאַקאַר פּאוולאָוויטש צעלעגט זיך גאַנץ ברייטליך, פערוואַרפט אַ פוס אויף אַ פוס, פערדרייערט אַ פּאַפּיראָס און שמועסט זיך אוים מיט מרדכי־נתנ׳ען גאַנץ פּראָסט, בלשון „דו“, גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאַי, מרדכי־נאָם!

און מרדכי־נתן שטעהט פאַר איהם מיט אַ געמאַכטען דרך־ארץ, מיט אַ געמלאָכה׳טען רעשפּעקט, און טראַכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אַהער, אָדון בפקדך?“ און דער „אָדון בפקדך“ מאַכט אַ רעד מכח אידען, אידישע גע־שעפטען, שאַכער־מאַכער, און לאָזט אַרוים אַלע מאָל אַ הויכען געלעכטער מיט אַ מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאַנגט מרדכי־נתנ׳ען, ווי מיט איין אַרשין אין דער זיבעטער ריפּ, נאָר ער האַלט זיך איין און שמייכעלט מיט אַ פּאַסקודנע געמאַכט שמייכעלע, וואָס ווען מרדכי־נתן זאָל זיך קאָנען אָנקוקען בשעת מעשה אין שפּיגעל, וואָלט ער זיך אַליין נמאס געוואָרען.

דער שמועס פונ׳ם „אָדון בפקדך“ דרעהט זיך אַלץ אַרום אַזעלכע זאַכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאה, אין איין אויער אַריין, פונ׳ם אַנדערען אַרוים; וואָס ווייטער־ווייטער געהט ער אַריבער אויף אַזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט האַרכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס׳איז אמת, וואָס די אידען שעלטען אַלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפּייען אויפ׳ן קלויסטער, און אַז אַ כריסט געהט אַוועק פון אַ אידען, בעדאַרף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּאָ־מעניצע? וכדומה אַזעלכע שטות׳עריייען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהעז פון זיינע הענד, פער־שלאַגט איהם האַקע־באַקע, מכח אופּראַווע, מכח קאַראַבקע, סוועטשנע סבאַר. ווער־וואָס? ער לאָזט זיך ניט פּערדרעדען די צייהן, האַטש גיב איהם אַ קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאָל פּאַר אלע מאָל: ער זאָל זיך איהם נאָר מודה זיין. מרדכי־נתן פּרובט זיך מיט אַ ליצנות, פּרעגט איהם: „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָבלאָהאָראָדיע געשטודיערט אַזעלכע דינים?“ מאַקאַר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פּאַלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואַנד:

— נו, און בלוט?

— וואָסער בלוט?

— פּסח?... מצה?... האַ?...

און מרדכי־נתן פּאַלט אויך אויף אַ גלייכער המצאה: ער טהוט אַ ריהר דעם אַדון איבער דער פּלייצע, אַ גלעט דעם הענג־קאָלנער, און מיט אַ פּאַסקודנע געלעכטערעל פון אַ הונד אַ חונפ׳־ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אַדון איז אַ גרויסער ליץ, חע־חע־הע! און אַז דער אַדון הויבט זיך אויף און געהט אוועק, זאָגט אויף איהם מרדכי־נתן אַ שבח, אַז דער „אַדון בפקדך“ איז אַ שווערער אַדון, דאָס הייסט, מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען, ער זאָל זיין אַ רשע — חלילה! נאָר גלאַט אַ כלב שבכלבים...

איינמאָל — ס׳איז געווען שבת בייטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק; פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאַקאַר האַלאָדנע! פריהער האָט זיך אונזער נגיד אַביסעל ווי דערשראָקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אַדון בפקדך“ אַהער פּלוצים נאָכ׳ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם געמאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט אַ שמייכעל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאָן דאָס שבת׳דיגע היטעל און געבליבען אין דער יאַרמעלקע און אַ געשריי געטהאָן צום ווייב:

— טעמע־ביילה! הער נאַר, געב אהער עפּיס אין מויל אריין!

מהוט מאקאר א מאַך מיט דער האַנד:

— מע דאַרף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח איין עניז. ס'איז א סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „א סוד", חאַפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אָן מאקאר ביי דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס'איז ניט אַזאַ סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאַר געוואָלט פרעגען א קליינינקייט, דו ביזט א קלוגער מענש און אַיין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטאַרק צופריעדען פון'ם קאָמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אַזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאָלצען פאַר תענוג, און סע טהוט איהם באַנג, וואָס ס'איז קיינער נישטאָ דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאקאר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי א סלעדאָוואַטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האָז.

— מיט וואָסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואָס אידען האָבען זי געקוילעט און האָבען אָפּגעצאַפּט פון איהר דאָס בלוט און בעהאַלטען דאָס אויף פּסח.

פריהער צעלאַכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: הע־חע־חע! און נאָכדעם ווערד איהם דאָס פּנים בלאָס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אָן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאָפּ, און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאַזעטען! — זאָגט איהם מאקאר און לאָזט ניט אַראָפּ פון איהם קיין אויג.

— די גאזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אוים מרדכי־נתן.

— די גאזעטען שרייבען, אז ס׳איז פארהאן א פראטאקאל. — פרובט זיך מאקאר איהם איבערשפארען. — איך האב אליין געלייענט, אז ס׳איז פארהאן א פראטאקאל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יארמעלקע, און די פאות ציטערען.

— וואס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאקאר, שוין רויט פאר כעס. — דאס, וואס איך דערצעהל דיר? צי דאס, וואס סע שטעהט אין פראטאקאל?

— אלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז׳ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט׳ן פנים, מיט די אויגען, מיט די פאות און מיט אלע אברים און ציטערט אזש פאר כעס. מאקאר האט איהם קיינמאל ניט געזעהען אזוי אין כעס, און האט דערפון אפגעלערענט זיך א פשט, אז ניט אומזיסט איז דער איד אזוי אויפגעטראגען. די משמעות, אז ס׳איז אמת די מעשה; אניט, וואס שרייט ער אזוי? וואס ווארפט ער זיך אזוי? נאר איין עזות פון א אידען — זאגען אויף אלסדינג, וואס סע שטעהט געשריבען, אז ס׳איז שקר וכזב! און מאקאר חאלאדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצארן, רוקט אן אויף זיך דאס היטעל מיט׳ן קנעפעל און טהוט א זאג:

— פאר אזעלכע ווערטער וועסט דו האבען צו געדענקען!

און ער לאזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן און האט שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה און וויל איהם איבערבעטען, פערקערעווען איהם צוריק, און ער לויפט איהם נאך:

— פאני!... וואשע וויסאקע־בלאהאראדיע!... מאקאר פאוולאוויטש!... מאקאר פאוולאוויטש!...

בלאָטע! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אוים מענש פאַר הארצ־ וועהטיג און פאַר גריזאָטע, טאָמער האָט ער טאַקי געזאָגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האָט איהם אָנגעטראָגען! און ווי אויף צו־להכעיס, קומט אָן טעמע־ביילה און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהאָן דער „אָדון בפקדך“? וואָס איז ער אַזוי גיך אַוועק? און למאי האָט ער אַזאַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האָט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאַר, זעה, ווי ער איז דאָס אביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר א חלום האָט זיך דיר גע'חלום'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אוים מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות, און ער אַליין האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, א שוואַרץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז אַריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט א גוואַלד:

— א קלאָג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אָנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיטביידע קולאָקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט א סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע אײלט זיך אין וועג אַרײַן.

פון דעמאָלט אַז האָט זיך אָנגעהויבען פאַר כתרילעווקע אַ צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פּחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז די מעשה, וואָס מאַקאַר חאָלאָדנע איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געווען, און פאַר וואָס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך, אפנים, געשעמט און אָראָפּגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט נעגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט, זיך געריייצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אָנגעזאָגט אַלע מאָל אַ נייע בשורה, אַז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געוועלטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואַנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האַרעווען ניט, גראָבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאָר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אזעלכע טענות, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָנגעלייענט אין דער גאַזעט „די פּאַהן". און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האַפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אַריין אין אַ גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פערבייגעהענדיג אין אַ פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אַז גאָט האָט געהאָלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ'ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען גראָבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אָנצוהערעניש, אַז אָט־אָט וועט מען מיט זיי לערנען בלק. און גראָד דעמאָלט איז אָנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס איידעם, וואָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט, איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז דאָ אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאָס אייגענע"...

פון וואנען האט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואס האט ארויסגעלאזט דעם דאזיגען קלאנג? — דאס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאס ניט וויסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאריקער, וואס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרילעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייענען די אלע פאפיערען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געווים בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאס איז געווארען און פון וואנען דאס האט זיך גענומען, נאר ס'איז ארוים א נייעם אין שטאדט, אז מע נעהט אויף כתרילעווקע, דריי דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמארגען איז געווען כתרילעווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאס גאנצע ביסעל כתרילעווקער ארעמקייט, ראטע־ווען ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

און כתרילעווקע האט אנגעהויבען צו שליסען איין קליים נאך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאס אנדערע, און מע האט זיך געאיילט, געחאפט איטליכער וואס פריהער, וואס גיכער. חוועדאר'ען האט מען יענעם פריהמארגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריוונע און ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאך אזא חשוב אין כתרילעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאל האט נאך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט, און מע האט

איהם אזוי אנגעשטאפּט מיט געלד, ביז ער האט א שפּיי געטהאן: „נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!" — און איז אוועק אהין, וואו אלע מאל, און געמאכט א שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואס פאהרען אוועק. און אז ער איז געווארען רעכט פארטיג, האט ער אנגעהויבען ארבייטען, מאכען מיט די קולאקעס און שרייען, אז ס'איז שוין לאנג צייט, מע זאל פטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און, מעשה שטן, האט בעדארפט דורכגעהן פּארביי סאמע מאקאר חאלאדנע מיט'ן אדון דעם פאסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאר ארבייט מעשים אויף די אידען, האבען זיך ביידע אדונים אפּגעשטעלט און דער־זעהען, אז די אידען פּאקעווען זיך, גרייטען זיך עפּים זעהר שטארק אין וועג אריין, איז דאס זיי געווען קשה, און זיי האבען זיך גענו־מען ביידע נאכקוקען: וואוהין לויפען דאס די אידען?

דאס נאכקוקען פון די אדונים האט אנגעמאכט נאך א גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האט אוועקגעווארפען דאס פאקעווען זיך; חאפּט דער רוח דאס בעל־הבתישקייט! דאס לעבען, דאס לעבען איז טייערער!... און מע האט אפּגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ א פוהרעל, א פערדעל, א פּאר אקסען, און מע האט זיך געלאזט אין וועג אריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפּזון, כמעט אזוי האפּענדיג, ווי בשעת מען איז ארויסגעגאנגען פון מצרים.

פריהער פון אלע זענען געפלויגען ווי די אדלערס, געוויינט־ליך, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דארט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאנצער משפחה און די אלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפּחות. נאך זיי האבען זיך געשלעפּט די גוישע פוהרלעך, אנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אלע קראנקע נפשות, און הינטען זענען געגאנגען די מאנסבילען, די געמיינע בעלי־בתים, דאס וואס סע ווערד אנגערופען דער המון, נעבאך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאנגען גיך, מורא געהאט

זיך ארומקוקען, טאָמער יאָגט מען זיי נאָך פון הינטען, טאָמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געוואָרען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף אַ בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאָדט נאָר די ציעגען, דאָס גאַנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדעריןץ און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אַלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאָזיגע אַלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין אַ בעזונדער קאַפּיטעל.

ק א פ י ט ע ל ט.

לאָזט זיך אַריין אַ ביסעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואָס געבען זיך אָפּ מיט דער נאַטור, וואָס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איט־ליכם גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אַז קיין זאַך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד ניט פערפאַלען, שטאַרבט ניט אָוועק. אַט דאָס וואָס מיר זאָגען, למשל, אַז דער בוים איז גע־וואַקסען, די צווייגען האָבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאָכ־דעם האָבען מיר די פירות אָפּגעריסען און אויפגעגעסען, די צוויי־גען האָבען אָפּגעבליהט, די בלעטלעך זענען אָפּגעפאַלען, דעם בוים האָבען מיר אויסגעהאַקט, דאָס האָלץ האָט זיך אויסגע־הייצט — דאַכט זיך, איין עק? אוים בוים? ניין, — זאָגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אַזוי די מעשה! דער בוים, זאָגען זיי, האָט זיך נאָר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות זאָגען זיי, האָבען מיר געהאַט חיות, די בלעטער האָבען מיר גע־שמעקט, דאָס האָלץ האָט אונז געוואַרעמט, און דער בוים האָט געלעבט, און מיר האָבען געלעבט, און אַז מיר זענען געשטאָרבען, האָט מען אונזער קערפּער אַריינגעלעגט אין דער ערד אַריין, און

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַקסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציעג און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאָט דערפון חיות, געוואַקסען, אויסגעוואַקסען, אָפּגע־לעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציעגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פון'ם אַלטען כתרי־לעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציעגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלע־טער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָפּגעריי־בענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אַנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב־אָפּגעריי־בענע בלייכע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ איד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער"; „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציעגען, די כתרילעוו־קער ציעגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אַריבער

דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאן און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברענגען אהיים פולע אייטערס מיט מילך. און די ארעמע אידישע קינדער אין כתרילעווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאזיגע ציעגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען, און נאך פון א גאנץ נאהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציעגען, וואס פאשען זיך דא, און טאקי זיי אליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעווקער אידען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויסזעהען פון די דאזיגע ציעגען אין יענעם טאג, וואס די כתרילעווקער אידען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאט'ס גענאד זייער גאנץ פערמעגען, זייערע ציעגען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראפ פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דער ווארעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאט'ס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואכסען. כתרילעווקע איז אבער — אוי ווייה! — נישט קיין ארט פון פריש גראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער. כתרילעווקע איז איין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראך און פון געדיכטער פער'עפּוש'טער לופט, וואס מע קאן פון איהר דערוואַרגען ווערען, און פון נאך א סך אזעלכע גוטע ליעבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אהין האט דאס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך בעטראכט די גאנצע טשערעדע פערלאזטע, פער'יתום'טע ציעגען, און עס האט מיר פערקלעמט דאס הארץ, ווי אויף די ציעגען גלייך, אזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואס זענען געבליבען דורח

טאָג אַהין אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אָרעמע ציעגעז- ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאַכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאָדנע נאַריש־פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעס? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?“...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אָרט פֿון כתרי־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט־קינד, דעם אַלטען שוואַכען רב רב יוזיפיל.

קאַפּיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאָל האָב איך אייך דערמאָנט און ארויסגעבראַכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראַכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פּאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאָל האָב איך זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס געהער צו זיין. איך וויים, אַז ס'איז פון מיר אַ גרויסע עולה. לאָם איך האָטש אַט דאָ ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז איין אַלטער מאַן, אַ זקן און אַ קראַנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, אַ צעבראָכענער גוף, דער־פאַר אָבער מיט אַ נשמה אַ גאַנצע, אַ געזונדע און אַ ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראַנקען גוף האָט גאָט אריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האַלטען, לאַנג האַלטען, ביז עס וועט קומען די־

רעכטע צייט, וועט איהר גאָט אַליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין"....

און געוויס אין גן־עדן אריין — ס'איז גאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאַנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטאָ איין צרה, איין שלאַק, איין פורעניות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אַפּנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער געהאַלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האַנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט אַ חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכס אַנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געוויינטליך, גוט אַנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם — דאָס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאַר איהם אַ געטרייע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבויר־גען אַביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער, עלענד און אָרעם און שוואַך. און בכדי ער זאָל פּיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האָט ער אַריינגעגעבען אַ זין די כתרי־לעוּוקער אידען, זיי זאָלען קרוינען אַ נייעם רב, אַ יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפיל, זאָל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאָל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאַר זיכער, אַז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געוויס זינדיגען מיט'ן מויל האָטש, אַזוי ווי איוב פאַרצייטען האָט זיך אויך געמענט־שעלט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאַלטען און פערשאַלטען זיך דאָס געביין.

נישטאָ אַזאַ מענש אָבער איז געווען אונזער אַלטער רב יוזיפיל. אַ סך, אַ סך זאַכען איז רב יוזיפיל דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם

שכל. ער איז דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, איין אַנשיקעניש פון זיין ליעבען נאָמען, איין אַפּקומעניש דאָ, אויף דער נאַרישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זיין שכר בכפל כפלים, אָדער ער האָט דאָס טאַקי כשר פערדיענט; און טאָמער נישט ער אַליין פאַר זיינע אייגענע זינד — איז פאַר זיינע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ם אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ם אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל, למשל, וואָס טאָמער חאַפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף ליידען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אַזוי איז רב יוזיפיל דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האָט זיך אויף זיין לעבענס־טאָג קיינמאָל נישט בעקלאָגט, זיך אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמיי־בעל פון אַ גרויסען, גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרויס ליעבשאַפט ביי די כתרילעווקער לייט. וואָס חאָטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואָס האָבען געהערט צו איהם, האָט שוין צוגענומען דער נייער רב. פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט דעם זעלבען כבוד וואָס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאָמען „רבי" איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיט'ן נאָמען „רבי" אַליין קאָן מען נישט לעבען; דער גוף מאַהנט זיך זיינס, וואָס ס'ניט איז, אַבי עפּים אין מויל אַריין, צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כתרילעוו־קער לייט געפאַלען אויף אַ המצאה: אַזוי ווי די כתרילעווקער באָד איז דאָך אַ קהל'שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד גע־הערען צום אַלטען רב, און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואָהנען. דאָס הייסט, ניט אין באָד גופא; נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַר־האַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

דערין, איז דארט פארהאן איין אלקערעל, וועט ער זיך קאנען דארטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך געדאכט, אזוי געשלאגען, אז קוים וואס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־וועגען, האט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, נעפינט ער זיך איין ארביים. קאן ער ניט לערנען אינוועניג, לערנט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאגט ער עפּיס, דאווענט ער, אדער גלאט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דא פון וואס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואס ער איז גערעכט און אלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואס ער שטראפט דאס, ווי א ליעב קינד, און פון אלע איבעריגע פעלקער, און פון אלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען ווייזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען ווערעמעל אונטער'ן שטיין, וואס ער טהוט טהון שפייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אפצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאך א מילב, א ווערעמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!“... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואס ער זאגט זיי ארוים ניט איין מאל גאנץ הויך, אלע זאלען הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתרילעווקע פארהאן מענשען חקרנים, גריבלער, וואס האבען ליעב פרעגען קשיות; פרובען זיי זיך אביסעל אפ'לצ'עווען פון אלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאץ־קשיא:

— איהר זאגט, א מילב? א ווערעמעל, זאגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאט און א גוטער גאט און א דערבארעמיגער גאט, וואס שפייזט אפילו א ווערעמעל אונטער'ן

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתרילעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מילב, קלענער נאך פונ'ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער'ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פעדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פעדערשטען חדר איז עפּים ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קעהרט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ'ם ענגען פּרוזדור, אינ'ם פעדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען טרקלין, דעם שענעם רייכען פאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די וועגט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערם דעם בעסטען וויין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם לויתן מיט'ן פלייש פונ'ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין", „לויתן" און „שור־הבר" — דאס לעגט שוין צו, געוויינטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פראסטען עולם, וואס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פראסטער איד דארף האבען א פראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענס — און דאס איז אין כתרילעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע וייכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתרילעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

אַלע — דער פּראָסטער עולם, און מעהר פון'ם גאַנצען עולם — דאָס בעריהמטע פּאָרעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אַלטער כתרילעווקער קהל'שער באָד, וואָס פון זייערטוועגען שענקען מיר אַ בעזונדער קאַפּיטעל אין דער דאָזיגער בעשרייבונג.

קאַפּיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האָט אַ זין דאָס, וואָס שמעיה אָדער פישעל קאָרעספּאָנדענט — דער וואָס שרייבט קאָרעספּאָנדענציעס אין אַלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאָגט אויף דער כתרילעווקער באָד, אַז זי איז אַ גן־עדן־התחתון, דאַרף איך נישט אויסווייזען אַזוי ווילד דאָס, וואָס די כתרילעווקער ליצני־הדור האָבען אַ נאָמען געגעבען בערקע דעם בעדער אָ ד ם ־ ה ר א ש ו ן, און חוה די בעדערין האָבען זיי געקרוינט מיט אַ צונעמעניש ד י מ ו ט ע ר ח ו ה. פון וואַנען האָט זיך גענומען דער דאָזיגער נאָמען — איז שווער צו זאָגען. אפשר דערפאַר, וואָס די בעדערין האָט געהייסען חוה, האָט דער מאַן איהרער שוין במילא געפּאַסט צו הייסען אָדם? און אפשר דערפאַר, ווייל דאָס בעריהמטע פּאָרעל האָט זיך געפונען אינ'ם דאָזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאָהרען, אָפּגעשיידעט פון דער גאַנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאַר, ווייל די כתרילעווקער אידען און ווייבער האָבען געהאַט מעהר פון אַלעמען די זכיה צו זעהען דאָס דאָזיגע פּאָרעל אין דעם זעלבען קאָסטיום, וואָס אָדם מיט חוה'ן האָבען געטראָגען אין גן־עדן, איידער זיי האָבען פערזוכט פון'ם עץ־הדעת? אַזוי צי אַזוי — דאָס מוזען מיר מודה זיין, אַז די כתרילעווקער לצים זעצען־צו עמיצען אַ נאָמען, איז ער ווי געבאָרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפּרעסט און אָנגעמאָסטען — און „פּאַרניצע געזונט"! עס האָט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אַז קיין אַנדער נאָמען קאָנען זיי גאָר ניט

האָבען. ווי אַזוי דען זאָל מען רופען אַ פּאָר־פּאָלק, וואָס פערברענגען אַלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען, באָרג־אַראָפּ, העטווייט פון שטאָדט ארויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאָטע, סאַמע ביי׳ם ברעג טייך, דאָרט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אָנגעבויגענע, קוקענדיג אַריין אין וואַסער אַריין; דאָרט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאַבעס קוואַקען, גראַגערען און פערגראַגערען דעם קאָפּ? אַזאַ ערטעל קאָן מען טאַקי אַנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אַזאַ פּאָר־פּאָלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדעריןן, זענען באמת אָדם מיט חוה׳ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואָס זענען ווי בעשאַפען געוואָרען איינס פאַר דאָס אַנדערע משׁשת ימי־בראשית: ער אַ הויכער, אַ געזונדער, אַ ברייט־ביינער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט מיט אַ קאָלטענעוואַטער באָרד, מיט אַ וואַטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — אַ הויכע, אַ געזונדע, אַ פעטע אידינע מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט אַ קעסטעלדיגער פעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואָס ס׳האָבען זיך ארויסגעזעהען פון דעם אַ פּאָר גרויסע פיס אין מאַנסבילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאַך אויף דער וועלט האָט דאָס פּאָרעל ניט געוואוסט, אַ חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאָר מיט דער באָד: אָדער מע הייצט די באָד, אָדער מע רייניגט די באָד, אָדער מע פעררינכט די באָד — קיינמאָל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאַכט, אַז אַלע פייערען ווערען פערלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אַוועק אָדם מיט חוה׳ן איבער אַ טעפּעל קאַרטאָפּלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ׳ן אויווען און זומער אין דרויסען ביי דער פּריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אַזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָרעל. קיינער, קיינער האָט ניט אַזאַ שטענדיגע פערזאָרגטע פּרנסה, ווי אָדם מיט חוה׳ן. אַז קיין ראַטע צאָהלען בעדאַרף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער איינענע קויפען אודאי נישט, ווארום וואס צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די ווענד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איך — אוי!“ — ווי די רשעים אין ניהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אן א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און ווארטשעט זיך אין בארד אריין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל ניט קאפען!“ און ער פעררירכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די ווענד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערט־לען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די נעזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויס־ווענינ מיט א ניגון, און דאס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאזט זיך הער־רען פון דער באד ארוים און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פונ'ם טייך און ווערד פערפאלען העט־וויים דארטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

און אינוועניג אין שטיבעל, וואָס ביי דער באָד, איז נאָך שטאָק־פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער אַ שנויץ און פּעררייכט דעם „רבינ׳ס" גרעט, וואָס זי אַליין טאַקי האָט דאָס איהם נעכטען אויסגעוואַשען. פּערלאַטעט וואו ערגיץ אַ ריס און נייהט־צו וואו מע דאַרף אַ קנעפּעל. דער „רבי" זאָל האָבען וואָס אָנצוטהון, אַז ער וועט אויפשטעהן פון׳ם שלאָף.

פון׳ם שלאָף? משטיינס געזאָגט, דאָס שלאָפען וואָס דער אַלטער רב יוזיפיל שלאָפט, אַז אָט ניט לאַנג האָט ער אָפּגעפּראַוועט חצות און אָקאָרשט, ווי מע זעהט ניט, חאַפּט ער זיך אויף, גיסט־אָפּ נעגעל־וואַסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אָן „זאָגען"... וואָס זאָגען — ווייסט זי נישט אַקוראַט, נאָר אַז ער זאָגט, איז אַ מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פּאַוואָלינקע, געהט אויף די שפּיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאַכען די חלה אויף שבת.

— קוקאַריקו! — ציהט־אויס אַ ווייסער האָהן מיט רויט־ליכע פליגלען, שפּרינגט־אַראָפּ צוליעב דעם טאַקי פון די באַנ־טענעם גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אַז ער האָט דאָ געטהאָן עמיצען מי יודע וואָס פאַר אַ טובה דערמיט, וואָס ער האָט אויפ־געוועקט דעם עולם צו דער אַרבייט.

— אַ קיש אין דער ערד אַריין! — מאַכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אָפּ מיט ווער־טער. — קיש־קיש צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, ער ווייסט נאָר קוקאַריקו! וואָרט־וואָרט, וועסט זיך נאָך אַביסעל ביי מיר אונטערהאַדעווען, וועל איך דיך אָוועקטראָ־גען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין אַ קוקאַריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאַריקען!

די דאָזיגע אַלע דבורים, וואָס חוה איז מכבד דעם האָהן דעם עזות־פּנים, זענען אָבער אַרויסגעוואָרפען: דער „רבי" איז שוין

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגעגאסען נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט" שוין... וואס ער זאגט — ווייכט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכסווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל ציקאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתרילעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתרילעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייגענטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויך דעם בית־המדרש, להבדיל, האט כאי ווי סאי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט גע־שטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער חאטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

געוועז. הײנט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זײן בײ זײ אַביסעל ענגליך. איז דאַ איין עצה: אָדם מיט חוה'ן קאָנען גאַנץ פיין שלאָפען אין באַד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאַך. נאָך אַ מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען וואַרעם, טאַקי ווי אין אַ גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַ מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה אַ חסרון. ס'איז אַזוי הײס, אַז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאַר היץ. איז אָבער פאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, בײ'ם ברעג טײך, איז דאָך טאַקי אַ גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאַ, בײ'ם ברעג טײך, אונ־מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב בײ זײ איז דען ניטאָ קײן זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדרין וויפיעל מאָל, אַז זשאַבעס זאָלען איהר שפרינגען גלײך אין פנים אַרײן אָדער פון בעט, אָדער פון דער דײזשע, אָדער גאָר פון אויווען אַרוים?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך בעזעצט אין גן־עדן, דאָס הײסט אין באָד, און האָבען אַכטונג גע־געבען אויפ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאַ זײן גוט. ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צײט, דאָס עסען צו דער צײט און דאָס טרינקען צו דער צײט. און מיט דער צײט זענען זײ צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקרינען, אַזוי ווי עפּיס אײן אײ־גענעם.

גערופען האָט זײ דער אַלטער רב יוזיפּיל „קינדערלעך", און זײ איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זײ האָבען אויף זײער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אַזוי פיעל תורה, וויפיעל זײ האָבען זיך אָנגעהערט דאַ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפּיל

אין איין טאג. און אלסדינג, וואס זיי האבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען א נייעס. ער האט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי א מענש, וואס איז נאר־וואס געקומען צו פאהרען פון זעהר א ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אן אזעלכע חדושים. וואס מע האט זיי קיינמאל ניט געהערט, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אפענע מיילער און מיט הארצקלאפעניש פלעגט דאס דאזיגע פארעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און הארכען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאט, פון מענשען דא אויף דער וועלט, און פון מלאכים דארט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אלע בעשעפענישען וואס אויף דער ערדע, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאל פלעגט זיך אויסווייזען אדם הראשונ'ען מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באד אין די ווארעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אז דער דאזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אליין עפּיס א מין רוחניות, וואס אט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אזוי לאנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דארטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּיס אהין ארויף, צו יענע ווייסע פאסמעס און צו יענע קליינע שטער־רענדלעך ; צו די נשמות, וואס בלאנזען דארט ארום און גע־פינען ניט קיין רוה...

נאט ווייסט, אויב ס'איז נאך עמיצען אויף דער גאנצער וועלט געווען אזוי גוט, ווי אונזער פארעל אדם מיט חוה'ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאך האט געהאט אזא גליקליך עלטער, ווי דא, ביי זיי אין גן־עדן, האט געהאט דער אלטער רב רב יוזיפיל פון כתרילעווקע.

קאפיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פאַרהאַן אַ שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אַז גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אריינגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־עדן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען. און האָט שיער־שיער ניט ארויסגעטריבען פון דאַנען אָדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאַך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געוועזען דעמאָלט, ווען חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מאַרק, געוואָלט קויפען פּישלעך — איז ניט געוועזען, גע־וואָלט קויפען קאַרטאָפליס — איז ניט געוועזען, אַ בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געוועזען, נישט געוועזען קיין לעבעדיגער נפש. פריי־הער האָט זי געהערט, אפשר איז זי צו־פריה ארויסגעגאַנגען אין מאַרק? האָט זי אַ ביסעל צוגעוואַרט. דערזעהן, אַז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מאַרק — איהר זאָלט זאָגען אַ משוגענער הונד! וואו־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פּאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אריין!...

און ביז חוה איז געקומען אַהיים און איבערגעגעבען דאָס אָדם הראשונ'ען, און ביז אָדם הראשון האָט דאָס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער אַ האַלבע שטאָדט געוועזען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האָט רב יוזיפיל גאָר ניט געוואָלט גלויבן, אַז ס'זאָל זיין אמת: זיי לויפן? וואָס הייסט, זיי לויפן? נאָכדעם האָט ער גענומען דאָס יאַמשאָווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעכענער גאָלקע, וואָס איז שוין אַלט אפשר אַזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האָט ער זיי אָפּגעשטעלט, און מיט אַ זים שמייכעל האָט ער גענומען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען איהם אויסגעהערט מיט זעהר אַ טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט אַ ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר גערעכט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויך מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אַלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט אַרויסגעוואָרפען, וואָרום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

געקומען אַהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באָד אריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה'ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אַזוי פאַרצאָרענט?

— סטייטש, מאַכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט. וואָס עס טהוט זיך? דאָ איז נאָר וואָס געווען האַפּקע?

— וואָסער האַפּקע?

— האַפּקע די ערלית'טע, די וואָס פאַרלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אַזעלכע מורא'דיגע זאַכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, האַפּען איינס פאַר דאָס אַנדערע, די אַלע מורא'דיגע זאַכען, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

רב יוזיפיל דער רב זיצט אנגעשפארט אויפ׳ן שטעקען און הארכט, הארכט מיט קאפ. ער זיצט און טראכט און ענטפערען ענטפערט ער גאר נים. און נאכדעם הויבט ער אויף דעם קאפ, קוקט זיך ארום פון אלע זייטען, לעגט־אוועק נעבען זיך דאס אלטע יאמ־שאווע שטעקעל, טהוט אויס דאס היטעל און בלייבט אין דער יארמעלקע, און רופט זיך אן צו אדם מיט חוה׳ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואס איך וועל אייך זאגען, אז דאס אלסדינג, וואס איהר דערצעהלט אט־דא, איז דאס אלץ פוסטע זאכען, ניט ווערטה קיין שמעק־טאבעקע! הנה זיים ווי־סען, אז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, נאט שלאפט נים. איך וועל אייך דערצעהלען א משל מיט א מלך. אמאל איז געווען א מלך...

— וואס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואס האפקע דערצעהלט זיך אן! — אזוי האפט זיך ארויס אדם הראשון און האט באלד חרטה: ער פיהלט, אז ס׳איז גראבליך, זעהר גראבליך פון זיין זייט. נאר פעררוכטען האט ער שוין נים געקאנט: רב יוזיפיל האט זיך אפגעקערעוועט פון איהם, זיך אנ־געטהאן אין טלית ותפלין, גענומען א ספר, דאס אלטע יאמשאווע שטעקעל נעבען זיך, און זיך אוועקגעזעצט ביי׳ם טיש אויבען־אן, ווי א מלך בשעת מלחמה, אנגעוואפענט פון קאפ ביז פיס, און געקוקט מיט גרוים גדלות, ווי איינער רעדט:

— אנו, לאז, אשטייגער, עמיצער פרובען צוטרעטען אהער?...

און פון זיינע אלטע שווארצע אויגען און פון זיינע אלטע גרויע האר האט ארויסגעקוקט אזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אז אדם מיט חוה׳ן האבען זיך געפיהלט, אז נישקשה — זיי האבען אויף ווען זיך אנצושפארען.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאהרען זיך מיט גארנים—און א סוף.

געשניטען האט זיך דער עולם אויף דעם טראקט, וואס נעהט קיין מאזעפעווקע, אין דער סביבה פון יעהופעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אפצושטעלען זיך איז געווען קאזאדאיעווקע, אויך א אידישע שטאדט, וואס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואס דער נאמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאזאדא־יעווקער ציעגען מעלקען זיך נאר אנדערש און זענען אפגעשיידט פון די כתרילעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאס הייסט דערמים, וואס זיי האבען נים קיין הערנער. אויפ'ן ארט פון הערנער איז ביי זיי עפיס א מאדנע צאצקע פון פארענט, א מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאחעניסטע, געלאסען הייסט דאס און נאריש, א סך מעהר ווי די כתרילעווקער ציעגען. א קאזאדאיעווקער ציעג קאנט איהר בענעגענען אין מיטען גאס, איהר ווייזען א ביסעל שטרוי און זאגען איהר: קאז־קאז־קאז! — שטעלט זי זיך אנידער, צענעמט די פיסלעך, האטש נעמט מעלקט זי אוים...

אויך די אידען, להבדיל, זענען דארטען נאר נישט די אידען, וואס אין כתרילעווקע. דאס הייסט, די אידען זענען דארטען די זעלבינע אידען, וואס דא, מיט די זעלבינע נשמות, מיט די זעלבינע מאגענס, און אפילו די זעלבינע ארעמע לייט, וואס יענע. דער גאנצער חלוק איז נאר אינ'ם „ברוך־שאמר", דאס הייסט, וואס די כתרילעווקער אידען זאגען אינ'ם דאווגען פריהער „הודו" און נאכדעם „ברוך־שאמר", און די קאזאדאיעווקער אידען זאגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאמר" און ערשט נאכדעם „הודו". דאכט זיך, וואס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאס פריהער, יענץ פריהער? סאי ווי סאי א תפילה פון גאט. ניין, זאגט דאס נים! אין אמאליגע גוטע יאהרען, אז די כתרי־לעווקער און קאזאדאיעווקער אידען האבען געהאט פרנסה בכבוד

און ס'איז זיי אָפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט, גאָר קאַפּוועהטיג, האָט זיך פאַר דעם „ברוך־שאָמר" מיט דעם „הודו" נעגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפיעל מאָל געמאַכט, אז א קאַזאַדאַיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אריין דאַוונען, און דער חזן האָט זיך אַוועקגעשטעלט צום עמוד, אַנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און א זאָג געטהאָן מיט א ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאַזאַדאַיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכער אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אז א כתרילעווקער איז געקומען קיין קאַזאַדאַיעווקע אין שוהל אריין, און דער חזן האָט זיך פער'דבקה'ט, נאָר־וואָס פערמאַכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאָק און אַנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם", האָט זיך דער כתרי־לעווקער צעלאָזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו" אליין איז פאַר די קאַזאַדאַיעווקער ניט געווען אזוי פּריקרע נאָך, ווי דער „עלילותיו", וואָס דער כתרילעווקער האָט אויסגעצויגען אפשר אויף אַנדערהאַלבען קלאַפטער. ממה נפשך, ווילסט זאָגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו" ? — שטעל זיך אוועק און זאָג דיר דאָרטען אָפּ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאָהר נוצט דאָס דיר, אז' דו זאָלסט אזוי אויסציהען אויף א קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו" ? טהוסט דו דאָך עס, אפנים, אויף צו־להכעים ? איז ווי באַלד דו ביזט אזא צו־להכעים'ניק, קומט דיר פּעטש ! און מע האָט איהם דעמאָלט אריינגעלענט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האָט זיך אַנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאַזאַדאַיעווקער אידען א שנאה און געצויגען זיך לאַנגע־לאַנגע יאָהרען. אַנגעהויבען האָט זיך

עם מיט פעטש און אויסגעלאַזט מיט מסירות און מיט יאַבעדעס און מיט גראָבעניש און מיט בעגראַבעניש — די וועלט האָט מיט זיי דעמאָלט געהאַט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אריינ־געמישט אין זייערע משפטים, געמאַכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פוסטע גענג, זיי געגעבען אַ שענעם נאָמען „פאַנאַטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאָר גליקליכע יאָהרען זענען שוין לאַנג אוועק, און גאָט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אַמאָל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אַלעמען אַזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אַז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאָמר"; נאָר די שנאה צווישען די כתרילעווקער מיט די קאַזאַדאַיעווקער איז פערבליבען אַ שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... גענוג, אשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פאר וואָס, למשל, אַז אַ קליין שייגעצעל אין כתרילעווקע, אַז סע דערזעהט אַ אידען, מוז דאָס חאַפּען דאָס היטעל אין די צייהן און אַנהויבען טרייסלען דאָס אהיז און אַהער און זינגען בשעת מעשה אַ ליעדעל: „זשיד זשיד! חאַלאַמיד! זאַהוביוו טשערעוויק! אַ יאַ שאָוו! טאַי נאַשאָוו! טאַי פידניאַוו! טאַי פישאָוו!" אָדער פערקעהרט, געהט זייט אַ חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אַשטייגער, וואָס ביי אַ כתרילעווקער אידען, וויבאַלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אַזוי הויבט ער אָן אויסנוצען וויפיעל ער האָט לשון־קודש־ווערטער: „געב דעם ערל אין די ידים אַ צנצנת יי"ש, נאָר ניט מלא, מיט אַ שטיקעל לחם, וואָרום ער האָט נאָך היינט גאָר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאָר געב אכטונג מיט די עינים, ער זאָל עפּיס ניט לקח'ענען"... דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעדאַרף עס פיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרילעווקער און קאַזאַדאַיעווקער אידען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אין׳ם מענשענ׳ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי גאַר ניט געווען; און ס׳איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. אַנים, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום־כפור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כתרילעווקער מיט די קאַזאַדאַיעווקער, אַז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אַזאַ שעז שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַ מאָל אָוועקגעפלויגען, ווי מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך — אוים שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתרילעווקע מיט קאַזאַדאַיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס׳איז אַמאָל געשטאַנען אַ אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע“, און וואָס האָט איבער׳ן מאַנאַפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אַז כתרילעווקע מיט קאַזאַדאַיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס׳איז צווישען די צוויי פאַרנעקומען אַזאַ מין געשפּרעך:

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין פאָהרען דאָס, אַשטיינער, אידען?

ק אָ ז אָ ד אַ י ע ו ו ק ע : וואוהין פאָהרט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פאַ דיעלו הייסט עס...

ק אָ ז אָ ד אַ י ע ו ו ק ע : אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

ק אָ ז אָ ד אַ י ע ו ו ק ע : מיר זענען עפּים אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כתריל עוואַקע: פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — נים?

קאַזאַדאַיעוואַקע: אַט אַזוי זשע רעדט. וואוהיך זשע לויפען דאַס אידען?

כתרילעוואַקע: וואוהין לויפט איהר?

קאַזאַדאַיעוואַקע: מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כתרילעוואַקע: און מיר צו אייך.

קאַזאַדאַיעוואַקע: וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כתרילעוואַקע: דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

קאַזאַדאַיעוואַקע: הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כתרילעוואַקע: בכדי, אַפנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

קאַזאַדאַיעוואַקע: ווערטלעך אויף אַ זיים! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כתרילעוואַקע: וואָס לויפט איהר?...

. . . .

. . . .

ערשט אַט־דאַ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אנדערע און אַנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזעהען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען...

— געזעהען אַביסעל? זיך צעלאַזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!

און מע האָט אַנגעהויבען ווישען די אויגען, וויינען און קרעכצען:

— אַז אַך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האָט זיך צערעדט, אַנגערעדט ווי די פויקען, זיך אויסגערעדט דאָס הארץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגנט און צעקושט זיך נאָר פריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך געג'גט און צוריק געגומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע ווייסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: „יהי רצון“... און מע האָט אַ וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאָזאָדאָיעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגע־גנב'עט צו זיך אַהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבעררעדען, דערמאָנען זיך נאָך אַ מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און ארויסגעבען זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטרייסעלט

געשריבען אין יאהר 1902.

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען, ווי ביי איין אָכס, וואָס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האָט געריווכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספּראָפּריאַציעס. — אָט וועל איך אייך דערצעה־לען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואָס האָט זיך פאָרלאָפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האָט זיך דאָס געטראָפען, און נאָך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאָס הארכען.

אונזער שטעדטעל כתריעלוקע, — איך בין אַליין א כתריעלעור־קער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטאָ. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטאָ ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטאָ וואָס צו גנבה'נען, און אהן אַלעמען איז דאָך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאָס הייסט, א איד איז אפילו יאָ א גנב, נאָר נישט אזא גנב, וואָס זאָל קריכען דורך א פענסטער, אָדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, אריינדרעהען, פאַרדרעהען און אָפּדרעהען יענעם דעם קאָפּ — דאָס מהכתיתי; אָבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאָל איהם חאַפּען פאר דער האנד און מע זאָל איהם נאָכדעם באַדאַרפען פיהרען מיט א גנעלער לאַטקע אויף דער פּלייצע — דאָס פּאַסט פאר איוואן זלאַדי, אָבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאָר, האָט זיך ביי אונז אין כתריעלוקע געטראָפען א גנבה, און נאָך וואָסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קאָרבען אין איין קלאַפּ!

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט ארייין איין אורח, עפּיס א איד א פּאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ, געוויינטליך, אויף איין אכסניה, לעגט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „ווילט איהר מסתמא ביי אונז דאוונען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאוונען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קארבען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּגעטראטען א שטאדט פּאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטאדט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ם וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפּ, בעטראכט דעם עולם, וואָס פאַר אַיין איינדרוק עס האָט געמאַכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האָט זיך באַזעצט אויבען־אָן און האָט געבעטען ביי'ם שמש אַ שטענדער. אַנגעבויגען זיך אַי־בער'ן שטענדער, האָט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אַנגעטהאָן אין טלית און אין קיטעל און האָט זיך אוועקגעשטעלט דאַוונען. האָט ער געדאַוונט און געדאַוונט, די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אָפּגעטראָטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואַק, פיידען דעמאָלט, ווען מע האָט באַדאַרפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אָדער באָלען כורעים... אַפּפּאַסטען אַזאַ טאָג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאָס קאָן נאָר אַ ליטוואַק!... ערשט נאָכ'ן לעצטען בלאָז, אַז ס'איז גע־קומען צום וואָכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חייב־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האָט זיך אָנגע־הויבען ציקלען: „המעריי־יי־ב ערבים!“ — פּלוצים הערט זיך אַ געשריי: „גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!“... מע טהוט אַ קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אָפּ מיט וואַסער, מע מינטערט איהם אויף — ער חלש'ט ווייטער. וואָס איז די מעשה? אַ שענע מעשה. ער האָט געהאַט מיט זיך, דער ליטוואַק הייסט דאָס, אַכצעהנהונדערט קאַרבען, האָט ער מורא געהאַט, זאָגט ער, זיי איבערצולאָזען אויף דער אַכסניה — אַ ווער־טעלע אויסצורעדען אַכצעהנהונדערט קאַרבען! ווען פאַר־טרויט מען אַזאַ מטמון מיט געלט אין אַ פרעמדער שטאָדט? האַל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפּיס אויך נישט קיין פּלאַן. האָט ער זיך מיישב געווען, זאָגט ער, און האָט זיי אריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אריין — אַ ליטוואַק קאָן! אַ צינד פאַרשטעהט איהר שוין, פאַר וואָס ער איז נישט אָפּגעטראָ־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאָר בשעת שמונה־

עשרה שטעהן אדער בעת כורעים פאלען האט, אפנים, דאס געלט עמיצער ארויסגע'לקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואלדעוועט, ער וויינט, ער לעגט־איין די וועלט: וואס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאר א משולח פון א קאנ־טאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און ארייג־ווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, גאר פארגעסען, אז ס'איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס'איז אונז געווען א בזיון פאר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז נים געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשליס די טהיר! — אזוי האט געגעבען א בע־פעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענס א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתרילעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פאר־טעפאלגעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א טאטע

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און וועו? אין אזא הייליגען טאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר גארנישט, אז ס'קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאך אזא איין אוצר. אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז גענוג גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באַ־שערט געוועז עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינס דאס אנדערע, באזוכען, באַ־טאפען, טרייסלען אלע קעשענעס, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טריי־סעלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צעגארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעס אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צעגארטעלט און אויסגעקעהרט די קע־שענעס, און מע האט גענומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינס דאס אנדערע, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער. ס'איז א מאניפארגע פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטייטש, בעלי־בתים האבען זיך געלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

יוסל'ען אויסמיידען? נישטא קיין מיוחסים! „באזוכען! באַ־זוכען!" — האָט געשריגען דער גאַנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגע־הויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אַזאַ ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אַשטייגער, מע האָט איהם עפּיס געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאַט! איך האָב אייך גאָר פאַרגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אַליין נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאַר איי־דעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ, זיך באַריהמט, אַז ער האָט דערטאַפּט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט אַ מציאה פאַר זיין טאָכטער, טויזענד בלאַט גמרא אויף אויסווענינ, און אַ בעל־תנ"ך, און אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־חשבון, תשבורר מיט אַלגעברע, און אַ כתבא־רבא, הכלל מיט אַלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף הדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדעלט פאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טהון אויף איהם, איז גאָר נישט, אַ יונ־גערמאַן אַ זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאַן, נאָר די נאַז אביסעל צו אַ לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און אַ מויל — פּעך און שוועבעל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאַר־הערען אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם אַ חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

רב יוזיפיל אליין האט אויף איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטינע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פארהאן איינער א גאנצער חקרן, זיידעל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען אין שאך פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א גראטענער!

אודאי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אזא תכשיט, האטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל איין עניו ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטליכען באזונדער, זאפאני־בראטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עס מעג זיין א בחור, עס מעג זיין א מיידעל, עס מעג זיין איין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט. קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים“, אדער אין „אבן־עזרא“ אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאווענען נישט א לעק! מע זאל עפים זעהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר נעמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האט זיך גענומען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס געלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב רב יוזיפיל, האטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויך ארויס פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך ווערטה, מע זאל דיך ווייס איך וואס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפט זיך אידען

בלוט, אלע זענען מוחל אויפ'ן בזיון און לאזען זיך באזוכען. ווילסט דו זיין א יוצא מן הכלל ? ! ממה־נפשך, אדער זיי זיך מודה און נעב־אפ דאס געלט, אדער וועז די קעשענע ! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין ערה אידען ? מע וועט דאך דיר דא איך וויים אליין נישט וואס !

קיצור־הדבר, דער עולם האט איהם גענומען, דעם שענעם בחור, מע האט איהם אנידערגעלעגט מיט גוואלד און מע האט איהם גענומען באזוכען און באטאפּען, טרייסלען אלע קעשענעס, און מע האט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אנו, טרעפט וואס ? אפּ־געגריזעטע ביינער פון א פערטעל עוף און א פּאר טוץ נאך גאר פרישע קערלעך פון נאר־וואס אויפגעגעסענע פלוימען ! איהר פארשטעהט, וואס פאר א חן דאס האט געהאט, אז מע האט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאזיגען אוצר ?... איהר פארשטעהט, וואס פאר א פנים ער האט געהאט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאך ?... אונזער רב יוזיפיל האט זיך פאר בזיון אפּגעקעהרט אין א זייט, נישט געקאנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אז דער עולם איז נאכדעם געגאנגען פון בית־המדרש אהיים אפּפּאסטען זיך, האט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואס מע האט אויסגעטרייסעלט ביי'ם תכשיט און מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער ! נאר איין רב יוזיפיל איז געגאנגען איינער אליין, אראפּגעלאזט דעם קאפּ, פארזארגט און פארצארעוט, נישט געקאנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואלט דאס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אליין...

דער איד האט, ווייזט אויס, געענדיגט זיין געשיכטע, ווארום ער האט זיך גענומען צוריק צום רויכערען.

— נו, און דאס געלט ? — האבען מיר איהם א פרעג גע־געבען אלע אין איין קול.

— וואסער געלט ? — מאכט צו אונז דער איד תמ'עוואטע און בלאזט דעם רויך.

— וואס הייסט וואסער געלט ? די אכצעהנהונדערט...

— א־א־א ? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט ? פארפאלען.

— פארפאלען ?

— פאר — פא — לען !!!

די גאָלדשפינערס

געשריבען אין יאהר 1909.

די גאָלדשפּינערס

אַ קורצער אַריינפאַהר.

די „גאָלדשפּינערס“ — פרעגט זיי עפּיס גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזאַ נאָמען גע־געבען אין כתרילעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פער־שטעהט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אָרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פּורים, פערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין ברייטער האַנד, יעדען מיט אַ בעזונדער טאַלאַנט, און מענ־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער גאָר ניט אָפּשטע־לען אַפילו אויף אַ מינוט און געהען אריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז אַ איד מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אָן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי׳ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

ניט מחמת דער גאנג איז ביי איהם אזא גיכער, נאר וויל דער שפאן איז א ברייטער. אט, דאכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט נאס. איהר טהוט זיך א ריהר — אהא, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאזיגע פיס — דאס איז נפתלי'ס קאפיטאל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־נעבער. בקיצור, נפתלי איז א איד א מעקלער.

קומט צו פאהרען א פריץ קיין כתרילעווקע איין מאל אין א יובל, דערשמעקט נפתלי, אז א פריץ איז געקומען, טהוען איהם א טראג די פיס אויף דער אכסניא: „אדוני פריץ, וואס איז דיין באגעהר?" — און וואס דער פריץ זאל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: א שניידער, א שוסטער, א שמיעד, א דיענסט, א פערד, א טאראנטאס, א צירולניק, א פעלדשער, א מכשף, א שווארץ־יאהר. קיין „ניין" איז גאר נישטא ביי איהם. דער גאנצער חסרון איז, וואס נפתלי איז ניט איינער אויפ'ן יריד. פארהאן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאלס — מעהר מעקלערס, ווי פריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואס פאר גאלדענע געשעפטען נפתלי מיט די פיס מאכט און ווי שען ער וואלט אויסגעזעהן, ווען גאט־ברוך־הוא זאל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב פורים. אין דעם דאזיגען ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב האט זיך ארויסבעוויזען נפתלי'ס טאלאנט מיט זיין גאנצען פראכט און גלאנץ. נפתלי איז א געבארענער ארטיסט, און פורים־שפיעל איז ווי אנגעמאסטען פאר זיינע לאנגע פיס.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאמיש, וואס קעהר זיך אן פורים־שפיעל צו פיס? האט קיין פאראיבעל נישט, עס קעהר זיך אן זעהר שטארק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי א ממוכן, א מין הויפמייסטער ביי'ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט'ן בעריהמטען אחשורוש־שפיעל,

דער וועט פערשטעהן, אז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר א וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'ען, קאָן מען זאָגען, שטעהט דאָס גאַנ־צע שפּיעל. דאַרף מען אַריינרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פאַר'ן קעניג אחשורוש אַ נאַקעטע, ווי די מאַמע האָט זי געהאַט, — איז ממוכן. דאַרף זיך דער קעניג האַלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי וויל נישט געהן קיין נאַקעטע, — איז ממוכן. דאַרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאַטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דאָ, ממוכן דאָרט, ממוכן און ממוכן! און איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן אַרבייט מיט די פיס. אַט האָט איהר אייך אַ ביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר און עס קומען אַריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן ברייטען „גוט יום־טוב". נאַטירליך, בלייבען אַלע אַקטיאָרען שטעהן האַרט ביי די וואַנד, מיט די הענד אַראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־אַרויס מיט די לאַנגע פיס, מיט אַ שווערד אין דער האַנד און מיט אַ פּאַפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, אַ שפּאַן אַהער, אַ שפּאַן צוריק — און שיט מיט גראַמען, ווי פון אַ ראַזשעק (בסוד דאַרף מען אייך אויסזאָגען, אַז די אַלע גראַמען, וואָס איהר בעגעגענט אָט דאָ, געהערען טאַקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פיס האָט זיי אַליין אויסגעטראַכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפּמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאַלמייסטער,
בין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגין,
זי זאָל זיך פאַר די געסט טון טאַן פאַרנייגון
אַ נאַקעטע, אַ באָרוויסע, ווי ביי'ם זיידען
אדם הראשון אין גן־עדן.
אַריין, אַריין, אַריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אָפּ פון דער וואַנד די מלכה ושתי (בערל פּאַנ־פּאַטש) און ענטפערט איהם אָפּ אויך מיט גראַמען, און אויך

נפתלי'ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א וויינענדיגען ניגון פון חתן-תורה:

„קומט אהער, אלע פרויען פון פרס ומדי
און אלע הארינטעם פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמוסאן.
הערט, ווי מיין געמאהל
וויעדערשפעניגט אין דער תורה,
גענוג ער איז א טפש, איז ער נאך
א שכור הגדול הגבור והנורא..."

דעמאלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפאן מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק און הויבט אן שיטען מיט גראמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואס זאגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך א שפראך?
וואס האב איך דא מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אראפ דעם קאפ אט דער מרשעת..."

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאלדפאפיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אלע קעפען, שטעכען אדער הענגען,
אבי מע זאל נאר אהער דאס ביסעל משקה ברענגען.
וואס האט איהר, מיניסטארען, אראפגעלאזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאג אריין!"

האַפּט אונטער די גאַנצע קאָמפּאַניע:

„וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!"

טרעט־אַרויס מרדכי (נחמיה דער שוסטער), איין אָפּגעריסענער, מיט אַ האָרב און מיט אַ באָרד פון פלאַכס. פערנייגט זיך פאַר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אויגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט אַ מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאַיעסטעט איז איין אַלמן געבליבען.
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבען,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט.
לכן האָב איך פאַר איהם אַ כלה —
אַזאַ יאָהר מעג שוין זיין אויף אונז אַלע:
אַ מויד, ווי אַ צימעס, גרין אַזוי ווי גראָז,
אַ ביסעל אַ ראַבעטיני מיט אַ לאַנגער נאָז.
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאַטען, ניט קיין מאַמען,
ניט קיין פריינד און ניט קיין קרובים,
אַ יונג קינד פון אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אַחוץ שבתים און יום־טובים..."

טהוט ממוכן ווידער אַ שפּאַן מיט די פיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאַר'ן קעניג אַ קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אוועקשטעלען.
און דו, מאַנדריש, פאַר דיין שדכנות,

ווּעסטו באַקומען אַ המן־טאַש מיט מאַהן שלח־מנות...
אַריין, אַריין, אַריין,
אסתּר מַלכּה דו מיין!"...

און ערשט דאַ הויבט זיך אָן דער רעכטער קנאַק: נפתּלי'ס פּיס זענען שטאַרקער פון אייזען, אַז זיי טראָגען איבער אַזאַ פּורים'דיג שטיקעל אַרבייט. דערפאַר אָבער לעקט ער אָפּ אַ פעט ביינדעל, וואַרום ער איז דאָך, קאָן מען זאָגען, דער רעזשיסער פון דער טרופּע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאַסירער.

— ער שפּינט גאָלד, שטיקער גאָלד, אָט דער איד, אַז עס קומט פּורים!

אַזוי זאָגען אויף איהם די כּתרילעווקער אידען, וואָס זענען איהם פּשוט מקנא, ניט אַזוי אויף זיין טאַלאַנט, ווי אויף זיין פּרנסה.

ב.

די גאָלדשפּינערין: ריוועלע די זיסע.

כּתרילעווקע זאָל אָלע טאָג נוצען צוקערלעקאַך, פלאָדענס און פלעדלעך, אַזוי ווי מע נוצט דאָס דאָרטען פּורים צו שלח־מנות, וואָלט נפתּלי מיט די פּיס פערשפּאָרען זיין אַ גאַנץ יאָהר אַ מעק־לער און פּורים אַ קאָמעדיאַנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואָלט איהם אויפהאַלטען מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד מיט כּבוד. וואָרום אויב נפתּלי איז בעריהמט מיט זיינע פּיס, איז זיין ווייב ריוועלע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור אַ ווייבעלע אַ קליינינטשקע, אַ דאַרינקע, אַ טרוקענע, אַ פערזעהעניש, און אָקעגען איהר מאַן נפתּלי זעהט זי אויס, ווי אַ פערטעל עוף. אַ קוק טהון אויף איהר — ווער וועט זאָגען, אַז דאָס ווייבעלע פערזאָרגט אַ גאַנצע שטאָדט מיט צוקער־געבעקס, אַז עס קומט פּורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אַנדערען שלח־מנות? מאָהלט אייך, ס'איז פאַרהאַן נאָך

ווייבער אין כתרילעווקע, וואָס פּערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. ווער אָבער פּערמאָגט אַזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאָכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאַהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אַזש קיין יעהופּעץ. דורך אַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער אַ לץ פון די כתרילעווקער לצים, וואָס זענען דאָר־טען אַזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאַכען אַ שפּאַס איבער דער שטאָדט כתרילעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־אַרויס. וואָס זשע טהוט אַזאַ לץ? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף אַ טשי־קאַוועס און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אָן לכבוד פּורים, צו זיינעם אַ רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער בייגעלעגט אַ בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען פאַר'ן „שי־קעכטס, וואָס ער שיקט איהם“, וואָרום אין כתרילעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן“ נישט צו געפינען. ווי אַי־בערראַשט אָבער, שטעלט אייך פאַר, איז אָט דער לץ, אַז ער בע־קומט פון זיין רייכען קרוב אַ דאַנק־בריעף מיט אַ בקשה, ער זאָל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאַכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט איינפּאַקען און אָפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (ווער ווייסט ניט, אַז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב אַ זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר אַרויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ אַ גאַנ־צער טראַנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאַכען אויף פּורים. און אָט אַזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אַזש אין יעהופּעץ.

ג.

שניט־צייט.

ריוועלע זאָל אָבער דאַרפֿען אַרויסקוקען אויפ'ן יעהופּעצער נגיד אַליין, וואָלט זי בלוי בעשטאַנען. דער עיקר פּדיון איז ביי איהר אויפ'ן אָרט. די עטליכע טעג, וואָס פּאַר פּורים זעלבסט, האָט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייך: אַליין באַקען, אַליין פּערקויפען, אַליין פּערפּאַקען און אַליין רעכע־נען זיך מיט אַלע בעלי־בית'טעס — צו די חשבונות אַליין דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער!

אַט האָט איהר אייך אַ מוסטער, ווי אַזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט אַ נגיד'ס אַ ווייב, וואָס טראָגט פּערעלעך איז דער וואָכען און הייסט שרה־פּערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פּערעל, אַזוי גרויס, ווי פּאַר אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען, זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? דאַכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האָט איהר גענומען צו אַכט גראָשען, עס קאָסט מיך אַליין צו זיעבען, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, פיער מאָל אַכט איז אַכט־און־פּערציג; היינט צוויי פּלעדלעך גרויסע אָהן פאַרפּעלעך און דריי פּלעדלעך קליינע מיט פאַרפּעלעך, וועל איך אייך רעכענען פּאַר די פּלעדלעך אַרום און אַרום פינף שטיק צו פיער־און־צוואַנציג גראָשען, עס קאָסט מיך טייערער, לאָמירביידע אַזוי זיין געזונט! פינף מאָל פיער־און־צוואַנציג וויפיעל איז? ס'זאָל זיין זעכס מאָל, וואָלט דאָך געוועזען אַ קערבעל מיט זעכס גראָשען, און אַז פינף מאָל, איז, אַפּנים, אַזוי גרויס, ווי אַ קערבעל אָהן זעכס גראָשען. וויפיעל־זשע האָבען מיר אינאיינעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אַכט־און־פּערציג איז צוויי־און־אַכציג, און אַ קערבעל, איז אַנדערהאַלבען קערב־לעך מיט צוויי־און־צוואַנציג, געהט אַראָפּ זעכס גראָשען, איז וויפיעל בלייבט פון אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

קאָפּיקעס, אַז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובעל מיט נייענציג?

— אַ גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָט בען זיך גענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אַזוי צעשרייט זיך שרה־פּערעל, און ביידע ווייבער נעמען זיך צום חשבון ווידער אַ מאָל פֿונ׳ם אָנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערעלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ׳ן טעלער; אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען אַ שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! סע וואַכסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. וויבאַלד עס קומט צו געלד, אַזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאַנסבילען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי׳ן פֿון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פּיינט, אַז מע רייסט איהם אָפּ פֿון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די ווייבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרויס מיט׳ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אַזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטעל, ביידע ווייבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפּלאָנטעט און פערטומעלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאַלט אָן אויפ׳ן ווייב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אַז וויבאַלד דו האָסט אַזאַ קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, היינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פּאַרקויפען דיין סחורה הורט! לאחדים פּאַרקויפט מען, איינציגווייז!

למשל: וואס האט איהר גענומען? א לעקאכעל? גיט אהער זעכס גראשען! נאך א לעקאכעל? נאך זעכס גראשען! א פלעדעל? לעגט־אנידער פיער־און־צוואנציג גראשען! נאך א פלעדעל? נאך פיער־און־צוואנציג גראשען!

שרה־פערעל דער נגידית שטעהט אפילו נים אן די מעשה. מע זאל זיך מיט איהר רעכענען אט אזוי א, ווי מיט א קבצנ'טע. נאר זי האט קיין אנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אזא צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אז נים ביי ריוועלען? קומט פורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האט זיך זיין צייט. און אז מע דארף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... נים אומזיסט איז איהר די גאנצע שטאדט מקנא:

— גאלדענע הענד... שיט־אן גאלד... ביידע שיטען זיי אן זעק מיט גאלד, אז סע קומט פורים!...

ד.

דער יונגער גאלדשפינער: נח שניצלער.

ווען מען גאט גיט א זיסע שטימע צום זינגען, ווען מען הענד צום שפיעלען, ווען מען פים צום טאנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטע־רען זוהן, האט די נאטור געבענשט מיט א טאלאנט צום שניצען.

נאך אז נח איז געווען א קינד, איז ער ארומגעגאנגען א צע־קיילטער, א צעביילטער פונ'ם פאטער'ס קלעפ און פון דער מוטער'ס שטשיפאלקעס: „א יונגעלע זאל דיר האבען א טבע טאג ווי נאכט ארומגעהן און שניידען און בראקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי ארויסצושלאגען פונ'ם קינד דאס משוגעת פון „שניצלען". האט מען איהם אפגעגעבען אין חדר אריין און אנגעזאגט דעם רבין הונדערט מאל, ער זאל איהם איבערברעכען די הענד, טאמער וועט מען איהם זעהן האלטען א מעסערעל! זאל ער בעסער זעהן וואס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האט אבער נישט גע־

האַלפּען גאַרנישט: נח איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאַפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתרילעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אַז ביי דעם בחור'ל איז די הענד זיצט אַ רוח, ניט אַנדערש; ווען ער זאָל זיין אין אַ גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט אַרויס. דערוויייל מעגען איהם אָפּ־דאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פייגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען אַ רעכטע פּאַרציע פון טאַטען, פון דער מאַמען. פון'ם רב און פון'ם שמש און פון'ם בעדער — ווער עס האָט גע־האַט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלעגט, וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין:

— אַ יונגאַטש קאָן! אין אַ מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פון'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאַנצער קראַפט דורך אַ צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך אַ זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פורים, האָט מען איהם געקויפט אַ מתנה, אַ הילצערנעם גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דאַ איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז ווען ער זאָל נאָר האָ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט אַ גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאַרטעל אַלע גראַגערס מיט

אלע המן־קלאפּערס פון דער גאַנצער וועלט. נח'ן האָט געפעהלט דערצו נאָר צוויי זאַכען: מאַטעריאַל און אינ־סטרומענטען, דאָס הייסט, האָלץ און אַ מעסערעל. וואָס טהוט מען? מילא, מיט האָלץ איז קיין דאגה נישט: האָלץ קאָן מען אַוועקלקח'ענען ביי דער מאַמען פון אונטער'ן אויווען. וואו נעמט מען אָבער אַ אינסטרומענט? אַ מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאַלען אויף אַ המצאה (אַ ליכטי־גער קאָפּ!): ער האָט גענומען דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער און איז אַרוים מיט זיי אויפ'ן מאַרק פערקויפען, און פאַר'ן געלד וועט ער קויפען אַ מעסערעל. האָט זיך אָבער געטראָפען איין אומגליק (מיט אַלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואָס נח האָט זיך צו איהם געווענדעט, ער זאָל ביי איהם קויפען אַ מציאה, האָט איהם אָנגענומען ביי דער האַנד און צוגעפיהרט גלייך צום פּאָטער:

— וואָס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האַנדעלט שוין מיט גראַגערס?

דאָס פערשטעהט אַ מינדסט קינד, אַז קודם כל האָט דער ערפינדער בעקומען זיין פּאַרציע פּעטש, וואָס איהם קומט, און ערשט נאָכדעם, אַז נפתלי האָט זיך גענומען צום זוהן אויספאַרשען, אויף וואָס דאַרף ער אַזוי נויטיג געלד, און אַז נח האָט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואָס איהם קוועטשט, האָט איהם דעמאָלט דער פּאָטער ערשט מקיים פּסק געווען, איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען „בהמה בצורת פערד" און האָט איהם געקויפט אַ מעסערעל און האָט איהם אליין אויסגעקליבען האָלץ, און נח האָט זיך אַוועקגעזעצט אַרבייטען אויף אַלע כלים, עס האָט געברענט ביי איהם אונטער די הענד. אַזוי אַז אין איין טאָג זענען בעשאַפען געוואָרען עטליכע גראַגערס מיט המן־קלאַפּערס, נאָר אַזעלכע, וואָס די שטאָדט איז געגאַנגען קוקען אויף חדושים, און אַלע האָבען אָפּגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן נאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין אַ פּאַרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אַז אַ גראָגער אין גלייכען געלד, אָדער אַ המן־קלאַפּער, אָדער אַ קאַלאַקאָטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אָנגרייטען קיין סחורה, ווערד זי אויסגעפּערקויפט עד לפּק. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די איינענע ווערטער:

— היינטיגעס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראָגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתרילעווקע מיט אַ זיפץ. — נישט נענוג, ער פּאַרדיענט פון איין זייט און זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אַן געלד, אַז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַזעלכע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס און ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתרי־לעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פאַר איין אַכסניה איהר ווילט און קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּיס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פער'סמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פּעטשיילעס, צום מיינסטען באָרוויסע, האָטש ס'איז נאָך קאַלט אין דרויסען און סע וועהט אַ שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אָדער גרויסע בעקענס, אָדער טעלער און טעלערלעך, אָדער שאַלען און שעלעכלעך, איבערגע־דעקט מיט ווייסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

שלח־מנות, וואָס די כתרילעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדע־רער, בייטען זיך מיט די פורים'דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע האָט אָנגעגרייט.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פלעדלעך מיט אַ מלכות־ברויטעל, מיט אַ צוקערלעקאַכעל און מיט צוויי מאַנדעל־בייגע־לעך — שיק איך איהר אָפּ צוריק איין פלעדעל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־בייגעלע. און יענטע־מירעל האָט מיר געשיקט אַ קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט אַ מאַהינ־דעל — שיק איך איהר אָפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאַהינדלעך.

אַזוי קאָמבינירען די כתרילעווקער דאַמעס די שלח־מנות'ען קונציג און מיט אַ רעכענונג, ס'זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאָדט לעבט צווישען זיך פריינדליך, איז דאָ זעהר אַ סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות'ען. דורך איינענע דיענסטען אָדער קינדער איז אונ־מעגליך דאָס אויספיהרען. מע מוז אָנקומען צו פרעמדע. דער־מאָלט ווערד אַ יקרות אויף אָרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס האָבען פיס און ווילען פערדיענען אויף פסח.

גליקליך זענען יענע פאָטער־און־מוטער, וואָס פערמאָגען וואָס מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתרילעווקע זענען פאַרהאַן אַ סך אַזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אַלע זענען די גאָלדשפּינערס, ווייל אַזוי פיעל מיידלעך און אַזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אפילו אין כתרילעווקע. וויפיעל נפשות — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; פרעמדע קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאָזען זיי וואַכסען געזונדערהייד. ווּעמען מאַכען זיי קאַלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויווען נאַקעט, איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די וועֹרים, און זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפּיעלען אין „באַבקעלעך“, אָדער אין „קאָמער־קאָמער־הויז“, אָדער אין „וויפיעל

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אָדער מע „לאָזט א רעגען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אַזא שטויב, אַז עס ווערד פינסטער אין גאַס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאַקעס, מיט בעכענצים, מיט קללות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— א, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראַווצעס! זיצען אין געהאַקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פּורים, פיהלט חברה קליינ־וואַרג, אַז זיי האָבען אויך עפּיס א ווערטה, און א גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. א כתרילעווקער מאַדאַם, אַז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט א קינד, א יונגעל אָדער א מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעס קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלעך, צעלאָזען זיך איבער אַלע גאַסען פון דער שטאָדט, מיט איבער־געדעקטע בעקענס, שאַלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאַמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בעגעגענען זיך אַפּטמאָל איינס מיט'ן אַנדערען אין דער בלאָטע. נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אָפּשטעלען זיך אפילו אויף א מי־נוט, א קוק טהון איינס דאָס אַנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס א זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאַנצען פער־שטעהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פיסעל?

— צו אַלטעריכע מיט די לאָקשען... עפּיס געמאַכט?

— נאָך א מין! און דו?

— איך האָב שוין א קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט א גילדען מיט צוועלף גראָשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאַט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אַז מעהר ווי דו.

— וויש אפ די נאז!

— ברעך דעם קאפ!

און מע צעגעהט זיך, דער אהער, דער אהין.

די כתרילעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאנג ביי דער פורים־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב“, קלויבען פערגעניגען פון נפתלי מיט די פיס און פון זיינע פורים־שפיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאך אלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'ען און נעמען צענויף ביי דער שטאדט די גראשענס. און די שטאדט טרייבט מיט זיי קאטאוועס:

— יונגעלע, קום נאר אהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?

— נפתלי'ס.

— האסט האטש אנגעשלאגען היינטיגען טאג א הונדערטער, צי עפיס וויניגער?

— חי־חי.

— זאג, שעם זיך נישט.

— חי־חי.

— אט אזוי, ווי איהר קוקט דאס אז מיט'ן געלעכטערעל „חי־חי“, וועט דאס ברענגען אהיים א פולע קעשענע מיט גאלד!... א שטוב פון גאלדשפינערס!

ו.

די גאלדשפינערס ביי דער סעודה.

כתרילעווקע איז שוין לאנג אויפגעשטאנען פון דער פורים־דיגער סעודה. א סך טראכטען מכח לעגען זיך שלאפען, און נאך מעהר שלאפען שוין און חראפען גאנץ געשמאק א ביסעל משקה, וואס מע האט גענומען צוליעב דער שמחה, וואס מ'האט גע'פטר'ט א שונא — המנ'ען. נאר איין משפחה האט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אפרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

סען נעפּלאָכטענעם קוילעטש און זיך גענומען צו דער אַרבייט לעבעדיג, פריילין.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אַלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיעד, פּיהלען נישט די פּיס אונטער זיך, און אַלע האָבען צו דערצעהלען פון׳ם טאָג מעשיות. גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פון זיינע פורים־שפּיעלער, ווי גום זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גום! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס׳זאָל אויף איהם קומען אַ חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפיעל מע לערענט איהם, אַט דעם ושתי׳ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה“ — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פּאַנפּע: „פינף הונדערט אין דער גזירה“. וואָסער גזירה, אַ רוח אין דיין שוויעגער׳ס טאַטען אריין? נאָר געה רעד מיט אַ פּאַנפּעוואַטע נאַני!

דאָס דערצעהלט נפתלי. און ריוועלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאַכען, פון איהרע קונה׳טעס, וואָס דינגען זיך ביז׳ן ביין. איינע אַ דאַמע האָט זיך מיישב געווען און האָט נאָר נער־וואַלט אָוועק׳גנב׳ענען אַ פּלעדעל.

— מאַהל דיר, נישט ביי מיר גנב׳עט מען. „וויפיעל פּלעד־לעך, זאָג איך, מאַדאַם, האָט איהר אָפּגעלעגט?“ זאָגט זי: „פיער“. זאָג איך: „נו, און דאָס פינפטע וואָס איז?“ ווערד זי רויט און מאַכט צו מיר: „ס׳איז דען אויך אַ פּלעדעל?“ זאָג איך: „וואָס דען איז דאָס, אַ וואַנטזייגער?“ זאָגט זי: „איך האָב געמיינט, אַז ס׳איז אַ האַניגטייגעל“. זאָג איך: „נו, און אַ האַניגטייגעל איז אַ הונט?“...

אַזוי דערצעה... יוועלע. און די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, די ...ד, געוועהנליך, אַרום אַ גראַגער.

— היינט... יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראַגערס. אַלע האָבען זיך געחאַפּט צו גראַגערס. נאָר גראַגערס, גראַגערס און גראַגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גראַ־

נער. קומט־צו אלע מאל צו מיר איין אנדער איד, איך זאל איהם גע־
בען א גראגער. זאג איך: „איך האב נישט קיין גראגערס". זאגט ער:
„ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראגערס!"
זאג איך: „וואו זאל איך אייך נעמען גראגערס?" זאגט ער:
„וואו זענען דיינע גראגערס?"

— וועסט אמאל אויפהערען צו גראגערען, צי ניין?

אזוי זאגט צו איהם דער פאטער, און נח לאזט אראפ די אוי־
גען, בויגט זיך אן און שנייצט אוים די נאז אונטער'ן טיש. דאס
נעפעלט דוקא דער חברה קליינוואַרג. איצט איז געקומען אויך
זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראגען;
פארהאן אזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, אז ס'וועט
האפען ביז פסח. דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אויס־
געמיעדט פונ'ם טאג, און מע דארף געהן שלאפען.

און יונגוואַרג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן
אויוועז, פאלען, ווי די סנאפעס, און ווערען אנשלאפען מיט'ן זיסען
שלאף פון גליקליכע מענשען, וואס האבען געהאט א גוטען, א
געראטענעם יריד...

ז

די גאלדשפינערס צעהלען דאס גאלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאכט. כתרילעווקע האלט
שוין לאנג אין רעכטען שלאף נאך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה
מיט די שלח־מנות'ען. נאר צוויי פארשוינען אין דער גאנצער
שטאָדט זענען נאך וואכעדיג און טראכטען אפילו נישט וועגען
געהן שלאפען. דאס זענען די גאלדשפינערס, נפתלי מיט די פיס
און זיין ווייב ריוועלע די זיסע. שטיל האבען זיי צוגעשלאסען די
טיר, פערהאנגען די פענסטער און האבען זיך גענומען צו דער
קאסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאס ביסעל מזומנ'ס, וואס די
גרויסע גאלדשפינערס מיט די קליינע גאלדשפינערלעך האבען

אריינגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אָדער ער האָט אַ טעות אין חשבון, אָדער זי האָט אַ טעות. זיי ברענגען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל אַ אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אַזוי זאָגט דער מאַן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריעגען זיך מאַן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריעגען זיך. איצט דאַרף מען מאַכען אַ רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכוואַרג פאַר זיך און קאַ־פּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פּסח? היינט שמאַלץ? אַ דייזשקעלע באָרשט? אַ זעקעל קאַרטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־מערס, געלד־ברענערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אַז ס'וועט נאָך אַלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכוואַרג פאַר זיי, סיי אויף קאַפּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט אַ דייזשקעלע באָרשט, מיט אַ זעקעל קאַר־טאָפּלים אויף פּסח...

און ביי זייביידען צעפלאַקערען זיך די פּנים'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך ווערען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אַז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אַזאַ שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אַזעלכע שלעכטע מענשען.

נישט מעהר, וואס אידען זענען מקנא אויף פרנסה, פערגינען נישט, טאמער האט איינער א גוטען טאג, איין טאג א גוטען!

— פארברענט זאל ווערען אט דאס כתרילעווקע! א שטאדט פון נישט־פארגינערס!

אזוי זאגט נפתלי, און ריוועלע נעמט זיך אן דער שטאדט'ס קריוודע:

— ארעמע־לייט, משטיינס געזאגט...

— ארעמע־לייט, זאגט זי? אלץ הייסט ביי איהר ארעמע־לייט, חע־חע! כתריליקעס! דלותים! שלעפערס! בעטלערס! קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— נים דא נעדאכט! — זאגט ריוועלע מיט שרעק. זי האט פשוט מורא פאר א גוט אויג.

און פון דרויסען לאזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואנען, א ווייט קרעהען פון א בעקאנטען האהן, איין אלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כלי. אנהויבען הויבט ער אן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאזען לאזט ער אוים מחילה שוואכליך, אויף דער נידעריגסטער אקטאווע, און עפים ווי מיט א ווייערראנאנד:

— קו! — קא! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אוים גלייך, ווי ער וואלט זיך אליין פרעגען א קשיא:

— אלטער נאר! וואס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאריעט אויף טאג.

בערעל־איזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקא.

געשריבען אין יאהר 1915.

בערעל-אַייזיק

„אַמעריקאַ איז אַ לאַנד פון בלאָף“... „אַמעריקאַנער בלאָפערס“...

אַזוי זאָגען די פרעמדע. גרינגע חיות — זיי הויבען ניט אָן צו וויסען וואָס זיי זאָגען. אַמעריקאַ מעג הייצען די פעטשערעס אין כתרילעווקע, און אונזער בערעל-אייזיק וועט פערשטעקען אין נאַרטעל אַלע אַמעריקאַנער בלאָפערס!

איהר קאָנט פערשטעהן ווער בערעל-אייזיק איז, אַז טאָמער מאַכט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע, איינער האָט זיך אַביסעל פערדעדט, אויף אייער אַמעריקאַנער לשון וועט דאָס הייסען: ע ר ה אָ ק ט אַ ט ש י י נ י ק, שטעלט מען איהם אָפּ מיט די ווערטער: „בערעל-אייזיק האָט דיר געלאָזט גריסען“ — שטויסט ער זיך שוין אָן וואָס מע מיינט און ער ווערד אַנשוויגען.

אַיין אַנעקדאָט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתרילעווקע פון איינעם אַ אידען אַ חצוף, וואָס איז זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר בערעל-אייזיק'ען. פסח איז דער מנהג ביי די גויים, אַז זיי בעגעגענען זיך, זאָגען זיי זיך אָן איינס דאָס אַנדערע אַ גוטע בשורה, אַז כריסטוס איז לעבעדיג געוואָרען — „כריסטאָס וואָסקרעס“. דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואָאיסטינו וואָסקרעס“ — ס'איז אמת, הייסט דאָס, ער איז לעבעדיג געוואָרען... טרעפט זיך אַ מעשה, בעדאַרף אַ כריסט זיך בעגעגענען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זיין איהם מיט'ן פסוק

„כריסטאָס וואָסקרעס"... ווערד איהם שלעכט, דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואָסקרעס" — ווייסט ער, אַז ס'אַליגען און ס'איז קענען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געוואָרען — קאָן מען דאָך חאַפּען פּאָר אַזעלכע ווערטער אַ מיאוס'ען פּסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל-אייזיק'ען"...

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אַט דער בערעל-אייזיק איז אוועק קיין אַמעריקאַ, אָפּגעוועזען דאָרט היבשע עטליכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאַר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אַמעריקאַ!

„ערשטענס — דאָס לאַנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאַכען געלט, מע זשעברעוועט מיטביידע הענט, מע שאַרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס" הייסט דאָס דאָרטען, איז פאַרהאַן אַזוי פיעל, אַזש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר אַ פאַבריקע — איז אַ פאַבריקע, עפענען אַ סטאָרקע — איז אַ סטאָרקע. שטופען אַ פושקאַר — איז אַ פושקאַר. אַניט — נעמט איהר זיך צו פעדלעריי, אָדער איהר געהט אַרבייטען אין אַ שאָפּ — אַ פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך געשוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאַס, וועט אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרוים פון די שטעדט! די ברייט פון די גאַסען! די הויך פון די הייזער! פאַרהאַן דאָרט אַ „הייזקע", רופט מען זי די „וואָלוואָרט", שפּאַרט אָן דער שפּיץ קוימען גלייך אין דער חמאַרע אַריין און נאָך העכער; אַ סברה, אַז די הייזקע פאַרמאָגט עטליכע הונדערט עטאַזשען. ווי אַזוי קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם? דורך אַזאַ לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעוויימער". אַז איהר באַדאַרפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש, זעצט איהר זיך אוועק אונטען, אויפ'ן עלעוויימער, גאַנץ פריה,

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאווערסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה נים. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין נים זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך גאר נים באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אראפ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפים א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפים ווי אייז; און נים ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דריי־ליוואטע. איך דרעה־אוים פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר גע־לאפען, און נאר געחאפט זיך. „אריהאפ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף איין פוס. מע חאפט זיך אריין אין א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפים אויף א טעלער, א פריש, א צאפעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מאדע שלאגען זיך אין סטרים, אין מיטען גאס הייסט דאס. נים זיי מיינען אייך שלאגען, הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פאר ציינער, ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפ, מע וויל זעהן ווער וועמען. ביי זיי ווערד עס אנגערופען אויף זייער לשון: מע פייטעלט זיך. איינ־

מאָל בין איך געגאַנגען שפּאַציערען אין די בראָנקס. געטראָגען מיט זיך אַביסעל סחורה. געהען אַקעגען מיר צוויי באַיעס. לויפערס. יונגאַטשעס הייסט דאָס. און טשעפּען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פּייטלען מיט מיר. זאָג איך: „נאָסער — איך פייטעל זיך ניט“. אַהין־אַהער, זיי לאָזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע, וועל איך אייך באַווייזען, ווער עלטער איז. און געה און לעג אַוועק דאָס פּעקעל און וואַרף אַראָפּ די קאַפּאָטע, און אַז איך הויב אָן חאַפּען קלעפּ — קוים אַ לעבעדיגער אַרויס פון זייערע הענט! אַז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאָלט אָן פייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאָל מיך אָפּגילטען.

„היינט זייער לשון! אַלסדינג איז ביי זיי פאַרקעהרט און יוי אויף צו־להכעיס. למשל, אַז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אַז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אַז ביי אונז איז אַ שכן — איז ביי זיי אַ נעקסדאָריגער. אַ שכנה — אַ נעקסדאָרינע. אַ בעל־הבית'טע — אַ לענדלאָריכע. אַלסדינג קאַפּויר. אַנומעלטען האָב איך געוואָלט קויפען אַ האָהן אויף שלאָגען כפּרות. זאָג איך צו דער מיסעס, זי זאָל מיר קויפען אַ הוהן. פרעגט זי מיך: „אַ הוהן גאָר? אַ הוהן איז דאָך פאַר מיר!“ זאָג איך: „לאָז זיין אַזוי — אַ הוהן פאַר מיר און פאַר אייך אַ היהן“. זאָגט זי: „וואוהין?“ איז זי נאָך אַ ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואַקעס ווערט איהר דען דערגעהן אַמאָל אַ טאָלק? אַז אַ היהן איז ביי זיי אַ הוהן, און אַ הוהן איז האָהן — אַ מעשה אַהן איין עק! פאַל איך אויף אַ המצאה און זאָג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער“. אוודאי האָט זי פאַרשטאַנען און ערשט דעמאָלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואָרט „אַלרייט“, וואָס איז כמעט אַלץ איינס, וואָס ביי אונז „מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אָד, מיט'ן גרעסטען בזיון!“...

„היינט דעם כבוד, וואָס מיר, אידען, האָבען דאָרטען! קיין אומה ולשון איז דאָרט ניט אַזוי געהויבען, געהויכט און גע־

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דאָרט נאָר א גאנצער צימעס. עס איז נאָר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאָנט באַגעגע־נען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עווענױ" מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האָט קיין מורא ניט, מע זאָל איהם דערפאַר איינזעצען. אז איך זאָג אייך, אז מע האָט דאָרט ליעב דעם אידען, איז דאָך ניט שייך. פיינט האָט מען דאָרט נאָר א אידישע באָרד און פּאות. „וויסקעס" הייסט דאָס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאָזען זיי דעם אידען צורוה, נאָר די וויסקעס ציפּען זיי איהם אזוי לאַנג, ביז ער מוז זיי אראָפּ־נעמען, אָפּגאָלען. דעריבער זענען דאָרט דאָס רוב אידען אהן באָרד און וואָנסים. דאָס פּנים גלאָט ווי א טעלער. שוועד צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין באָרד און ניט קיין לשון, סיידען נאָכ'ן אימפּעט, בעת ער געהט, און נאָכ'ן מאַכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אַלע פּישטשעווקעס. היטען־אָפּ אַלע אידישע מנהגים, האָבען ליעב אַלע אידישע מאכלים, האַלטען פון אַלע אידישע יום־טובים. פּסח איז פּסח. מצות באַקט מען דאָרט א גאַנץ קיילעכיג יאָהר, און אויך חרוסת איז דאָ א באַזונדערע פאַבריקע, א „פעקטאָרי" הייסט דאָס דאָרטען. טויזענדער און טויזענדער אר־בייטער זיצען אין דער פעקטאָרי און זיי „מאַנופעקטשורען" חרוסת. און אויך פון כרפּס און פון מרור מאַכען דאָרטען אידען א לעבען — איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?..."

— יאָ, בערל־אייזיק, דאָס איז אַלסדינג זעהר פיין, וואָס דו דערצעהלסט. דו זאָג נאָר איין זאַך, וואָס מיר וואָלטען וועל־לען וויסען: מע שטאַרבט דאָרטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דאָ? צי מע לעבט דאָרטען אייביג?

„מע שטאַרבט, פאַר וואָס זאָל מען ניט שטאַרבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטאַרב, איז טויזענד אין איין טאָג, צעהן טויזענד, און צוואַנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאַנ־

צע נאסען פאלען דארטען איין! שטעדט ווערען איינגעזונקען אזוי ווי קורח!... איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?"

— שא, ווי באלד אזוי, וואס איז מיט זיי דער יחוס? שטארבען זיי, הייסט דאס, גלייך מיט אונז?

„יא, שטארבען שטארבט מען, נאר ווי אזוי שטארבט מען — אט דאס איז די זאך. און ניט אזוי נאר דאס שטארבען. שטארבען שטארבט מען אומעדום אלץ איינס. פונ'ם טוידט שטארבט מען. דער עיקר איז דאס באהאלטען — אט וואס! ערשטענס, איז אין אמעריקא דער איינפיהר, אז יעדער ווייסט פריהער וואו מע וועט איהם באהאלטען. ווארום ער געהט אליין, נאך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אליין אויס איין ארט אויפ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע" הייסט עס דארטען — און דינגט זיך אזוי לאנג, ביז ער גלייכט זיך אויס פאר'ן פרייז. נעמט ער די פלונית'טע זיינע און פאהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אט דא וועסט דו ליגען, אט דא וועל איך ליגען, און דארט וועלען ליגען אונזערע קינדער"... דער־נאך געהט ער אוועק אין דעם אפיס פון לויה'ס און באשטעלט זיך א לויה איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פאר א קלאס ער וויל. און קלאסען זענען דארטען פארהאן אזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאס. ערשטע קלאס, פאר גאנץ גרויסע גבירים, מיליאנערען, קאסט טויזענד טאלער א לויה. איז דאס שוין איין מאל א לויה! די זונן שיינט, אין דרויסען איז א חיות. די מטה איז אויף א שווארצען קאטאפאלק, מיט זילבער באלעגט. די פערד זענען אלע אנגעטהאן מיט שווארצע פאפאנעס און ווייסע פעדערען. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שווארצען מיט ווייסע קנעפ, און קארעטעס נאך דער מטה — אהן א שיעור קארעטעס! און אלע קינדער פון אלע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און מע זינגט אויף א קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

ל־ד־ר־ך פ־ע־מ־י־ו !... פונ'ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט; א קליינינקייט — טויזענד טאלער? !...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאך פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פוינעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פעדערען און אהן קנעפ. קארעטעס געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — ווערליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין נאר א נעמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד איינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעס — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה נעהען אויף צו פריהער און חאפען אפ נאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויף גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייען איילען אין דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פֿון קיין פֿערד און פֿון קיין רעווערענטען. און אין דרויסען ליאַפּעט. נאָר צוויי שמשים קומען צו געהן, די שמשים פֿון ביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אַלע דריי שלעפּען זיי זיך נעבאַך צופֿוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אַהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען — אַ פּאַסקודנע וועלט... ווער פֿון אייך, אידען, פֿאַרמאָגט איין איבעריגען פּאַפּיראָס?"